

Zombor Gábor

Elegendő építészet

A tervezettség határai az építészeti formaalkotás során. Műhelydilemmák.

DLA értekezés

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem . Építőművészeti Doktori Iskola

témavezető: Karácsony Tamás DLA

mestermű: Családi ház, Zebegény, Napraforgó utca 36., hrsz 97

2014

TARTALOM

BEVEZETÉS	5
ILLESZKEDÉS	7
KÉT MINŐSÉG	13
A csendes építészeti az építészeti szándékalkotása	14
A kifejező építészeti jelentés az építészeti	17
ELEGENDŐ ÉPÍTÉSZET	19
KITERJEDÉS	23
Az építészeti, mint folyamat	23
Eltérő minőségek	26
Átmenetek	36
Jelentőség: az építészeti megélés általi kiterjedése	53
KÉT ÉPÍTÉS ZEBEGÉNYBEN	60
Első zebegényi ház : a mestermű	60
Második zebegényi ház : nem a mestermű	68
TÉZISEK	74
ÖSSZEGZÉS	76
ABSTRACT	77
ÖNÉLETRAJZ	78
NYILATKOZAT	81
IRODALOMJEGYZÉK	82

BEVEZETÉS

Most mi legyen? Megtanulunk szépen mindent, gondosan óvjuk magunkat, hogy miután megismertük a tökéletesség birodalmát, teljes szívvel adjuk magunkat a valóságnak, immár biztosan abban, hogy tönkre nem tehet? Vagy az első pillanatban belevetjük magunkat az élet zivatarába nem bánva az átázott ruhát. Örülünk minden hibának, kicsinek és nagyoknak, mert az élet valóságát látjuk benne: saját esetlen, hibáktól terhes jelenünket, amit szeretünk, mint a földre hullt barackot.
– 06.04.17.

Jelen dolgozat létrejöttének a *személyes kötelezettség* legjobb magyarázata: hosszan tartó jelenlét házak és tervek között, melyek belső összefüggéseinek tisztázására ez a legmegfelelőbb forma. Átfogó írás építészeiről, valójában saját átfogó érzések rögzítésére szolgál: önmagam számára létrehozott pillanatnyi rend egy hozzám tartozó világban - nem utolsó sorban azért, hogy további hosszan tartó jelenlétnek lehessen letéteményese. Saját összefüggéseket keres és próbál ezek értelmezésére kitekintést adni. Az értekezés spon-tán módon jött létre. Tudattalan, önkéntelen alapját képezik az éveken keresztül íródott jegyzetsorok, melyek eredendően nem egy összefüggő elemzés részeként születtek.

Nem történt más, mint elővettem az elmúlt tíz év jegyzetanyagát. Gondosan átolvastam, kivonatoltam az átbuzozott éjszakák, hajnali ráébredések apró töredékeit és próbáltam áttekinthető összefüggéseket keresni az elfelejtett gondolatfoszlányok között. A jegyzet-sorok valójában alapkérdéseket taglaltak, alkotói dilemmákat a ház erőteréről, az építé-szeti formálás hitelességéről, az épített gondolat történeti foglalatairól: a tervezettség ha-táirairól. Rájöttem, hogy a sorok összessége pontosan azt az alkotói szándékot képviseli, mely az elmúlt évek elmélyült műhelymunkáját jellemzi, mely benne rejlik kicsi és nagy feladatban, megépült és elvetélt tervekben. Kiderült számomra, hogy nem csak tervezői alakulásom, hanem minden egyes történet folytonos, folyamatos és folytatható, és bármit teszünk, az maga a folytatás: az építmény bővítmény. Ennek igazsága magában hordozza a ténytet, hogy az építészet nem más, mint végtelen folyamat pillanatnyi állapota, így meg-közelítése, értelmezése, művelése csak folyamatszerű módszerekkel lehet eredményes.

Gyakorló és a gyakorlatiasságot szem előtt tartó építészként nem volt ez más, mint az én *találkozásom egy fiatalemberrel*. A tanulmány kötelesség, alkalom a szembenézésre: e találkozás mementója. Szándéka lényegében illeszkedési alapkérdések tisztázása saját, gyakorlati helyzetek elemzése által. A dolgozat két építészeti alapminőséget feltételez. Ezek jellegrajza többször megfogalmazódott külön-külön is illetve egymás összefüggés-ében is az utóbbi évtizedek építészettörténeti, de leginkább építészetleoretikus tárgyú írásaiban.¹ Jelen dolgozatban a két meghatározó minőség a *csendesség* és a *kifejezőség* fogalmaival szerepel. Tapasztalati következtetés részemről, hogy korunk műépítészeté-nek beszélt nyelve és mondandójának lényege csak akkor válhat ismételten hitelessé, amennyiben képes elmozdulni saját kifejező irányából a csendesség minősége felé. Ennek a minőségi átalakulásnak útja a *folyamatépítészet* művelése. Folyamatépítészeiről több-féle aspektusban beszélhetünk. Gondolhatunk a hagyományozódásra, az építészet időtlen

1. Gondolok itt kiragadva Bernard Rudofsky *Építészet építésszek nélkűl című könyvére, Janáky István írásaira [Magyarország két építé-szete, Akaratlagos és önkéntelen építészet, Szent világiasság], Mátrai Péter tanulmányára [Megfigyelések az „építészet nélküli építészet” köré-ből], Christopher Alexander írásaira [Az építészet időtlen útja], Ignasi de Solà-Morales [Gyenge építészet] esz-széjére*

minőségére, egy közösség belső folyamataival való állandó harmóniára illetve sajátos tervezésmetodikára, mely a terv létrejöttét szolgáló elemek, akaratok között képes folyamatos belső összhangot teremteni, létrehozva ezáltal múlttal és környezettel harmóniában lévő házakat. A folyamatépítészet az építészeti mű beágyazottságát, adekvát jelenlétét, létrejöttét és létét kísérő folyamatok sajátosságainak megfelelésében, kiegyenlített-ségében, erőmentes kapcsolataiban keresi. Folyamatépítészet kapcsán a ház és a terv belső összefüggéseinek lélekrajzát három fő kiterjedés mentén vizsgálom. Értelmezhetőek *eltérő minőségek*, mint az építészet kiterjedt folyamatának megragadható köztességei, az *átmenetek*, mint az egyes minőségek közötti folyamatok és a *jelenvalóság*, mely az építészet személyes megéltségével hozható összefüggésbe.

Kutatói munkamódszer

Értekezésemben saját szakmai, alkotói munkamódszerem elemzésével, a velük kapcsolatos dilemmák feltárásával - egyfajta önvizsgálattal - igyekszem választ keresni korunk építészeti szakmagyakorlásának sajátos problémáira. Ennek megfelelően a kutatói munkamódszer az alkotói folyamatok értelmező vizsgálatára irányul. A mestermunka és a vele kapcsolatos megvalósult terv összehasonlító elemzését kiegészítendő, az értekezésben tárgyalt elvek, elméletek igazolására végzett kutatói munka egyik alappillére a célzatosan ez okból két éven keresztül folytatott pályázati tevékenység. Annak építészetileg jól körvonalazható, semleges terepe megfelelő lehetőséget biztosított a teoretikus állítások bizonyítására. A többségük nemzetközi felhívásra készült pályamű, de ez nincs összefüggésben a velük szemléltetett építészeti elképzelésekkel. A személyes szándékokon túl azért fontos a nemzetközi megmérettetés, mert több pályázat eredményének tanulságai által képesek vagyunk jobban átlátni saját törekvéseinket. Nincs helyben olyan közvetlen szakmai közeg, amely értelmezné az irányvonalakat, magunk kell rájövünk saját gondolataink szokottnál mélyebb elemzésével elképzeléseinkben rejlő hiányosságokra. Bár az építészet nemzetközi nyelvete lehetővé teszi, hogy értelmezzük a feladatokat és értelmezhető megoldásokkal szolgáljunk, mégis vannak olyan kulturális különbségek, amelyek tükrében az elvárásokkal kapcsolatos prioritások másképp mutatkoznak meg. Nem törekszünk ezeknek való teljes, szolgálai megfelelésre, ugyanakkor a folyamatépítészet módszertanát követve hiszem, jobb házak születnek, ha mienktől eltérő elvekkel vagyunk képesek ütköztetni elképzeléseinket.

A folyó műtermi feladataink és a pályázati munka mellett a kutatói munka gyakorlati kifejtésének része a folyamatosan íródó szakmai jegyzetek, melyek idézetszerűen jelen értekezés részét képezik a bejegyzés dátumával megjelölve.

ILLESZKEDÉS

Házunk sorház. Konyhaablakai az udvarra néznek. Házunkkal szemben sorház áll. Konyhaablakai az udvarra néznek. A két sorház konyhaablakai egymást nézik. Ha az egyik sorház valamelyik konyhaablakában újszerű függönnyt tesznek fel vagy a sztenderd konyhabútor ajtólapját sajátos matricával díszítik, az a másik ház konyháira is hatással van, a dolgok ott is megváltoznak. A megváltozott konyhaablakoknak szintén van hatásuk a még meg nem változott vagy korábban megváltozott konyhaablakokra és újabb változást generálnak. Ez így megy végestelen végig, amíg meg nem nőnek a fűzfák az udvaron... Mindig csodálattal töltött el a praktikus és esztétikai elemeknek ez az életszerű terjedése, burjánzása, ez az öngerjesztő evolúció. - a mi házunk, 1983-2003

Az illeszkedés korunk építészetének legfontosabb és egyben legvitatottabb kérdése. Részben azért, mert az építészeti műtípus az egyetlen, melynél fontos a *beágyazottság*. Hiába születik a többihez hasonlóan az akarat-ösztön azonos szintjén, csakis nála elvárt az őt befogadó közeggel való kölcsönös megfeleltethetőség, a kontextuális viszonyok rendezettsége. A korunkra jellemző alkotói szabadság, a tervezői lehetőségek széles skálája mindenképpen szükségessé tesz valamilyen illeszkedési stratégia kidolgozását.

Zebegényben a napraforgó-házakat az 1920-ban ide költözött gróf Apponyi Franciska vette meg, újjátarta fel és itt működtette a szegény gyerekeket segítő Zebegényi Virágegyletet. Az ő személyes hozzájárulása, hogy az utcát alkotó házak faszerkezeteit egységes kék színre festették egy korabeli szlovák falu mintájára. Ma is ez a kék szín jellemzi a házsor arculatát és - bár helyi építési előírás nem teszi kötelezővé - a környéken lakók önként igazodnak ehhez, a kék szín, mint a hely kedves hagyatéka él tovább a homlokzatokon. Sokféle kék szín létezik. A zebegényi Sipőcz-villa átalakítása során a megmaradt ablakkereteket megőriztük, de a harminc évig magára hagyott épület megmaradt faszerkezetein már nem volt látható a festés eredeti színe. A konyhai ablak kibontásakor találtunk egy kis tokrész-

A zebegényi kék: az eredetinek mondott színárnyalat {1,2} és a {3} mi házunk esetében helyes halványabb árnyalat

3

letet, mely a vakolt felületek takarásában megőrizte az egykori színt, ami halványabb volt, mint utca házainak harsány kékje. Épületünk színvilágának alapja, a mi kék színünk most eltér a helyi kék szín telítettségétől. Nem illeszkedik. Harmóniában van viszont velünk, a mi történetünkkel és a mi házunk összes színével.

Az építészeti illeszkedés szükségességéről Adolf Loos következőképpen vélekedik:

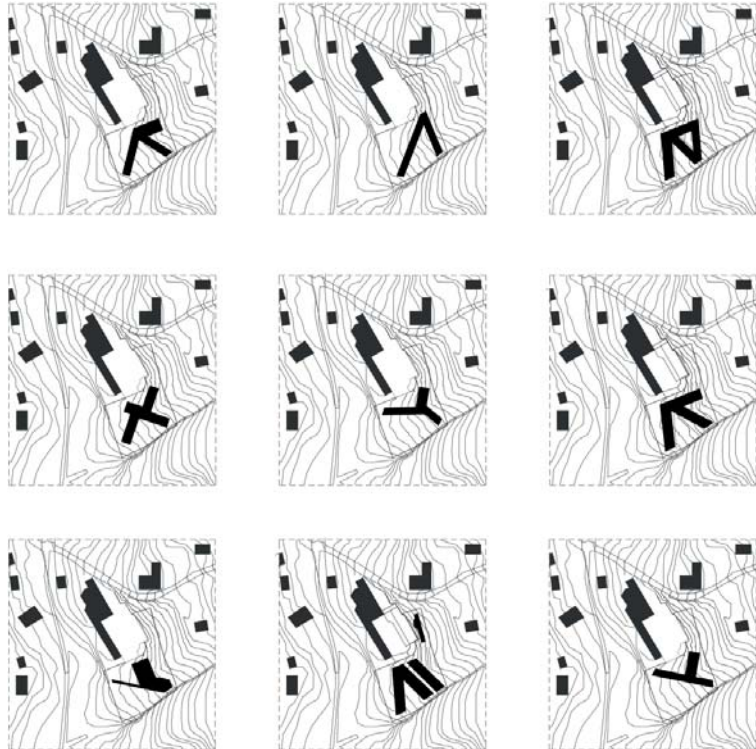
„A háznak mindenkinek tetszenie kell. Szemben a műalkotással, melynek viszont nem kell tetszenie senkinek. A műalkotás a művész magánügye. A ház nem az. A műalkotást a világra hozzák anélkül, hogy szükséglet mutatkozna iránta. A ház szükségletet elégít ki. A műalkotás senkinek sem tartozik felelősséggel, a ház mindenkinek. A műalkotás ki akarja szakítani az embereket a megszokás kényelméből. A háznak a kényelmet kell szolgáltatnia. A műalkotás forradalmi, a ház konzervatív. A műalkotás új utakat jelöl ki az emberiségnek, és a jövőre utal. A ház a jelenre gondol. Az ember mindent szeret, ami kényelmét szolgálja, és mindent gyűlöl, ami ki akarja szakítani megszerzett és biztonságos helyzetéből. Ezért szereti a házat és gyűlöl a művészetet.”²

Az illeszkedés köznyelvi értelmezés szerint nem több, mint a formaadó elemek viszonyrendszerének megfeleltetése a vonatkozó környezeti meghatározók, környezeti minőségek összességéhez. Az összességhez illetve annak átlagához való alkalmazkodás nem

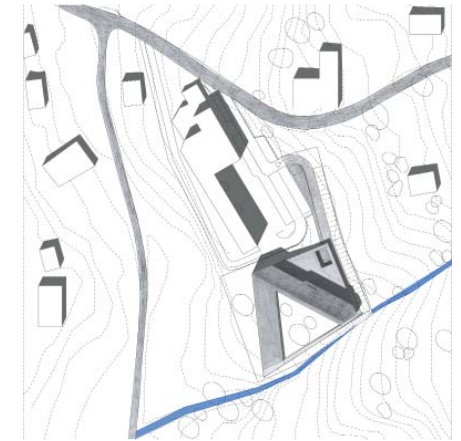
2. Adolf Loos Építészeti in: Mérföld és mérhetetlen, Typotex, 2000, 25.o.

3. in: Moravánszky Ákos, M. Gyöngy Katalin: A tér - kritikai antológia, Terc 2007, 264.o

csak a ház lényegvesztését hozza, hanem környezetének kiátlagolt minőségei is elvesztik értékes (átlagon felüli) értéktartományaikat, egyedi jellegüket. Szükséges tehát az illeszkedés matematikailag értelmezett egyszerűsítő algoritmusát korlátozni, a hely jelenlévő, jellegzetes minőségei közül fellelni azt a lényegi, alapvető - esetlegesen a többi minőséggel vagy az átlaggal ellentétes - minőséget, melynek képviselője, továbbvitele a tervezés folyamatának, a ház életének részévé válhat. Meg kell keresni minden helyzetben azt a lényegi minőséget - ahogy Peter Zumthor fogalmaz: a szépség kemény magvát³ - melyet a hely képvisel. Amennyiben ez a fellelt lényegiség az alapja az illeszkedésnek, úgy lehetségessé válik, hogy a terv, a ház folyamata integráns részévé váljon egy nagyobb kiterjedésnek. Ez még abban az esetben is igaz lehet - egy ház még abban az esetben is lehet illeszkedő - ha ennek fizikailag mérhető vonatkozásait nem lehet határozottan megjelölni. A tervezés-folyamat kezdeti szakaszának van egy köztes stációja, amikor az épület kiterjedése, a vezérszinti dimenziói már nagyjából ismertek. Ez a nagyságrendileg tisztázott folt keresi kontúrját, a meglévő beépítési mintázat leendő részeként formálódik. Nincs még térbeli alakja, magassági méretei, nem rendelkezik a házzá váláshoz szükséges teljes elemkészlettel. Lábnymom csupán, mégis rajzolata alapján hozzávetőleg megjósolható he-

A telepítés helyességének vizsgálata Cortina d' Ampezzo, Idősek Otthona, tervpályázat, pályázati terv, 2013

végleges helyszínrajzi elrendezés Cortina d' Ampezzo: Idősek Otthona tervpályázat, pályázati terv, 2013

lyénvalóságának minősége, a telepítés kontextualitásának adekvátsága. Ez a minősítés nem ad teljes védettséget, nem feltétlen következik belőle a ház végállapotának megfelelősége, illeszkedése, de mindenképpen árulkodó jellegzetesség. A hetvenes évek hazai építészeti volt sajátja ez a fajta telepítésérzékenység, ami mind a mai napig érzeteti hatását középülettervezésünk, illetve a tervezésoktatásban erősen jelenlévő elem. A telepítésérzékenység egyik oka volt, hogy a hazai építőanyagok választéka és a technológia viszonylag kötött lehetőséget biztosított az építészeti illeszkedéshez, így a telepítési

formálás maradt az építészek lehetséges eszköze a kontextuális jellegű kérdések tisztázásához. A svájci pályázataink kapcsán, a díjazott munkák elemzése során tett megfigyelés, hogy a telepítés az épületek telek-szintű funkcionalitásának kérdése, lényegében leegyszerűsödik az épület helymeghatározására, megközelítésének, tájolási viszonyainak tisztázására.

A környezet kiátlagolt idealisztikus meghatározói, a sok valamilyenség közös átlaga semmilyenessé válik. Egyik valamilyenség sem képes életre kelni benne, mivel a többi valamilyenséghez való igazodás kényszere a közép lehetőségei között tartja a házat. A helyi értékekhez való túlhatározott illeszkedés nem teszi lehetővé új, eltérő minőségek szerepeltetését az építési folyamatban. Zárt, belső mátrixot képez, mely saját túlnevelt tisztasága által válik fullasztóvá. A nem-illeszkedő házak ezzel szemben képesek új minőségek képviselésére, egy nyitott, átfogó rendszer folytatóiként. Manhattan Negyedik (Park) sugárútján épült Mies van der Rohe egyetlen new yorki épülete a Seagram Building. A ház a sugárút többi épületének összefüggő térfalához képest visszalép és városi teret képez a forgalmas sugárúton. Pillanatnyi nyugvópontot, egy semleges helyet, új minőséget a felhőkarcolók tövében. Átadni a közterületnek egy manhattani teleknek ilyen értékes darabkáját nyilvánvaló örültségnek látszott elsőre, mégis az új, eltérő minőség, a köztér integráns és éltető részévé vált az épületnek és a sugárút sűrű épített közegének kiemelkedő elemévé tette egyéb építészeti minőségeitől függetlenül.

A környezeti mátrix meghatározó elemeihez való teljes illeszkedés megvalósulása a ház vizuális feloldódását, megragadhatóságához szükséges kontúrok elmosását és ezzel együtt a mű teljes eltűnését hozza magával. Fogyasztói társadalmak korát éljük, ahol a környezeti semlegeség ilyen foka a vele járó láthatatlansággal és észrevehetetlenséggel nem kívánatos. A láthatósághoz kellő kontraszt kell, ami némiképp árnyalja az illeszkedés elszérű

Mies van der Rohe:
Seagram Building, New York, 1958
(fotó:
{1} - Richard Pare, {2} - Ezra Stoller)

4. Colin Rowe és Fred Koetter: Kol-lázsváros: A tárgy válsága avagy a városi szövet áldatlan állapota, in: Mérfető és mérhetetlen, Typotex, 2000, 208-209 o.

5. 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről

6. Tessenék illeszkedni! - Tomay Tamás tervének esete Balatonyörökön 2014. május 21. (forrás: <http://epiteszforum.hu/tessek-illeszkedni-tomay-tamas-tervenek-esete-balatonyorokon>)

7. franciául Centre Georges-Pompidou, Párizs, Renzo Piano és Richard Rogers tervei alapján, 1977

8. Hotel Duna Inter Continental [később Budapest Marriott Hotel], építész: Finta József műve [1966–1969, munkatársa Kovácsy László]

9. Aldo van Eyck: Lépések egy konfiguratív építészeti felé – A város identitása és a lakás konfigurációja közötti megfelelés, in: Mérfető és mérhetetlen, Typotex, 2000, 153-154.o

szabályrendjét. Colin Rowe és Fred Koetter egy heterogén városi szövet esetében is felveti a tárgy eltűnésének, észleléséhez szükséges kontraszt elhalványodásának kérdését:

„Mert ha feltételezzük, hogy a tárgy vagy az alak megértése vagy észlelése a háttér vagy mező valamely megjelenési formájának jelenlétét feltételezi, ha minden érzéki tapasztalat előfeltétele valamely behatárolt mező felismerése, és a mező észlelése megelőzi az alak tudatosulását, akkor egy felismerhető vonatkoztatási rendszert nélkülöző alak hatása csak gyenge vagy önromboló lehet. Még ha lehetséges is a tárgyak olyan, még tetszetősnek is tűnő mezejét elképzelni, amelyen belül a tárgyak közelségük, egységességük, közös struktúrájuk, a mezőre vonatkoztatott sűrűségük tekintetében jól megkülönböztethető minőséget képviselnek, felmerül a kérdés, hogy meddig növelhető az ilyen tárgyak mennyisége, és mennyire hitelt érdemlő komolyan feltételezni, hogy változtatás nélkül sokszorozhatók.”⁴

Az építészeti illeszkedés kényszere, illetve nem létező illeszkedési elvre való folytonos hivatkozás a legtöbb esetben a tervezői-döntéshozói kurázi hiányának leplezésére szolgál. Bár az illeszkedés számomra elvi értelmezéssel bír és éppen emiatt nem érdemes ebbe az értelmezésbe bevonni ennek hatósági megközelítését, mégis jellemző, hogy településképi kérdéseket meghatározó szabályozás⁵, mint szakmailag tisztázott, mérnöki meg-határozható viszonyulásra hivatkozik. A kérdés szakmai ellentmondásosságára hívta fel a figyelmet Tomay Tamás összefoglaló írása⁶ balatonyöröki esetéről valamint az ennek nyomán kialakuló vitáról. Ha nem is jogszabályilag tisztázható formában, de mégis létezik az illeszkedésnek titkos törvénye, amely bizonyos házakat jóváhagy némelyektől pedig megvonva a bizalmat örökre környezetének kitaszítottjává tesz. Bár az állítás - hasonlóan az eddigiekhez - csak aszubbjektív igazságként létezik, mégis kiindulópontjává vált annak a belső dilemmának, mely ezeknek az érzeteknek akart nyomára járni, megfejteni az okokat, akár csak saját használatra. És ha megjeljük ennek az igazságnak forrását, vajon működtethető-e ez a kémia az építészeti formaalkotás során. Érezhetően vannak házak, melyeket - különösebb elemzés nélkül - igazolnak építészeti meghatározói. A párizsi Pompidou Központ⁷ és Hotel Duna Intercontinental⁸ koruk kiemelkedő progresszív alkotásai, melyek sok tekintetben feszegették a városi szövethez való illeszkedés határait illetve számtalan - a köznapi értelemben vett - illeszkedési elvet áthágtak. A Pompidou Központ mégis képes volt befogadható, bizarr elemként a város részévé válni, míg a duna-parti szálloda a túlépítettség szimbóluma marad. Az illeszkedés kölcsönösségéről, kis és nagy elemek egymás melletti viszonyosságáról Aldo van Eyck így ír:

„Mindezen tényezők közös tulajdonsága, hogy egymás közvetlen ellenformájának részét képezik, és kölcsönösen jelen vannak a másik holdudvarában. Tehát a ház az utcának is része, miközben az utca, újraértelmezve, benne van a házban, így az nem feltétlenül egy szűk értelemben vett külső tér, de hasonló okból nem tekinthető külső lakóteretnek sem. Minden alkotóelem új értelmet nyer, és sűrű szövödéket alkot.”⁹

Illeszkedési szempontból sokkal sikeresebbnek mondhatók azok a házak, ahol a tervezői döntések koherens folyamatot feltételeznek, egyes építészeti elemek jelenléte, célja,

az összefüggések szándéka tisztán észlelhető és érezhető még abban az esetben is, ha maga az összkép kevésbé egyeztethető össze a szemlélő személyes építészeti véleményével. Ez a fajta belső összefüggésrendszer számomra a folyamatról szól és azokról az építészeti döntésekről, ahol ezek a folyamat eredményeként születtek, figyelembe véve átfogóbb, távlati folyamatok összefüggéseit. Tehát nem (csak) a dolgok pillanatnyi fizikai kiterjedését és meghatározóit, a mérhető dimenziókat igyekeznek integrálni, hanem számba veszik a ház mérhetetlen kiterjedésének vonatkozásait és ennek érzeteit építik a falak közé. A valódi illeszkedés minden bizonnyal pont az építészeti mérhetetlenségével, meghatározhatatlanságával van szoros kapcsolatban. A nehézség ellenére jelen értekezés ennek vizsgálatára vállalkozik, a számomra jellegzetes műhelydilemmák kapcsán taglalt példák ennek az illeszkedésnek illetve a folyamathoz illesztettségnek személyes esetei. Heterogén közegben való illeszkedés esetén felmerül a kérdés: melyik az adekvát jelenlévő minőség, mely a mű létrejöttével kapcsolatban meghatározó jelentőséggel bír. Ennek mérlegelése, eldöntése, a hely fellelhető minőségeinek ilyenentén olvasata és rangsorolása már személyes megítélés kérdése, így valamelyest a hely összefüggéseitől függetleníthető tényező. Sokszor (és leginkább jobb híján) a heterogén minőségek közötti rangsort azok történeti kora adja. Amennyiben a korok (az építészeti korok) között nem teszünk ilyen egyszerűsítő megkülönböztetést, előáll az építészet örök dilemmája: melyik idősíknak képviselőre születtek. A jelen számára létrehozott valóság milyen kapcsolatba kell kerüljön a múlttal (és melyik múlttal) és mennyire szükséges előre elgondolni a jövőt (és melyik jövőt). Amennyiben a jelen a jelenre koncentrálna, úgy benne egyszerre valósul meg mind a múlt jelene, mind a jövő múltja, egy olyan adekvát, folytonosságot biztosító időbeli beágyazottság, ahol szükségtelessé válik az idősíkok értelmezése.

A kompakt épülettest nem tesz tömegi gesztusokat. A telepítés kérdése leegyszerűsödött az épület telken belüli pozicionálására. Modellfotók, Ueberstorf, iskolabővítés tornacsarnokkal és rendezvényteremmel, nemzetközi tervpályázat, 2014

KÉT MINŐSÉG

„Végül ezen a gondolatsoron haladva arra a sivárnak, sőt egyenesen pogánynak tetsző következtetésre lyukadt ki, hogy mivel igazán jók ügyse lehetünk, legalább udvariasak legyünk. Ez az udvariassága pedig nem udvariaskodás volt, nem bók, nem üres fecsegés. Sokszor csak abban állott, hogy kellő pillanatban, észrevétlenül elhelyezzen egy közönyösnek látszó szót, melyet valaki kétségbeesetten várt tőle, mint életének igazolását. Ezt a legkülönb erénynek tartotta. Mindenesetre különönbnek, mint az ügynevezett jóságot. A jóság folyton prédikál, meg akarja váltani az emberséget, keneteskedik, máról holnapra csodát akar művelni, a tartalmával hivalkodik, a lényegét akarja bolygatni, de bizony legtöbbször csak kongó, tartalmatlan és merőben formai. Viszont ha az udvariasság merőben formainak rémlik is, belül, a mivoltában maga a tartalom, maga a lényeg. A jó szó, melyet még nem valósítottak meg, minden szűz lehetőséget magába zár, és több, mint a jó tett, melynek kimenetele kétes, hatása vitás. Általában a szó mindig több, mint a tett.”¹⁰

10. Kosztolányi Dezső: *Esti Kornél, harmadik fejezet, melyben 1903-ban, közvetlen az érettségije után, éjszaka a vonatban először csókolja száján egy leány – 1933*

Sénanque ciszterci apátság építészete számtalan sajátos részlet tár elénk, melyek mindegyike érzeti, hogy építéstörténete során az építés és a tervezés nem voltak szétválasztott helyzetek. A kibicentett tagozatok, eltolt távnyak az építés pillanatnyi döntéseiből fakadó furcsa sajátosságok.

Épített világunk számomra két folyamatosan jelenlévő, eltérő arányban megnyilvánuló alapvető minőség egyeként értelmezhető. Létezik az építészet *kifejező* minősége, mely hivatalos, kinjilatkoztatató, mondanivalót hordozó, formált és ennek gyenge párja, a *csendes* építészet, mely spontán, szándéktalan, leíró, alakuló minőség. Érzésem szerint az építészettel általánosan történetileg, esetileg pedig léptékének megfelelő módon a csendesség irányából a kifejező felé, az öntörvényű esetlegesség felől a tervezettség minősége irányába változik. Feltételezésem szerint létezett az építészet történetének idősza, amelyben az építészet csak csendes minőségében létezett. Az ember szükségleteinek megfelelően formálta a körülötte elhelyezkedő világot. Életének, életterének részeként mindennapjává vált az építészettel, a terekkel való törődés vagy más szóval hétköznapi építészet vette körül. A terek tervezése és építése térben és időben még egybeesett. A szükségleteken túli illetve azok *helyétől eltávolodó* építészet igényli köztes minőségként a *tervet*, mely képes integrálni az építéssel kapcsolatos vágyakat, hordozza mindazon gondolatokat, melyek a

vágyakat képviselő terek létrejöttére irányulnak. A terek elsődleges formái a tudat szintjén jönnek létre, a velük kapcsolatos vágyak első átirataiként. Másodjára a téri minőségek építészeti terv formájában válnak fizikai valósággá, hordozva egy lehetséges világ létrejöttének képzetes, absztrakt kódrendszerét. A harmadik átmenet a terv térré válása, az építés folyamata, melyet a negyedik fordítás követ: a terek olvasata, a használatban való megéltség mindennapisága.

Ezen sokszoros áttétel teszi szükségessé az építészeti transzfer minőségét, az építészeti absztrakt kódrendszerét, az építészeti nyelvet. Az építészeti nyelv a maga minőségében, átirataiban és fordításaiban közelíti az általa képviselt tényleges építészeti minőségeket, de azoknak leképezéseként mindig valamelyest módosult tartalommal, önállósultan. Önállósulása hozza létre az építészeti kifejező, független minőségét. A kifejező építészeti létrejöttét és ezáltal az építészeti két alapminőségének szétválását tehát az építészeti nyelv kialakulása eredményezte. A nyelv öntörvényű, sosem lehet teljes azonos a kifejezni vágyott gondolattal¹¹, így sokszor nem is törekszik erre. Saját törvényszerűsége szerint létezik, elfeledve eredeti rendeltetését, hogy átvivőként csak alárendelt, szükségszerű eleme a teremtő folyamatnak. Az építészeti nyelv bennünk él, nem az építész hozza létre, az építész csak bizonyos fordításaiért felelnek. Az építészeti ugyanakkor nyelve, értelmezései nélkül a maga csendességében is létező. Az építészeti két minősége így egyszerre van jelen. Számomra ennek a kettős jelenlétnek tudatosítása, illetve a két minőség harmóniájának elérése az építészeti legfontosabb próbája.

A mai kor emberének ritkán adatik a dolgok tényleges megélése. Saját élményeinek azonnali birtokba vételére törekszik készen közvetített, gyorsan megragadható érzések, észlelések által. Az építészeti észlelésének efféle ready-made-jeit a kifejező, leíró építészeti szolgáltatja leginkább. A csendes építészeti nem érdekli a személyes katarzis. A történet szereplőjére van bízva, mennyire válik személyessé számára a tér, melyben benne él: nem nyomaszt bennünket jelekkel, értelmezésekkel, hanem hagyja, hogy a tér úszó érzetei összeálljanak bennünk sajátjává.

A CSENDES ÉPÍTÉSZET AZ ÉPÍTÉSZET SZÁNDÉKTALANSÁGA

A csendes építészeti az építészeti tudattalanja. Egyidős a formált világgal. Szándéktalan, áttételmentes, alakuló minőség. A szakadatlan fejlődésnek közvetlen, tudattalan folyamánnyaként képez organikus egységet a mindenséggel. Megszületésének feltétele egyfajta eredendő közvetlenség vagy azonosság: a jelenlét legmagasabb foka, ahol az alkotó azonos a használóval, a tárgy a tájjal, a dolog értelme a dologgal. Az az állapot, ahol a dolgok egymáshoz való közelsége olyan közvetlen, hogy megszűnik a köztük lévő átmeneti minőség, a dolgok önmagukká válnak.¹²

Minden házban jelen van az építészeti eredendő lényege, a magában való dolog, a ház lényétől független létező. Ez az építészeti csendes valósága, melynek megnyilvánulása mindenki számára személyes. Olyan, mint sötét szobában némán egymás mellett álló tárgyak

11. Számomra a folyamat hasonlatos a gondolatosság változásaihoz, melyet a hozzá köthető tevékenységek kialakulása indukál. Amikor a gondolatosságból beszélt nyelv válik, mely saját jelrendszerével visszahat magára a gondolkodásra illetve a gondolatosság a beszélt nyelv jelrendszerének lehetőségei közé kényszerül. [Felvetődik a kérdés, hogy beszélt nyelv nélkül milyen gondolkodásra volnánk képesek. Talán az érzések azok melyek az ember beszélt nyelv előtti gondolatosságával kapcsolatosak.] Amikor a gondolatosságból írott nyelv válik, mely a rögzíthetősége, visszaidézhetősége és személytelensége okán további fokozatot jelentett az emberi gondolkodás számára.

12. Ebben az állapotban megismerhetetlenek a dolgok, ugyanakkor ennek az állapotnak megismerésére kell leginkább törekednünk ahhoz, hogy a dolgokról és dolgok közötti megismerés által nyert minőségről a legteljesebb és legtisztább képünk legyen új dolgok és új, dolgok közötti minőségek létrehozásához. [vö. Immanuel Kant: A Tiszta Ész Kritikája [Akadémia, Budapest 1981.] 50. old.]

Útszéli buszmegálló Kisdencs határában, 2014
Sajátos komolyság érződik a vidéki buszmegállókon. Sokkal több szépség és szándék sűrűsödik ezeken az apró épületeken, mint egyéb házakon. Rendelkezik a házszersőség minden tudományával, olykor merészek, mivel nem nagy a tér.
Tiszták, nemesek, őszinték

13. példának szolgáljon két kortárs ipari épület, melyek szépségük által éreztetik az ipari épületek klasszikus ártatlanságának elvesztését: Pethő László: Mikropakk Black II., Műanyagfeldolgozó Üzemépület, Salgótarján, 2009-2010 és Perényi Tamás-Kolassa József szerzőpáros: Budafoki Víztorony [Narthen Kft., 2008] „Víztorony A torony további érdekessége, mely nemzetközi szinten is bravúrnak számít, hogy az úgynevezett kehely aszimmetrikusan öleli át a fölötte lévő, félgömb alakú tárolót, tehát nem közvetlenül annak súlypontja alatt helyezkedik el.” [HG. HU, 2008.04.25. <http://hg.hu/cikkek/varos/3974-hala-a-gravitacionak>]

14. vö: Le Corbusier: Mérnöki esztétika, Építészeti in: Új építészeti felé, Corvina Kiadó, Budapest, 1981, 20. a.

15. jellemző példa Aldo van Eyck formakeresése, aki a nyugat-afrikai dagon kultúra építészeti formaelemeit közvetlenül alkalmazza építészeti formákban [lásd: dagon kupalák összevetése és az amsterdami Városi Árvaház [1960] épületének felülvilágítói]

16. Bernard Rudofsky: Architecture without architects, A Short Introduction to Non-Pedigreed Architecture, Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1964

sora, melyek csak vakon, tapogatva árulják el a bennük rejlő titkokat. Ezekre csak akkor ismer rá az ember, ha beszélt nyelvűvé válik benne az építészeti kifejező valósága. A csendesség olyan az építészeti formában, mint az állítmány nélküli mondat, mint a cselekmény nélküli film, mint hasonlat nélküli hasonlóság.

A csendesség elválaszthatatlan minősége építészeti tereknek, minden ház sajátja. Van épített világunknak ugyanakkor jellemző területei, ahol jelenléte szinte kizárólagos. Jelenlétére, szépségére akkor figyel fel az ember, amikor már telítve érzi magát a beszélt építészeti mondanivalójával, gesztusnyelvével, állandó és kényszeredett szépségakarásával. A csendes, fel nem vállalt építészeti területeihez tartoznak azok az alkotások, ahol kifejezőség nem talál magának mondanivalót: erőművek és gabonasilók, buszmegállók, cementgyárak és csarnokok, kukoricagörék, öntödék, kábelgyárak, trafóházak, víztornyok és buszgarázsok. Bár manapság a kifejezőség megnyerte magának ezeket a házakat is¹³, létezett kor, amikor még volt esély, hogy a mérnöki esztétika¹⁴ megmarad a maga eredendően ártatlan, őszinte állapotában, megőrizi a csendesség egyedülálló minőségét a műépítészeti berkeken belül.

Az építészeti felfigyeltek a csendesség rejtett értékeire. Gyűjtéseik, leírásai hozzájárultak a sajátos, hétköznapiasága miatt védtelen, pusztuló formakincs megőrzéséhez. A hetvenes években, a késő modern utáni időszak útkeresésében mint lehetséges menekülési irány volt jelen¹⁵, de jellemzően csak formai aspektusaitól remélték a kifulladásban lévő hivatalos építészeti újjászületését. A csendesség csak újabb forrást biztosított. Amennyiben a kifejezőség a csendesség minőségének integrálásáról úgy gondolkodik, hogy formaelemeit átvéve saját logikája szerint alkalmazza, úgy számára a csendesség minősége örökre csak megtalált, nem megalkotható dolog marad. Bernard Rudofsky a negyvenes években végzett kutatómunkájának eredményeit tette közzé¹⁶, a nyugati világ „írtt” építészeti hozzá összefüggésbe a világ nagyobb részének vernakuláris építészeti kultúrájával. Mátrai

Péter B28-30 hasábjain közölte megfigyeléseit az építészek nélküli építészet köréből.

„A vonat elindult. Az új állomásépület hirtelen eltakarta előlem a fantasztikus alkotmányt. És ekkor váratlanul egy felismeréshez jutottam: kétféle építészet létezik! Ahogy távolodtunk, egyszer csak - a semmitmondó állomásépület fölé magasodva - feltűnt két nyakiqláb kémény, megerősítve bennem az előbbi felismerést egy „hivatalos” és egy „spontán építészet létéről.”¹⁷

Spontán építészet, mint az építészettől álló építészet beavatkozásainak elemzése által vizsgálja a csendesség minőségének lélekrajzát. Janáky István külön gyűjteményt szentel a névtelen építészet hazai példáinak. Évekig szisztematikusan járta az országot, és a spontán építészet példáit elemezve értékelték korunk építészetét.¹⁸

Vannak esetek, melyek a tervezettség viszonyrendszerében teremtik meg a spontán épí-

tészet kiinduló állapotait. A tervezési folyamat váratlan helyzeteinek való állandó megfeleltetés, a szabály alól kibújni igyekvő építészet esetei, az építve tervezés, a spontán folyamatok számára biztosított szabadság tervekben, stb. mind olyan lehetőségek, melyek a csendes folyamatok minőségeit képesek integrálni.

Az építéstechnológia lehetővé teszi, hogy az építészet bármit létrehozasson. Ez a technológiai tudás minden eddigénél nagyobb felhatalmazást és egyben felelősséget ad az építésznek a formaalkotás során, hogy a lehetőségek végtelenjéből emelje ki a legmegfelelőbbet. Nem kell megküzdeni az anyaggal, a szerkesztettség és annak mérnöki esztétikája már nem az építész kezek felügyelete alá tartozik. Eltűntek a szerkesztőelvek, a szerkezet, a technológia önkéntelen kirajzolódó esetleges sutaságai. A felületek simává¹⁹ váltak és minden mintázat csak szándék kérdésévé lett. A szándékokat pedig a kifejezés, a jelentés szükségyszerűségei vezérlik. Ezzel kapcsolatban Pazár Béla így fogalmaz:

Az eszközök tetszőlegességét - vagyis hogy ma bármilyen teret és formát meg lehet építeni -, és ezzel tulajdonképpen a jelentés tetszőlegességét a 20. század technikája és jelentésigénye teremtette meg. Ebben a helyzetben az épület bármi lehet, a jelentés intenzitása annál erősebb, minél távolabb van a jelölt térben vagy időben. Így „kebelezte be” és szorította mintegy rezervátumba a modern építészeti és művészeti Európa kívüli tradíciókat, a primitív és archaikus kultúrák hagyományait. Az épület minél inkább valami más kell hogy legyen mint ami, a jelenlét feloldódik a jelentésben. Ez a kényszer fogalmazódik meg az „experimentális”, az „innovatív” és az „utópikus” állandó igényében, a megújítás és megújulás állandó hiedelmében.”²⁰

17. Mátrai Péter: Spontán építészet, megfigyelések az „építészek nélküli építészet” köréből, 1979 in B28-30_80/2, 84. oldal: Egy sorház lakótelep metamorfózisa [Perbál, 1979]

18. Janáky István: Az építészeti szépség rejtekei Magyarországon, Terc Kiadó, 2004

1 2

Évekkel ezelőtt elkezdtem gyűjteni az távolsági buszok útszélmegállóépítményeit, melyeknek megragadott különös, az építészetben innen-és-túl hangulata, sehovatartozásuk, beszédecsükk. buszmegálló Kapoly határában (1) és Ászaló előtti 3-as főúton (2)

19. Adolf Loos Heinrich Kulka által idézett kijelentése: „Ha egy használati tárgyat elsősorban esztétikai szempontok alapján hoznak létre, ornamensnek számít, bármilyen sima is egyébként...” „A főszerű szerkezetek ornamens jelentenek. A főszerű nagy ablakok is azok, akárcsak egykor a tornyocskák és oromzatok. Szerkezeteket túl gyakran használnak reprezentációs célokra, a technika öncélú megjelenítésére. Az ilyen talimi szerkezetek ornamenssek... A modern építészeti elöszere-tettel építenek üveghomlokzatokat... De nem minden modern, ami sima. in: Adolf Loos: Ornamens és nevelés, Terc, 2004, 26.o

20. Pazár Béla: Érdektelen építészet, in: Arc'4 - az Új Magyar Építőművészet negyedéves melléklete, 101.o., Gyors-jelentés Kiadó, Budapest, 2000

A KIFEJEZŐ ÉPÍTÉSZEZET JELENTÉS AZ ÉPÍTÉSZEZETBEN

21. Az építészet építőművészeti válása. Hans Georg Gadamer idéve: „A művészet kifejezés csak most a tizenkilencedik században nyeri el szűkebb és egyértelmű jelentését, vagyis hogy azt jelentse, amit korábban szépművészetként különböztettek meg a többi művészetektől, a kézműipartól és a technikai művészetektől.” [in: Pazár Béla: Érdektelen építészet, Arc'4, Gyorsjelentés Kiadó, Budapest, 2000]

Hallgatói kiállítás az AA-n 2006. március - számsorok, képletek, hálózatok - az egyetlen architektónikus elem a kifaltott lapok struktúrája
2006-ban pár hónapig rendszeres látogatója voltam a londoni AA [Architectural Association School of Architecture] könyvtárának, ahol hallgatói tervekkel követe érezhető volt, hogy az építészeti elitiskola gondolkodása az önfaltó rendszer, emergens hálózatok irányába fordult

22. Iásd: David Chipperfield: Miért gyűlöli mindenki a modern építészetet? címmel tartott előadása [TEDx Marrakesh]

23. Ez hozzáállás a hazai műemlékvédelemben is tetten érhető. A műemlékvédelem fennhatósága alatt álló értékek egymással történő összehasonlításában elsődleges szempontot képez a mű kora. Alapvető gyakorlati álláspon, hogy a kortárs minőség csak a műemléki után következhet.

„A nyelv talán az az átok, ami kibillentett minket a Paradicsomból. És most még ezeket a szerencsétlen jámbor csimpánzokat és vgyori delfineket is meg akarjuk tanítani rá.” – John Updike: Eastwick boszorkányok

A kifejező építészet a csendesség velejárója. A csendességből született és megfogalmazója minden olyan szándéknak, melyet a csendesség nem tud, de nem is akar szóvá tenni. Létrehozta az építészet fejlődéstörténetének arra a pillanatára tehető, amikor a tereknek már önmagukon túl kellett jelentéssel bírniuk, amikor megszűnt a közvetlen kapcsolat a tereket teremtő és azokkal bíró erők között valamint eltávolodtak egymástól térben és időben a terek létrehozására irányuló folyamatok. Ezt az eltávolodást és elkülönülést tette lehetővé az építészeti nyelv, mint köztes minőség és kapott szerepet a *jelentés* az építészet folyamataiban. A jelentés, a mondanivaló által született meg az építészet kifejező minősége, amely elkezdte önálló életét. Az építészet eredeti rendeltetésétől függetlenül a kifejezőség, a jelentés válik lényegévé. A kifejező építészet sok esetben leválik a házzá válás szándékáról, csak az építészet tervválaságára, a papírtérbeli mondanivalójára koncentrál. Az építészet a kifejezés által ébred öntudatára, mint művészet válik egyedivé, hangzatosá, formálttá. A művészetté vált építészet²¹ már elsősorban magára figyel. Az építészeti állítás, mint újfajta minőség rendezőerőként relativizálja az épített valóságot: hatással van az összes *addigira* és *összes azutánira*. A kifejezéssel helyükre, de még inkább valahova vagy máshova kerülnek a dolgok: átrendezi bennünk az értékeket. A *kifejezőség* által definiált minőség, mint viszonyítási pont teszi mérhetővé a viszonyrendszer összes többi elemét, ugyanakkor az összemérhetőség szükségessé teszi ezen minőségek egyidejű jelenlétét. Ez a viszonyosság ugyanakkor felettebb változó, saját léte is a többi meghatározó függvénye így az építészeti állítás, a kifejezés érvényessége csak pillanatnyi állapotnak megfelelően értelmezhető. Az építészeti kifejezés határozott minősége okán nehezen integrálja az élet vele [látszólagos] ellentmondásban lévő elemeit, további kijelentéseit, minőségeit. Az expresszív építészet a maga módján a csendesség egyedi, bensőséges minőségét keresi. Az építészeti expresszivitás sokszor öntörvényű, melyben csupán a kifejezőség minőségeire koncentrál. Alkalmazott fogalmi elszakadnak a jelentések elsődleges szintjeiről és áttétele önálló rendszerre válnak. Az építészeti nyelv, mint transzfer minőség többirányúvá alakul. Már nem csak a valóság fogalmi felől irányul építészeti terek felé, hanem az építészeti tereknek is van nyelvezete, mely a valóság irányából olvasható. Ennek fordításaiban és értelmezéseiben rejlt halmozott áttételek és zavarok elidegenítik a kifejező építészetet befogadó közegtől. Az emberek megszokták, hogy (akárcsak a modern művészetet) nem értik a kortárs építészetet²² illetve annak egyszerű értelmezését keresve olyan tényezőként gondolni rá, amely soha nem lehet egyenrangú a történeti építészettel.²³ Az építész lettek felelőssé téve a kifejezőségben rejlt hamis szekvenciákért, így kézenfekvőnek tűnt szerepük korlátozása a formaadás folyamatában. A modern építészet önmagát újra feltaláló időszak után olyan elmeket igyekeztek alkalmazni, melyek [átfo-

gó] jelentéssel bírnak. Gondolok itt a modern utáni útkeresés időszakában Aldo van Eyck konfiguratív elképzeléseire, hasonlóképpen Jaap Bakema fejlődő ház elméletére, melyek a flexibilitásban látták a továbblépést. Robert Venturi narratív formáira, Christian Norberg-Schulzra, aki magukhoz a dolgokhoz való visszatérést hirdette. Korunk kísérleteire, melyek az organikus esetlegesség elérésére töreksenek, olyan rendszereket keresve ahol a házat valamely külső, személyes és felelős építészeti döntésektől független folyamatmodell²⁴semleges törvényszerűsége hitelesít. Ide sorolom az emergens építészeti rendszereket, önfejlesztő hálózatokat, biomorf építészetet illetve számtalan formaképző algoritmust, szerkesztőelvet, melyre való hivatkozás függetleníti az alkotót a közvetlen formaadástól. Ezzel párhuzamosan megfigyelhetőek voltak a tervező építészeti tudati elvágyódásai olyan irányokba, ahol a fel nem vállalt, néven nem nevezett építészeti lakik. (lásd Aldo van Eyck korábban említett dogn formavilág adaptálására tett kísérletei). Módszertani kísérletek, irányzatok, melyek látványosan, de nem gyökeresen segítették ki az építészetet a sokszor hosszan tartó értékválságaiból.

Pazár Béla a kiutat, az építés legfontosabb feladatát a jelenlét megőrzésében, a belső jelentésben látja:

*„A jelenlét megvalósítása, valóságos és magasabb értelemben is az építés minden bizonnyal egyik legfontosabb feladata. A jelenlétet olyan épületek őrzik meg, amelyeknek inkább egyfajta „belső” jelentésük van. Ezek a szükségszerűen elvonatkoztatásra törekvő jelentés-elválás számára - amely tehát szemiotikai értelemben jelet vagy ikont vár -, sokszor érdektelenek, sőt gyakran egyenesen barátságtalannak, sivárnak minősülnek. Megvalósulásuk a mechanizmusból közvetlenül kevésbé törvényszerű, talán inkább véltelenszerű. Az ilyen épületek az előző értelemben inkább szimbólumok, így nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem megfejthetőek. Bizonyos értelemben megmenekülnek az értelmezés feldolgozó mechanizmusától, s éppen így őrződnek meg.”*²⁵

A belső jelentés, mint nehezen definiálható minőség illetve a jelentéselvárók irányába való eszköztelenség,²⁶ a véletlenszerűség,²⁷ ha nem is szándékaiban és közvetlenül, de értelmezéseiben, áttételesen mindenképp tovább folytatják a kifejezőség hagyományát.

Számomra az építészeti hitelessége - a jelenlét megvalósítása - azon múlik, sikerül-e viszszafejezni a műépítészeti kifejezőség minőségeinek irányából a csendesség felé. Engem a folyamatépítészeti módszertana segít közelebb az építészeti csendes valóságához, ahol az építészeti kiterjedése végtelen, a dolgok egymáshoz teljes közelségben vannak, és az építészetnek nincs szüksége többértelmű, transzfer minőségre. Ahol az építészeti, mint a bennünket övező természet vesz körül.²⁸

ELEGENDŐ ÉPÍTÉSZET

A folyamatépítészeti számomra a tervet létrehozó szándékok olyan valós és dinamikus együttese, ahol az együttthatók összefüggésrendszere alakítja, teszi kivételessé a házat. Folyamatában - mint arra speciálisan jellemző - minden összetevő különös jelentőséggel bír. Megrendelői vélemény, hatósági állásfoglalás, saját tervezői dilemmák mind egy sorszerű folyamat elválaszthatatlan részei. Minden, a tervezés állapotában meglévő elemnek szerepe van a tervalkotásban. Amennyiben a tervezés megközelítése szigorúan konceptuális, feltételezi a meglévő és formaadás során létrejött minőségek erős szelektálását. Ennek eredményeképp létrehozott tárgy nem a jelenlévő dolgok lényegiségéből fakad, hanem a koncepció általuk megnyilvánuló arculata. Ezzel szemben mi a tervezés során nem dobunk el semmit. Nem csak fenntarthatósági megfontolásból, hanem minden dolog jelenlétvégsége okán szellemi energiákkal bír, melyet lényeges integrálni a tervezési folyamat során. Ennek megfelelően az illeszkedés sem az alkotói modor kérdése, hanem annak hitében történik, hogy a fellelhető, jelen lévő lényegy egy mélyebb, távoli összefüggés és tapasztalás esszenciáját hordozza. A ház és a házban levés életfolyamatát leképező rítus, mint tervezés folyamata során születő gondolatok hasonlóan integráns részei egy-egy háznak még abban az esetben is, ha közvetlen nem belőlük származik a formaképzés. Semmi sem keletkezik magától, hanem eseti érzések, helyzetek és gondolatok eredményeként jön létre, így minden születő gondolatot, mint a folyamat komolyan kezelt részét kell engedni, hogy hatással lehessen a formaadásra. Az esetleges zsákutcák, gondolati elágazások praktikusán egy új folyamat kiindulópontjai, kiegészítői lehetnek, ezért különösen fontos azok rendszerezése, gondozása, visszanezése. A folyamatépítészeti részét képezik az egyes egyedi folyamatoktól független párhuzamos történések, melyek befolyással bírnak alakulására. A tervezés során szerzett személyes megfigyelések, nem az aktuális feladatra irányuló független dilemmák, kutatások mind a módszertan elidegeníthetetlen, aktív szereplői.

Amennyiben a tervezési folyamat a teljes építési folyamat részévé képes válni, az eredményeképp létrejött épület annak integráns részévé válik: folytatás és folytathatóság egyaránt. Az elegendő építészeti lényege olyan szükségszerű nagyságrendben integrálni építészetet a teremtő folyamatba, hogy az alkotói beavatkozás jelenléte nélkül is képviselhesse önálló minőségét, mondanivalóját. Az elegendő építészeti képes a folyamatra hatással lévő közvetlen és közvetett minőségek között harmónikus egyensúly megteremtésére. Az elegendő építészeti egyfajta önreduktió. A teremtő én korlátozása a szükséges szintre. Megnyilvánulásában nem azonos a minimalista kánon építészetiével, ahol a kifejezés lényege a kompozíció elemeinek végtelen, a befogadhatóság, megélhetőség és funkcionalitás kárára történő reduktió. Az elegendő építészeti a se több-se kevesebb elvét vallja: létrehozza az egyes helyzetekben rejlő építészeti minőségek összhangját, hogy az minden szereplő számára megélhető építészeti helyet teremtsen. A megteremtett egyensúly által válnak a terek befogadóvá és teremtővé egyaránt. Kellőképpen összetett és semleges rendszer, hogy

25. Pazár Béla: Érdektelen építészeti, in: Arc'4 - az Új Magyar Építőművészet negyedéves melléklete, Gyorsjelentés Kiadó, Budapest, 2000, 102.o.

26. a minimalizmus, ahol az eszköztelenség az eszköz

27. Hofer Miklós tanár úr a kilencvenes évek elején középülettervezés tárgyából tartott előadásaiban idézte Nikolaus Pevsner-t, aki kor stílusát a 'tervezett esetlegesség' fogalommal jelöli

28. Erről a közelségről illetve a távolóságok változásáról ír Jaap Bakema: „Vannak pillanatok az életünkben, amikor az ember és a dolgok közötti távolság megváltozik; ezekben a pillanatokban fedezhetjük fel a köztük lévő csodálatos viszonyt. Ezekben az elemi pillanatokban, az érzékelt kapcsolatok által ébredhetünk rá egy teljesebb élet létezésére, mely akkor is létezik, ha nem veszünk róla tudomást” Jaap Bakema, Auke van der woud: 'Het Nieuwe Bouwen Internationaal / International CIAM Volkshuisvesting Stedebouw / Housing Town Planning', Otterlo/Delft, 1983, 102. o. In: Wim J. van Heuvel, Strukturalism in Dutch Architecture, Uitgeverij 010 Publishers, Rotterdam, 1992, 12. o

bármilyen elemet integráljon. Nem tartalmaz végkövetkeztetéseket, tartózkodik az építészet megmásíthatatlanságának érzésétől, ezáltal új minőségek kiindulópontjává válik.

A 9. Nemzetközi Velencei Építészeti Biennálé magyar pavilonjának installációs, belsőépítészeti feladatait Janesch Péter felkérésére, vele együtt készítettük. Nem építészetnek neveztük, hanem pavilongondozásnak. Részben az installációs szerepből fakadó semlegesség kívánta ezt, részben, hogy a Maróti Géza által tervezett, 1909-ben átadott épület olyan számtalan olyan kiegészítésre, helyi tüneti kezelésre szorult, amit mi elsősegélynyújtás-szerű beavatkozásokkal igyekeztünk orvosolni. Ezek legjellegzetesebbike, a pavilongondozásunk reprezentánsa a kőlépcső adta szintkülönbség áthidalására született rámpa, mely a száz éves épületet a mai kor elvárásainak megfelelően, additív módon teszi akadálymentessé. Nem vitatja az egykori elrendezés helyességét, nem próbálja hozzá hasonlóvá válva stílusban megoldani a problémát, hanem jellegzetes és határozott módon eret vág és a maga jól kimérhető eszközeivel gyógyítja a kialakult helyzetet. A rámpa az akadálymentességen túl próbált korrigálni Alvar Aalto, 1956-os pavilonjának diszpozíciója által létrejött fogyatékos helyzeten, minthogy nemzeti pavilonunk annak takarásában gyakorlatilag kiesik a központi területek és az olasz pavilon felől igyekvő látogatók látómezejéből. A létrejött építészeti kiegészítés nem utolsósorban remek helyszínt generált a hivatalos megnyitó ünnepségnek az épület fő hangsúlyát képező, ikonikus bejárati kapuzatának előterében.

Bár a pavilongondozás részben az akkor aktuális kiállítási mondanivaló részét képezte, bennem magot vetett a gondolat, hogy az építészetet nem, mint az önkifejezés egyik eszközét, hanem szükségszerű beavatkozást, alkalmazott művészetet kezeljem. Csak évek

Műtermünk, 2014

kel később állt elő - a Lehman Brothers globális pénzügyi cég csődjével fémjelzett válság idején, amely az építőipari szektort és ennek megfelelően az építészetet magát alapjaiban rázta meg - olyan helyzet, amely az építészetet, mint a szükségszerű beavatkozást, ténykedésünk hétköznapijává tette.

Folyamatépítészet – a műhelydilemmák tere

Az értekezés kifejtéséhez a gyakorló terepet saját műtermem adja, mely méreténél, felépítésénél fogva független, kísérleti műhelyként szabad lehetőségeket biztosít az elemi építészet művelésére. A műterem létrejöttékor célom volt, hogy a korábbi évek együttműködésben szerzett tudását alakítsam olyan egyirányú alkotói akarattá, ahol a folyamat lényege egyfajta *gyengéd építészeti bánásmód*, mely sajátos eszközrendszerével, közelítő munkamódszerével egyszerre őriz és teremt. Lényege a résztvevőkkel folytatott párbeszédalapú alkotómunka, *folyamatépítészet*, mely közös alkotó eredővé rendezi a helyzetekben rejlő építő energiákat. A ház és a terv nem válik kódolt üzenetté, hanem tényleges, befogadó szerepű alkalmazott tárgy, a házba írt élet pedig mindig fontosabb az alkotói önkifejezésnél. Számomra az építészet csak így marad naturális, neutrális, normális. Tiszta és kész bármilyen feladat ellátására, bármilyen változásra, bármilyen akarat integrálására.

Feladataink jellemző módon komplex épületátalakítások voltak. Bár minden építészeti beavatkozás hozzáépítésnek tekinthető, ez mégis olyan területe az építészetnek, ahol kiemelt kérdés a határosság, az eredet, az értékek integrált jelenlétének folyamatos vizsgálata. Az átépülő terek alakulásukban válnak megismerhetővé. A velük kapcsolatos törődés fokozott jelenlétet tesz szükségessé, mely minden megismert részletnek külön hangsúlyt ad. Minden tényező egyszerre szereplője és alkotója a folyamatnak. Egy-egy lebontott fal, visszakapart festékréteg mögött egyszerű történetek bontakoznak ki a múltból: nem a közvetlen jelennek, hanem távolabbi múltakban indult történetek vagyunk folytatói. Ezek a tervezések tanították meg számunkra az alázatot, mely az építészet mélyebb megismeréséhez vezetett.

1 2
3

Szükséges beavatkozások, pavilongiegészítések
1 fedett átrium nézete, 2 Janáky intalláció, 3 felvezető rámpa

Széptől a Szépig és vissza címmel került megrendezésre Velencében IX. Nemzetközi Biennálé magyar kiállítása 2004-ben kurátor: Janesch Péter
kiállítók: Az építészeti szépség rejtekei Magyarországon (Janáky István gyűjtése), A Nagy Lapozógép Csörgő Attila / Szabó Zoltán installációi, A mérnök-művész Sámsondi Kiss Béla találmányai, N-E-W-S (két installáció négy városból Ágoston Gergely, Fecske László, Hudini Péter, Somlai-Fischer Szabolcs Rugalmas pólya Zombor Gábor, pavilongondozás

Folyamatépítészet

... a monomorf leképezés számunkra benső algoritmus, amely lehetőséget biztosít, hogy önmagunk állandó ismétlései és variációi által legyünk képesek létrehozni új változatokat: elágazódásokat, ahonnan együttes akarat jelöli ki a továbbvezető utat. A házunk így válik beágyazott, alkalmazott építészeté, mely távol tartja magát az ego pillanatnyi, háborgos és merev önkifejezéseitől. Az építészetnek nincs meghatározó arca, csak érezhető minősége. A gondolatmeneteink által létrehozott változatok és futamok mind az eshetőségek halmazát képzik és alapját további feladatok során bővülő elemkészlettel való permutációnak. Az alkotói folyamat összessége finoman determinált karmikus képletként válik egyedi és kollektív minőségé.

...(műteremünk) folyamatosan kísérletet tesz, hogy hagyományosan művelje az építészetet. Ez nem feltétlen jelenti az építészeti tervezés hagyományos eljárásainak jelenlétét, mint inkább az építészeti hagyományosan átfogó szemléletét és a formálással kapcsolatos felelős, alárendelt és szabad akarat képviselőjét. Megkísérel olyannak lenni, aki nem tudja előre a megoldást. Nincsenek professzionális képletei, rutinmegoldásai. Viszont: képes minden szellemi energiáját a problémára koncentrálni megtalálni az utat a helyes házig. Képes minden érzékszervvel követni a folyamatot alakító erőket és megkeresni az egyensúlyt az összes meghatározó elem között. Bármikor felülírni, elvetni mindent, hogy tiszta és megélhető eredmény szülessen. Nyitott bármilyen, akár nézetével ellentétes álláspont feldolgozására abban a hitben, hogy az ismeretlennel oltott gondolataink jobb irányt vehetnek.²⁹

A folyamatépítészet számunkra azt a lehetőséget adja, hogy építészetünkkel az építészeti kifejező minőségében visszatérhessünk annak eredeti hitelesség tartományába, melyet jelenleg számunkra a csendes építészeti képvisel. A folyamatépítészet, folyamat követő építészeti önformáló, önmeghatározó spontán módszertan, ahol a ház adekvát szerepe a folyamat tisztaságán, egymást követő történéseinek belső összefüggéseiben múlik. Szándékos felvállalása törekvéseinkkel látszólag ellentmondásban lévő elképzeléseknek, bizonyos tekintetben hibásnak mondott építészetnek, nemtisztá tereknek.

29. részletek a *Monomorf leképezések öt év építészeti kísérletezés a monaSTUDIOban* címmel nyílt, a műterem öt éves munkásságát áttekintő önálló kiállítás anyagából (FUGA, Budapesti Építészeti Központ, 2014. május 14-22)

kiállítási installáció
Monomorph leképezések
FUGA, 2014.05.14-22.

KITERJEDÉS

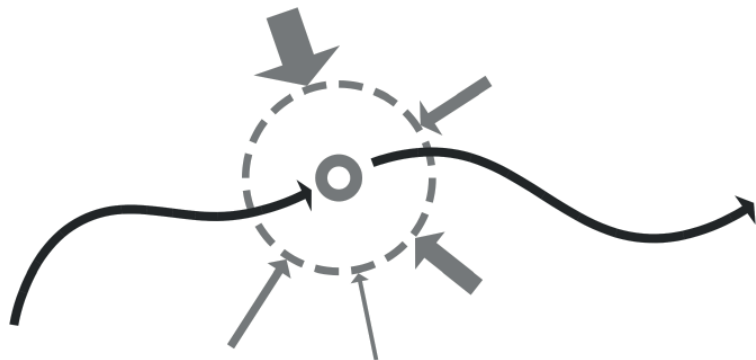
AZ ÉPÍTÉSZEZET, MINT FOLYAMAT

Az építészeti folyamat meghatározásánál – a szó képiességének megfelelően – a határokat, határvonásokat kell megismernünk. Amennyiben az építészeti folyamat határait keressük, kiterjedésének lehetséges irányait kell megvizsgálnunk. Az építészeti alakulásnak, a folyamatszerű építészeti kiterjedésének három fő iránya létezik. A [i] *szellemi* mellett a fizikai kiterjedésnek két ága az [ii] *időbeli* és [iii] *anyag*i tengely.

Számomra ezek egyenrangú jelentőséggel bírnak. Későbbiekben kifejtett jellegzetességek miatt a [i] szellemi kiterjedés a ház megéltségével: terekkel kapcsolatba lépő aktív és passzív tényezők jelenlétével függ össze. Ennek kollektív minősége határozza meg a ház értelmét, lényegét. Ez a kiterjedés vagy teljesedés az épített vonatkozások változatlanlansága melletti alakulás, mely a használatlaltal van összefüggésben. A használat alatt értem a nem létező terek megélését is: a tervben, a tervezettségben való jelenlétet. A megéltség személyességén túl annak összessége képi a házzal kapcsolatos kollektív tudatot és mint ilyen befolyással bír a kollektivitással kapcsolatos összes tudati és tudat alatti érték alakulására. A ház és tereinek időbeli vonatkozásai fogalmilag az örökletességgel, [ii] *kontinuitással* kapcsolatosak a hasonlatosság olyan jellegzetes esetét képezve, ahol az idő jelentőséggel bír, az időrend ugyanakkor sokszorosan összetetté válik: a múlt jelen által formálja a jövőt, de a jelen a jövő által is képes alakítani a múltot. Az építészeti alakulás fizikai szintű irányainak térrel, tériséggel összefüggő tengelye a [iii] *kontextualitásról* szól. Arról a tervezettség határán elhelyezkedő, meghatározhatatlan kiterjedésű zónáról, ami még meghatározó jelentőséggel bír az építészeti alakulás során. Kívülről befelé, belülről kifelé terjedő, határozatlan léptékű téri köztesség. Megállhat házunk határánál, de lehet, hogy a túlpárti ház is ránk vonatkozó üzenettel bír. A formálás érvényessége lehet, hogy véget ér a belső helyiséghatároknál, de elképzelhető hogy egy falfelület egyenetlenségei is mélyebb erőterének hatása.

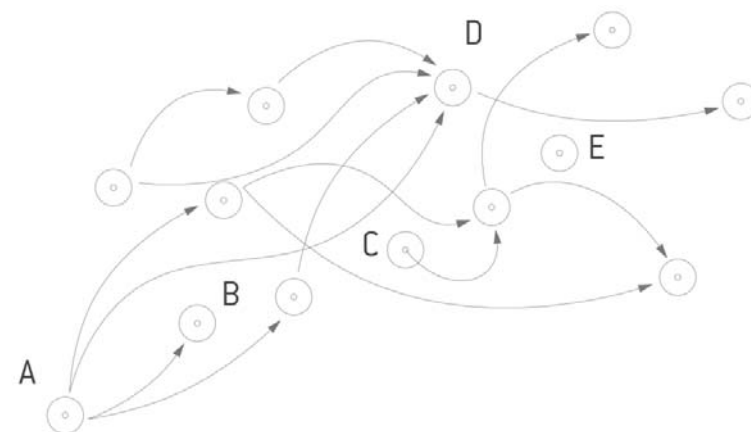
Az építészeti szellemi kiterjedése képes a fizikai irányú kiterjedések bármilyen mértékű megváltoztatására. Bár az építészeti elsődleges célja a fizikai irányú kiterjedések meghatározása, ereje mégis a szellemi tengely által nyert érzéki formálásban rejlik. Az építészeti kiterjedései csak egymás összefüggésében léteznek. Ezek együttesen határozzák meg az építészeti tartalmát, amely az építészeti formálás során a kifejező építészeti és az építészeti csendes minősége esetében eltérő jellegzetességekkel bír.

A megismerés és megéltség tudattalan szintjén születő csendes építészeti számomra az építészeti neutrális minősége. Ennek elérésére törekednek tereink. A neutrális szint, ahol az építészeti tudati jelenlét nélkül képes képviselni önmagát. Amennyiben a megéltség, jelenlétével átlép a tudatos szférába, ahol az építészeti önmagát tudatosan, az épített világ összességével veti össze saját létének meghatározása érdekében illetve más, független mondanivaló megfogalmazására használt un. *alkalmazott építészet*té válik, kilép a neut-

A barackfának egyetlen gyümölcse képviseli magát a barackot, a számtalan tulajdonsággal rendelkező együttes minőséget, mely tudatilag minden ember számára közel azonos élményt idéz. A kertünkben álló barackfa egy bizonyos gyümölcse ugyanakkor a feltételezett általános minőségekhez képest tényleges tulajdonságokkal rendelkezik a számára fennálló egyedi, eseti adottságoknak megfelelően. Az ember, aki leszakítja a fáról és megkóstolja, ő mondhatja meg igazán, milyen is valójában a barack.

Rengeteg a barackfa. Vannak más gyümölcsfák is. Évente hozzák terméseiket. Lekvár, szörp és aszaltgyümölcs egyaránt készül belőlük. És a gyümölcsöstáiban fellelünk más vidékek gyümölcseit is... nehezen leírható az építészet kiterjedésének az az összetettsége, telítettsége és teljessége, mely körbevesz bennünket, kínálja lehetőségeit és meghatározza életünket.

rális dimenzióból és a szellemi szintről tárgyias, fizikai jellemzői által válik értelmezetté. Ez a kifejezőség tartománya.

A neutrális ház a téri érzetek tökéletességére épít. Nincs köze az építészeti érzetek/értékek továbbításához. Nem sugároz építészetet, hanem létének meghatározóival észrevétlen teremt kapcsolatot és harmóniát az élet rendjével. Amint a szem nem befelé figyel, nem az élet egészét keresi, hanem az építészetet vizsgálja, tudatosan kezd szemlélni környezetét, óhatatlan a szükségtelen [neutrális építészeti számára szükségtelen] részletek, díszek, jelképek és mondanivaló felé fordul a tekintet, amely a tényleges terek szempontjából lényegtelen fecsegés, azokról leemelhető, önmagában is kezelhető gondolati suba. A mondanivaló azért is leválasztandó a házról, mert tartalma, értelmezése korfüggő és különösen gyorsuló társadalmunkban erősen avuló jellegű. - 12.05.31.

Építészeti beavatkozások során gyakorló építészként számtalan kérdést tartogat az építészeti határosságának, elemi kiterjedésének kérdése. Mikor születik a ház és enyészik el, hol van a bennünk lakó építészeti gyökere, milyen távoli a ház múltja és melyik a múlt, melyben igazi létét meglelte, hogyan hat a ház jövője vissza saját múltjára, hol kezdődik, hol ér véget a ház, hol van a város és a ház határa, határ külső és belső tér között, építészeti és épület között, mi a legkisebb és legnagyobb formaadó lépték, mely helyes mértéket tart, mi választja el a természetest a mesterségestől, hol ér véget a gondolat, hol kezdődik a terv és a ház, hol a határ tervezés és használat között (tervező és használó között), tervezés és alakulás között?

Ezeknek a kérdéseknek gyakorlati vizsgálata során ismertem fel azt a meghatározó ténytet, hogy az építészeti szemléletét és hatását nem lehet befejezett és konstans állapotok sorozat

aként ill. meghatározott minőségek állandó elegyeként kezelni. Számomra az építészeti folyamatként létezik, minden megnyilvánulása egy kitüntetett egyedi tartam részét képezi. Művelése, tervezéseink szintén annak folyamatszerű megközelítésén alapszanak. A mű úgy válik teljes részévé a helyi és az átfogón létező folyamatoknak és teljeseedik ki általuk, ha a tervezési módszer koncentrálni önnön folyamatszerűségére.

Az építészeti formaadás során számtalanszor találkoztunk a terek és az építészeti meghatározó elemeinek folyamatszerűségével: a térbeliség folyvástólágosságával, az időbeliség építészeti vonatkozású folytonosságával. Le Corbusier Dom-ino koncepciója a terek flexibilitásáról magával hozta a külső és belső terek minőségének összemosását, ezen minőségek közötti különbségek feloldását. Herzog & de Meuron építészek Ricola-Europa³⁰ gyárépületben a múlt időre vonatkozó homlokzatalakítási kísérleteivel az időt avagy az épített időt próbálja megjeleníteni.

Az építészeti folyamatosságának értelmezéséhez ezek megfelelő megközelítések, az ilyen típusú időbeli-térbeli felosztás ugyanakkor az építészeti átfogó, folyamatszerű modelljének vizsgálatához mégsem elegendő, mivel általuk téri és időbeli folyamatok legtöbbször szétválaszthatatlanok. Bizonyos tériséget, téri folyvástólágosságot firtató hivatkozások meghatározó időbeli vonatkozással bírnak és fordítva: egyes időbeli folytonosságot biztosító elemek téri vonatkozással rendelkeznek.

Számomra az építészeti folytonosság kifejtéséhez megfelelőbb megközelítést tár fel Alfred North Whitehead amerikai filozófus meghatározása, aki a folyamatot egyedi létezők jelenlétére és a köztük való átmenetre tagolta. Így fogalmaz:

....E felfeldezés abban áll, hogy kétféle folyamat van. Az egyik a konkreszcencia, ami Locke kifeje-

30. Ricola-Europe SA, gyár- és raktárépület, tervezés éve: 1992, építés éve: 1993, Mullhouse-Brunstatt, Franciaország

zésével élve 'valamely egyedi létező valóságos belső felépülése'. A másik az átmenet valamely egyedi létezőből egy másik egyedi létezőbe. Az az átmenet - ismét Locke szavaival élve - 'örökös pusztulás', ami az idő fogalmának egyik aspektusa. Egy másik aspektusba az átmenet a jelen keletkezése a múlt 'erejé'-vel összhangban.

...Az egyik az egyedi létező felépülésében rejlő áramlás. Ezt nevezem 'konkresenciá'-nak. A másik az az áramlás, amelynek révén a folyamatnak az egyedi létező beteljesülését kísérő pusztulása a szóban forgó létezőt a folyamat ismétlődései révén előhívott más egyedi létezők felépülésében eredeti elemmé teszi. Ezt nevezem 'átmenet'-nek. A konkresencia a cél-oka, azaz a szubjektív célja felé halad, az átmenet pedig a ható-ok, azaz a halhatatlan múlt hordozója.³¹

Ez az álláspont indított el abba az irányba, hogy az építészeti folyamatot az észlelhető és ezen minőségek közötti átmenetek által működtetett folyamatként szemléljem.

Az építészet barackfáján rengeteg barack, mint egymástól megkülönböztethető eltérő minőség mosolyog le ránk. Hogy melyiket válasszuk, milyen sorrendben szemezgessük az eltérő minőségű elemeket, azok egymásutánisága hogyan hat érzéseinkre és érzékeinkre, hogyan befolyásolja a minőségek között látszólag spontán módon alakú átmenetből formálódó teljes folyamatot, hogy együttható minőségek miként állnak össze egy jellegzetes elemévé a folytonosságnak, miként hat az önállóan észlelt elemek benső feldolgozottsága, megéltége további észleleteinkre - ez mind-mind az építészeti folyamatszerűségének ill. a folyamatszerű építészeti megközelítéseinek kérdése.

Az építészeti tehát számomra eltérő minőségek együttese. Egy pozíció pillanatnyi jellege ezen minőségek egyidejűségéből, együttállásából származtatható, és mint ilyen helyhez köthető pillanatnyi minőség. A ház rengeteg ilyen pillanatnyi minőség összességéként értelmezhető, érzékelhető. Ezen minőségek egymással összefüggésben léteznek. Közöttük kialakuló kapcsolatrendszer és átmeneteik adják azokat a mikrofolyamatokat, melyek egy-egy jól meghatározható építészeti hely jellegzetességét meghatározzák.

ELTÉRŐ MINŐSÉGEK

Az építészeti térbeliséggel kapcsolatos kiterjedése időtlen, időtől független a helyhez, helyzethez közvetlen kötődő alkotók halmazából építkezik. Mint tér általi, helyi minőség a csendességgel hozható összefüggésbe.

Tematikusan kézenfekvőnek tűnik az építészeti tér felosztása külső és belső terekre. Térrel kapcsolatos érzékelésünket ugyanakkor nem lehet alávetni ennek az elvágólagosan értelmezett különbségtételnek. Az építészetben a külső és belső terek határossága nehezen megfogalmazható, a megéltég szintjén ezek a tematikusan szétválasztott terek egyidejűleg vannak ránk hatással, a felosztással elvész a bennünket övező tér folytonosság-érzése. Egy tér létezik³² és minden annak köztesség által határolt eltérő minőségeként észlelt. Az építészeti folyamatában vannak elkülöníthető, *eltérő minőségek*, melyek a folyamatosan változó rendszer pillanatnyi, kiegyensúlyozott, illetve bizonyos tényezők összefüggő, elkülöníthető állapotát jelölik. Átmeneti viszonyítási pontok, ahonnan térben és időben ért-

31. WHITEHEAD, Alfred North: A folyamat, in: Folyamat és valóság - kozmológiai értekezés, Typotex Kiadó, Budapest, 2001, 245. o.

32. 20. század térértelmezése sokféleképp tematizálta az építészeti rendelkezésére álló, végtelen kiterjedésű fizikai teret. Sitte azonos térről beszél [vö.: Moravánszky Ákos – M. Gyöngy Katalin: A tér. Kritikai antológia, 11. o. Budapest, Terc Kiadó, 2008], a külső és belső tér tematikus felosztásának a nyitottsággal és flexibilitással összeegyeztethetetlen olvasatán némiképp enyhít a Le Corbusier féle Dom-ino koncepció [vö.: Le Corbusier: Új Építészeti felé, 196. o. Carvina Kiadó, 1981], mint a szabadon áramló tér lehetőségét fenntartó építészeti, melynek egyik releváns megvalósult példája Phillip Johnson üvegháza [Connecticut, New Caanan, 1949], mely felhasználva az üvegszerkezet lehetőségeit elmosza az épített határvonalat belső és külső tér között. Eltűnik a ház, megszűnik lényegi jelenléte. Ide vonatkozó [Karla Britton előadásán, Londonban, 2006.04.18-án elhangzott] anekdota Auguste Perret látogatása, aki a házigazda, Philip Johnson invitáló szavaira: - Gyere beljebb, nézd meg a házamat belülről! csak annyit felelt - Nem szükséges. A folyamatépítész térértelmezéséhez legközelebb álló megközelítés strukturalista térszemlélet: egy tér létezik folyamatosan változó téri minőségekkel, ahol a téri minőségek érzetét meghatározza a köztük való átmenet, közties tér.

hetővé válik az építészeti viszonylagossága. Belőlük indul minden folytonosság és folytatólagosság, mint időbeli és térbeli kiterjedés, általuk válik tagolttá, külön minőségekben értelmezhetővé az építészeti folyamata. Az *eltérő minőségeknek* az építészeti folyamatában való jelenléte, személyes megéltége befolyásolja, hogy azok a téri vagy időbeli síkokhoz rendelik bennünk a velük kapcsolatos észlelést.

Az ember a világ dolgait befejezett minőségek által éli meg. Az egységnyi részeket, adagokat keressük és azok határait érzékeljük. Szakaszokban gondolkodunk, korszakokként éljük végig életünket. Korszakokként tudjuk áttekinteni történelmünket és saját életünkben is a befejezett szakaszokat keressük. Ahol véget ér valami, ott elkezdődik valami más. Egy másik minőség. Ez a gondolkodás nem csak idősíkon jellemzi az embert. Parciókra bontjuk a megélt teret. Jól elhatárolható elemek, jól megfogalmazható elemenkénti minőségek mentén választjuk szét és csomagoljuk külön a valóság tiszta teljességét. Majd a feldarabolt világot az egymás szomszédságába került elemek viszonyából próbáljuk újra értelmezni, tematizálni, ill. annak modelljét megalkotni. - 14.06.20.

A téri folyamat, a folytatólagosság minőségei mindig bizonyos helynek és helyzetnek a sajátjai. A hely számtalan egymástól elkülönülő minőség együttese. Ezek a minőségi elkülönülések illetve azok érzetei a tér megéltége által manifesztálódnak. *A lépték, az arány, az összetettség, a zártság, a könnyedség, az áttörtség, az átláthatóság*, stb. mind ezen fellelhető minőségek közelítő, köznyelvi fogalmai, melyek az építészeti kifejezéstérületén, különösen a hely viszonylatában történő személyes megéltég által, a folyamat összefüggéseiben sajátos értelmezéssel bírnak. Az eltérő értelmezések által a téri minőségek más és más fontosságú szereplői ugyanazon építészeti térnek, egymással való kapcsolatuk különböző módon kezelt. Az eltérő minőségek megéltége téri és személyes jelenvalóság függvénye, a folyamattal összefüggésben változó reláció. Ennek okán szükségtelen ezen minőségek összességének, köztük való viszonyrendszernek az épített térben való túlságosan fixált megfeleltetés, bizonyos egyolvasatúság létrehozása, mivel ez a téri folyamat-hoz való szabad kapcsolódást akadályozná, annak természetes kiterjedését gátolná. A téri minőségek egymástól érzékelhetően, tagoltan vannak jelen a folyamatban. Ezt a tagoltsgot a köztük lévő átmenet, a téri minőségek kapcsolatát adó *téris köztesség* teremti meg.

Az eltérő minőségek forrása

Vannak eltérő minőségek, melyek nem a hely vagy az adott építési történet sajátjai, hanem az építészeti folyamat során megidézettek. Jellegzetesen eltérő idősíkhöz tartozó elemek, mégsem feltétlen jellegzetességük az időbeli vonatkozás. Beépülésüktől, későbbi megéltégük által válnak az építészeti mű időbeliséget vagy térbeliséget hordozó alkotójává. A visszatéréshez és az építészeti elemek valamilyen formában történő inkarnálásához szükséges egy alaphalmaz, formakincs, mely raktározza az építészeti fellelhető genetikai elemkészletét. A formakincs forrása, összetétele és felhasználása többféle lehet. Létezik az építészetnek (i) *külső*, kollektív, tudati értékköre, mely mindenki számára elérhető,

rögzített, rendezett gyűjtemény. A sajátból eredeztetett készlet hozza létre az építészeti személyes, (ii) *belső, alkotói* forráskódját, az alkotói sorozatokat: egymással bizonyos rokonságot mutató térelemek visszatérő szerepeltetését, néha kötött, de legtöbb esetben rendkívül játékos és gazdag belterjességet.

Az építészeti művekbe beépülő, áthagyományozott elemek bővítik a létező készleteket. Ezáltal hatással vannak a jövő épületeire valamint módosítják a múlt elemkészleteknek együttes olvasatán.

Az eltérő minőségek tagolásának vertikális rendszere: átlátható utcaszint - tömör elválasztó karima - szellős lakótornyok szintje
KLAPKA Szolgáltatóház és környékének megújítása, meghívásos tervpályázat, Budapest, 2012

Tagolás

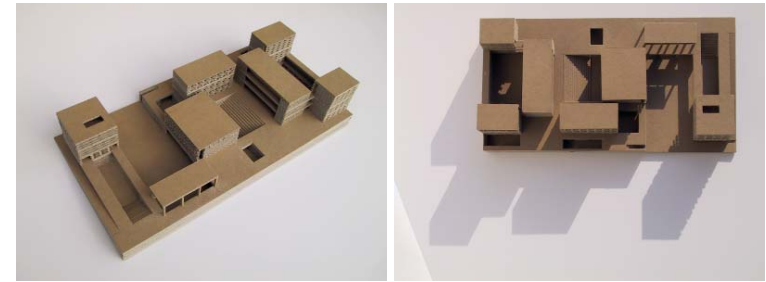
Az egységes térben - egyéb téri jelenségekhez hasonlóan - az eltérő építészeti minőségek bizonyos jellegzetességek sűrűsödésekként jönnek létre. Az eltérő minőségek egyazon időben érzékelhetők, az észlelhetőség okán egymástól tagoltan vannak jelen a térben. A tagoltság lehet pusztán térbeli - amikor az eltérő minőségek egyszerre észlelhetők -, de lehet egy jellegzetes helyhez tartozó, egymással összefüggésben lévő minőségek dinamikus rendszere, ahol nem egy statikus kompozíció részeként kapnak szerepet. A *Klapka Szolgáltatóház*³³ rétegzett, az eltérő minőségek, az épületrészek különböző karakterű elemei szintenkénti, vertikális rendben tagolódnak: az alsó szint a teljes átláthatóság és átjárhatóság, az első szint tömör kalapkarima: a zártság, befelé fordulás allegóriája, mely hangsúlyos választék az utcaszint és felemelt megisméltlése: a második vezérszint között, mely privát, szűrt közösségi szabadterei zónája a háznak. „Deck”, melyre a funkcionálisan tömböként tagolt tornyok települnek. A belső átláthatóságot, a szintek kohézióját a tornyok magját adó átriumterek adják.

Az egymástól elkülönülő minőségek a *Budakeszi Német Közösségi Ház*³⁴ esetében tartalmilag, a funkcióknak megfelelően rendeződik külön épületelembe, tornyokba. A tég-

33. Klapka Szolgáltatóház és környékének megújítása, meghívásos tervpályázat, Budapest, Angyalföld, 2012, kiíró: XIII. kerületi Önkormányzat, tervezőtárs: Szabó Levente, munkatársak: Biri Balázs, Kohout Dávid, Páll András, Simon Orsolya (msz: 037) [bővebben: <http://epiteszforum.hu/a-xiii-keruleti-klapka-szolgaltato-haz-es-kornyeke-megujitasara-kiirt-epiteszeti-kertepiteszeti-otlepalyazat-eredmenye>]

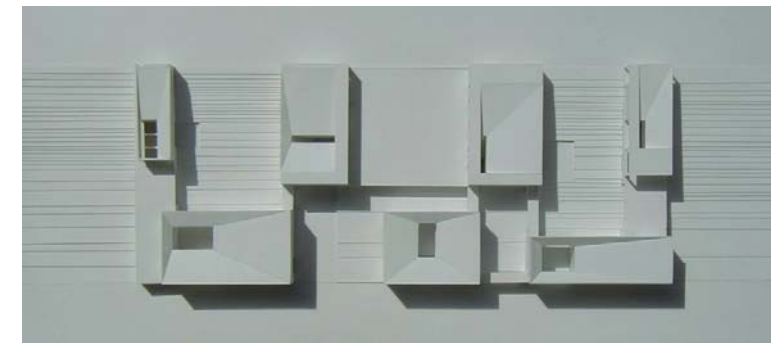
34. Német Közösségi Ház, tervezőtárs: Klobusovszki Péter, munkatárs: Szentirmai Boglárka, országos, nyílt tervpályázat, 2001 (msz: E35)

Tornyok: téri minőségek gócpontjai, a funkcionális rend rajzolata a beépítésen és a homlokzati téglacsipkén
Német Közösségi Ház, országos tervpályázat, 2001
(modellfotók: Janesch Péter)

lacsipke, mint homlokzatképző struktúra tornyonként - eltérő tartalmaknak megfelelően - más és más. Hasonlóan tömbszerűen tagolt a diplomatervként készített *Lekvárgyár* épülete, ahol a csoportokba rendezett és csoportonként létrehozott épületelemek valamint köztes terek jellege az őket határoló - bizonyos rokoníthatóság szabta kereteken belül - egyedi elemek által determináltak. Mivel a kompozíció köztes terei szabadon átjárhatóak, ezek a minőségek egymással vegyülve egészítik ki a melléjük rendeződő táji minőségeket.

Tömbök: az eltérő minőségek sűrűsödései az épületen belül és eltérő köztesség: az elkülönülő, hasonló szerkeztőelv alapján formált tömbök közötti terek eltérő minőségei
Barackos, Lekvárgyár Helembán, diplomaterv, 2000

Lényegi tér

Személyes értelmezésben a tér egységes, homogén szerkezetű mező, melyben sűrűsödések által létrejött eltérő minőségek annak kitüntetett részévé válnak. A sűrűsödések által tagolva válik a fizikai tér *inhomogén, élő halmazszá*. Az eltérő minőségek egyik forrása az épített világ a maga téri minőségeivel. Az elkülönülő téri minőségek egymással folyamatos kapcsolatban állnak és mint kiindulópontok befolyásolnak más minőségeket. Az építészeti hely számtalan ilyen változó minőség együttes hatásának összessége, önmagában

és értelmezései által is alakulni képes nyitott rendszer.

Minden helynek vannak sűrűsödései, kitüntetett súlypontjai, melyek az eltérő minőségek érzeteinek, összefüggéseinek együttes észlelését lehetővé téve képeznek különleges centrumokat a körülöttük lévő mikrokozmoszoknak. Lényegi terek, ahova a hely erőterét adó érzetek tartanak és ahonnan egyéb lényegi észlelések kiindulnak. Egy ház mindenképpen ilyen lényegi tere a fizikai térnek. Sok esetben egy épület több ilyen lényegi térrel rendelkezik, melyek együttes hatása, a közöttük áramló tér és a kialakuló mikrokozmoszok együtt határozzák a hely jellegét, szellemét, érzeteinek lényegét.

Megfigyeléseimmel egybevág *Mircea Eliade* vélekedése a szent és profán terekkel kapcsolatban:

„A világot meg kell alapítanunk, hogy élhessünk benne - márpedig profán tér homogenitásának és viszonylagosságának „káoszában” semmiféle világ nem jön létre. A szilárd pont, a „középpont” felfedezése vagy projekciója a világteremtéssel azonosul...”

A szent tér megnyilatkozása „szilárd pontot” nyújt az embernek, s ezáltal lehetővé teszi számára, hogy tájékozódjék a kaotikus homogenitásban, „megalapítsa a világot” és valóban éljen...

Ám még a profán térélményen belül is felmerülnek olyan értékek, amelyek a vallásos térélményre jellemző inhomogenitásra emlékeztetnek. Vannak például helyek, amelyek minőségileg különbözőnek a többitől: az otthon, az első szerelmet övező táj vagy bizonyos helyek egy idegen városban, amelyet fiatal korunkban látogattunk meg. Mindezek a helyek még teljesen vallástalan ember számára is megőrzik sajátos, „egyedülálló” jelentőségüket: a magánvilágának „szent helyei”.³⁵

*Sfumato*³⁶ _átlós terek szeretete

Sintrában találgattunk az öregemberrel. Mackósajt alakú kertjének csücskében, a kitért kapuban ücsörgött - vasárnap lévén szépen felöltözve - ülésben a világlattal. Számára onnan indult a kert és onnan indult a világ is.

Az építész tervező hajlamos a téri rend szeretetére és elvágólagos szervezésű rendszerekre. Az alaprajzait rajzoló építész - tervlapjaival néha elszakadva azok téri vonatkozású értelmétől - hajlamos az alaprajz absztrakt rajzolatának, geometrikus összefüggéseinek olykor azok téri jelentőségét nélkülöző szerkesztőelveinek túlértékelésére. Elvágólagosságra törekszünk, kitöltött terekre, rendezővonalakhoz illeszkedő alaprajzi elemek harmóniájára. A tervi, alaprajzi esztétizálás némiképp feltételezi saját felsőbbrendűségét a tervezés során. Saját gyakorlatunkban ugyan jelen volt a fizikai modellkészítés, mint tervközi, tervezést segítő metodikai elem, de jellemzően a formák, az alapelv igazolását szolgálta. Nem a terekről szólt. Terekről, kapcsolataikról szóló, téri összefüggéseket tagláló modelleket már csak a terek - a terek - tökéletessé érejt rajzi anyagának elkészülte után születtek. *Tony Fretton* londoni irodájában tett rövid tanulmányi látogatásom alatt munkamódszereiket igyekeztem megfigyelni. MASHOGY készültek a terek. Nem érdekelte őket az elvágólagosság, láthatóan kevésbé fordították figyelmet a tervi arculatra. Tervezéseitek térben zajlottak, a terek térben születtek: minden megalkotott tér valós fizikai modell

35. MIRCEA Eliade: A szent tér és a világ szakralizációja, in: *A szent és Profán*, Európa Könyvkiadó, 1999, 16-18. o.

36. Sfumato [olasz szó, jelentése magyarul: füstös, fátyolos] a reneszánsz festési módnak azt a technikáját jelöli, amely kerüli a tárgy és éles részleteket, észrevétlenül vezet át a sötét árnyalatokból a világos árnyalatokba, vagy a világosból a sötétbe, azaz feloldja a kontúrokat, pársz lágyságú festői előadást tesz lehetővé [forrás: Wikipédia]

Raymond Lemstra: Smithsons [forrás: The Architectural Review, Alison Smitson and PeterSmithson, 2012.01.30.]

1 2

[1] David Grandorge a Vejle Kulturális Központ [Dánia] pályázati modelljének fotózása közben, [2] David Grandorge fényképezőgépének optikáján keresztül a látványterv készítésének alapjául szolgáló beállítás

Tony Fretton műteremében a látványtervkészítés is analóg technológiával történik: valós időben, át- látható technológiával, folyamatos téri kontrollal

37. jellemző a Tony Fretton építésztével rokonságban lévő *Caruso St John* monográfia: 'As built' című utalása a közös szellemi példaképnek tekintett *Alison és Peter Smithson* 'as found'-jára

38. *Raumplan* Adolf Loos által bevezetett tervezéstechnika, mely a belső terek háromdimenziós tervezéséből indul ki

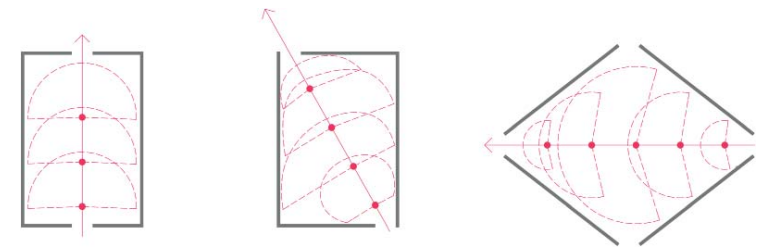
A közel szimmetrikus homlokzat finom lebegő érzete, nyugodt dinamikája
Tony Fretton Architects, Vörös Ház, London, 2001

1 2 3

Ortogonalis és diagonális térirányok dinamikája eltérő tér típusok esetén: [1] ortogonalis tér, hosszanti tengely [2] ortogonalis tér, átlós tengely [3] diagonális tér, átlós tengely

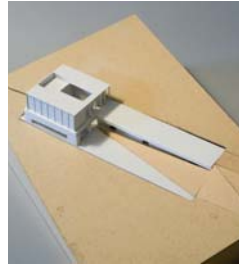
alapján nyert tervezői visszaigazolást, kapott végső formát. Épülésük közben³⁷ terveződtek modellálva ezzel az építészetnek azt az ősi korszakát [csendes időszakát] ahol terek és tervezés, építés és kidolgozás egymástól térben és időben nem különültek el. A terv valódi *Raumplan*³⁸ként állt elő. Tereik is ennek megfelelően voltak gazdagok azokkal a helyzetekkel, finom, áttételes téri összefüggésekkel, melyeket a rendtervezés vagy tervtervezés kirotál. Megéltém, hogy a szemben nem jelent pont szemben, a közepen nem pont közepén van és a szimmetria nem jelenti a két oldal tökéletes egybevágóságát. A dolgok tényleges téri érzete az elsődleges.

A terek elvágólagosságából való kimozdítottág, az addig meg nem élt téri lehetőségek egyre intenzívebb kísérletezésre készítették. Ennek egyik hozadéka az átlós irány szeretete. A tér megközelítésének nem a direkt, hosszanti, főtengelyével egybe eső irány a legin-

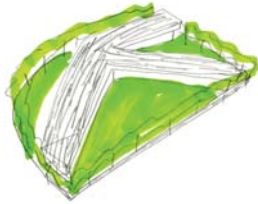
tenzív, nyújtja a tér azonnali és átfogó élményét. A tér sarokpontjából a tér átlója mentén haladva annak megéltsége sokkal intenzívebbé válik, a térben lét sokkal közvetlenebb, elemibb. Az átlós helyzet továbbfejlesztett téri képlete a V alakú tér, ahol a tér átlósságából fakadó dinamikus erősödés, a tér intenzív kitarukozása a tér pozicionálása által főirány mentén áll elő. A *V formájú terek* egy pontból érzékelt statikus szemlélete is dinamikus, önmozgó terek érzetét adja. A bennük való mozgás, térfalali távolodásának érzete a látószög táguló hatása miatt sokszorosan élő, megélhető, lendületes tér.

A V-terek átmeneteseek: általuk a tér feltárulkozása, minőségek egymással való kapcsolata folyamatos átmenetet képez. A két térfal metszéspontjánál gyűjtőpontként súlyponti teret feltételez. Innen kiinduló téri erővonalak a táguló tér hatására egyre ritkulnak. A tér súlypontja irányába pedig az erővonalak adta sűrűség folyamatosan növekszik, a súlyponti, lényegi helyen kulminál. Bár a V-alakú terekhez saját térszemléletem fejlődésének útja vezetett, a tér alakjának csírái jelen voltak korábbi tanulmánytervekben. A pécsi kilátók térvízióiban vagy a *Budaörsi Önkormányzat épületének bővítésére* beadott pályamunkánk tömegvázlataiban. Az *Apor Vilmos téri tanulmánytervben* az elhaladás, áthaladás, feltárulkozás adta formáját. A V-tér a *Budaörsi Hársfa utcai Óvoda* pályázatára beadott munkában kerül először tisztán kifejtésre. A tervezési terület lényegi pontjának meghatározása után onnan sugárszerűen indított épületszárnyak adják a külső terekként használt V formájú udvarokat. Az udvarok gyűjtőpontja, a szárnyakat összefogó lényegi tér azonos: az épület belépti zónája, a megérkezés tere, a közösség közös használatú területei. A *320 Művészeti Központ* lebegő felhője V alakú terek sorozatából épül fel, melyek csillagpontosan irányulnak a hely központi átriumára, a kiterjedt épület bejárati pontjára.

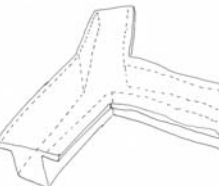

1
2

A V alakú terek jelenléte tervezési munkák során
(1) Hegyvidék Bevásárlóközpont vázlattervek (Kis Péterrel, 2008)
(2) Borászati és birtokközpont, Eged (Kis Péterrel, 2009)

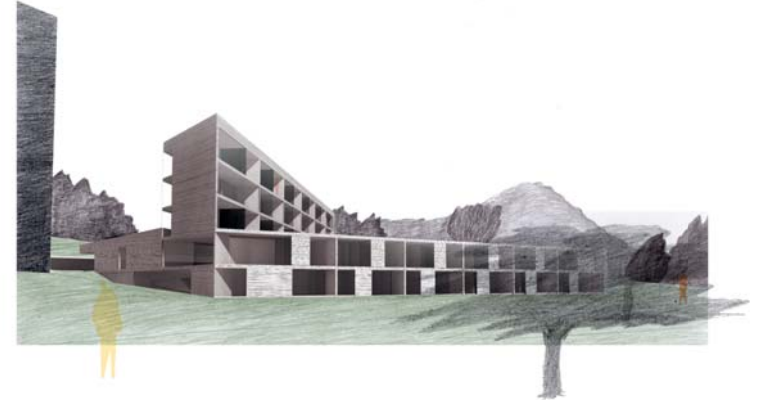
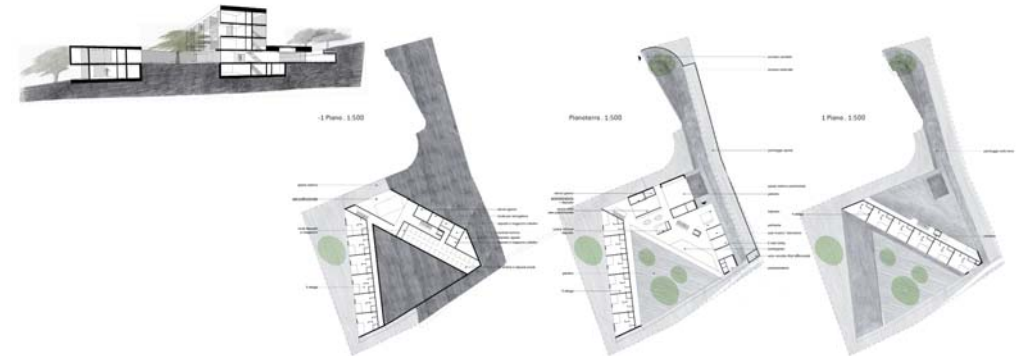
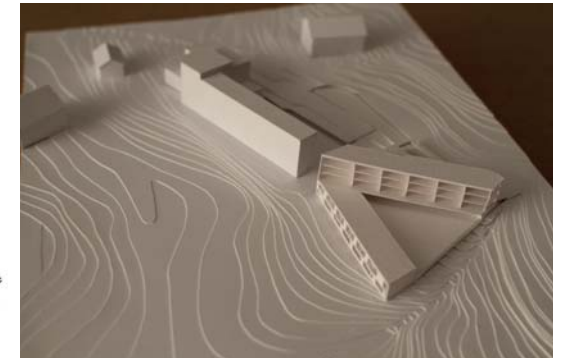
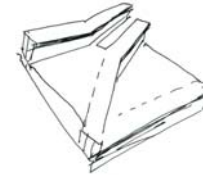

A V alakú terek rendszere
Hársfa Utcai Óvoda, pályázati terv
Budaörs, 2009

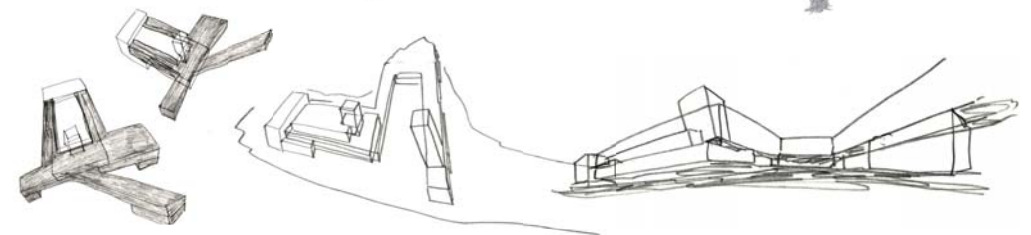

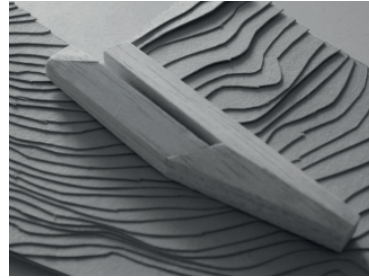
V alakú tér átmenetessége, a táj irányába történő dinamikus nyitás
Senior City, Cortina d'Ampezzo, nemzetközi tervpályázat, 2013
(1) tömegmodell
(2) alagsor, földszint és emeleti alaprajzok
(3) perspektív metszet
(4) perspektív látvány

1
3
2
4

Térellemek sugaras elrendezése
(V alakú térellem sorolása)
320 Művészeti Központ tervpályázati terv, vázlatok és perspektív felülnézet, Siófok, 2010

- 1 [1] Induktív tömegformálás: Idősek
2 Otthona, Római Katolikus Egyházi
Szeretetszolgálat, Karácsony Ta-
más, Zombor Gábor, Hejce, 2005-
2010
[2] Deduktív kompozíció Kazuo
Shinohara, családi ház, Ashitaka,
Japán, 1977

Induktív és deduktív tömegképzés³⁹

A deduktív formaadás az időbeli vonatkozású építészeti jellegzetessége, mivel nem a hely által közvetlen felkínált téri lehetőségekből merít. A tömeg építőkövei jellegzetes, az alkotói vagy kollektív formakincs térelemei. Fellelhető és az építészeti beszélt nyelvnek visszatérő formáiként létező elemek egymás mellettsége adja a kompozíció összetett tömegformáját. Az egymáshoz illesztett elemek külön-külön és a kompozíció részeként is jól észlelhetők, értelmezhetők. Minden forma és azok egymáshoz illesztése, az illeszkedések határvonala egyértelmű, jól követhető. A ház vizuálisan elemeire bontható. A deduktív formaadás lényege a komponálás, az egymás melletti elemek egymáshoz viszonyított tulajdonságainak finomhangolása. Az épület anyagválasztása a kompozíciónak megfelelő.

Az induktív formaképzés a hely fellelhető, egyedi elemkészletének használatára törekszik illetve ezek erővonalainak személyes olvasatából képez jellegzetes, illeszkedő épülettömeget. A tömeg nagyságrendje jellemzően összemérhető a táji vonatkozásokkal. A tömegforma nem összefüggő részelemek halmaza, hanem egyben kezelt, tömbszerű, monolitikus. Az épület egyben értelmezendő, így bizonyos nagyságrend felett az átláthatóság miatt igényli a kisebb, befogadható részek, részletek közvetlen jelenlétét. A részek sosem egymáshoz, hanem mindig a teljes egészhez képest bírnak viszonylagossággal, így kialakul egyfajta, a befogadhatóságot biztosító tagoltság, léptékbeli struktúra, önhasonlóság. Az anyaghasználata a formának alárendelt.

Az ornamentals kettős természete

Az épített világ külső örökletességének legjellegzetesebb esete - mint az épület elsődleges téri minőségeiről leválasztható, jelentéshordozó köztesség - az építészeti ornamentika és annak huszadik századi színváltozásai. A modern építészeti tabula rasaja megszüntette és lényegtelenítette az ornamentikát⁴⁰. Értéktelelné és értelmetlenné vált a racionalizált építészeti formarend és rendszerelv számára és mint ilyen megpróbálták végleg törölni

39. A formaképzés módozatai és az induktív valamint deduktív, mint logikai következtetési eljárások között volt párhuzam. Az induktív az egyedi esetek felől halad az általános irányába: egyedi, a hely sajátos nyelvezetéből indított egyedi formaképzés. Francis Bacon ismeretelméleti következtetése alapján a természet megismerésének esetében az induktív a megfelelő eljárás. A deduktív már ismert, általános következtetések irányából törekszik magyarázatot adni az egyedi esetekre: az eseti megoldás fellelhető elemi, kollektív formakincsek egyedi megnyilvánulásai által létrehozott.

40. vö.: Adolf LOOS: Ornamentals és bünnözés, 1908 in: Adolf Loos: Ornamentals és nevelés / válogatott írások, Terc, 2004, 154-164.o.

az építészeti eszköztárából. Az ornamentals ugyanakkor elválaszthatatlan része a kifejező építészeti, számtalan funkcióval bír, mely az eredendő építészeti sajátja és mint ilyen teljességgel nélkülözhetetlen valamilyen formájának jelenléte. A dísz jellegzetességei leginkább a korai modern időszakában rajzolódnak ki, ahol mint még szükségszerűen jelenlétét kellett az épületen belüli szerepét értelmezni. Számtalan olyan épületünk van ebből az időből, ahol ez a szükséges, kényszeredett jelenlét, ezáltal a dísz additív karaktere jól érezhető. Szublimált formában azóta is jelen van építészetiünkben.

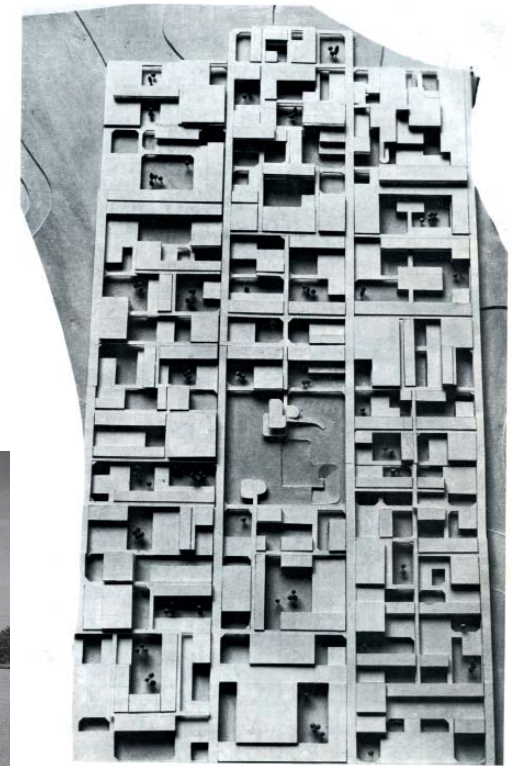
A dísz a díszítettség korában stílus kérdése és a dolgok jellegtelenségével, a dísztelenség korában a dolgok jellegével van összefüggésben. Értem ezalatt, hogy a díszítettségben a házak milyensége el tudott bújni a dísz mögött. Ma a díszítettség maga.

- 1
2

A díszítettség és dísztelenség átmeneti korának egyik példája Nyíri István és Lauber László 1933-ban épült lakóépülete (Budapest I. Iskola utca 2-4.), melynek utcai homlokzata [2] neoreneszánsz stílusú, míg az épület utcáról nem látható részei [1] befelé a modern szép példáját adják

Ornamentika átváltozásai:

- [1]plasztikus térszövet:
Candilis, Josic & Woods: Berlini Szabadegyetem, pályázati tömegmodell, 1963
[2]ornamentikus skin:
Kengo Kuma Chokkura Plaza - közösségi ház és galéria, Tochigi, 2006

ÁTMENETEK

Hasonlatosság

A hasonlatosság az építészetnek, mint folyamatnak a köztesség állapotából vonatkoztatott kiterjedése. Viszonyulás, mely létrehozza a köztesség beágyazottságát illetve új köztességet teremt. Átala válik értelmezhetővé minden viszonylagos minőség.

Él bennünk a rokoníthatóság, a megfelel[te]ni vágyás igénye.⁴¹ Gondolataink, tereink meglévővel való tudati azonossága, kölcsönös rokoníthatósága belső otthonosságunk érzését adja. A meglévő és megélt elemek alkalmazása, a visszaigazolt rendszerek beépülése, ezek használata illetve a velük való hasonlatosság által biztonságos közegre lelünk. Az újszerűnek tűnő elemek átlátható összetettségu halmaza is csak már megismert formanyelvek elemkészletének újabb permutációját képezik. Az újszerűség, az eredetiség iránti folytonos vágy tárgya illetve annak minősége csak látszólagosan újszerű, ismeretlen és izgalmas. Valójában minden dologgal kapcsolatban igényeljük az *olyan, mintha* típusú hasonlíthatóság biztonságát adó kötelékét. A hasonlatosság a világ alapvető megismerésében is rendkívüli jelentőséggel bír. A gyermek a fellelhető minőségeket hasonlatok által relativizálja és a relatív minőségek által képes új minőségek befogadására. További életünk során is a világgal fenntartott viszonyunk motorja a hasonlatosság, az értékek, érzetek állandó és dinamikus relativitása. A *hasonlatosság* az építészeti nyelv kifejezéseiben is alapvető fontosságú viszonyulási forma, melyen keresztül megnyilvánulnak az építészet kiterjedésének különböző irányibaan fellelt minőségek. Minőségét tekintve lehet *azonosság, hasonlóság és viszonyosság*. Az *azonosság* esetén a tovább vitt állapot, köztesség teljesen azonos megnyilvánulásával van dolgunk. A *hasonlóságnak* csak kiindulópontja egy köztes minőség, amely teljesen új, akár függetlenné váló minőséget generál. A *viszonyosság* kölcsönös hasonlatosság. Olyan többirányú viszonyrendszer, amelyben a résztvevő elemek képesek egymásra hatni, viszonthatni.⁴² A hasonlatosság a *kifejezőségben* rejlő relatív viszony, a mű értelmezhetőségének eszköze. A viszonyosság a dolgok közötti kölcsönös és folyamatszerű kapcsolat, a *csendesség* minőségéhez köthető.

Hasonlatosság esetei

Az építészeti önkifejezés fejlődése során a meglévő kollektív formakincsek továbbélése, örökletes beépülése egyedi megvalósulás esetén többféle módon lehetséges. Vannak esetek, mikor ezek ismételt felhasználásának alapja a múlttal való közvetlen viszony: az *(i) idézett építészet* az építészeti elemek kontinuitásának azon módja, amikor az építészettörténet dokumentált formanyelve módosulás nélkül kerül újrahasonosításra. Lehetséges összefüggéseiben lévő, komplett rendszerek, elemcsoportok módosulásmentesen, stílusista kivételben vagy eltérő korok eltérő minőségei egymással újszerű összefüggésbe hozva kerülnek alkalmazásra. A *(ii) megidézett építészet* rendelkezik alkotói önerővel, amely képes kiolvasni a múlt épített értékeit létrehozó közvetlen szándékokat és a saját

41. *Mimézis, mint a valóság formáinak, tulajdonságainak utánzása. Arisztotelész esztétikájának kulcsfogalma a mimézis, azaz az utánzás. A Poétikában és a Politikában is kifejti, hogy a művészet elsődleges feladata, hogy az ember éthoszáat, belső jellemvonásait utánozza, hiszen ezek határozzák meg elsősorban az emberi magatartást és a társadalomhoz való viszonyt is. Arisztotelész ezt írja a Poétika elején: „Az eposzköltés, a tragédia alkotása, valamint a komédia meg a dithüramboszoklító tevékenysége s az aulosz- és a kitharaművészet legnagyobb része egészében véve tulajdonképpen utánzás, és három dologban különböznek egymástól: vagy abban, hogy (1)más eszközökkel utánoznak, vagy abban, hogy (2) mást, vagy abban, hogy (3)másképpen, tehát nem ugyanazon a módon.”*

42. „a viszonyosság finom karcolata” - Igy ír Aldo van Eyck az amszterdami városi árvaházról kölcsönzött megjelölés, Aldo van Eyck: 'De milde radere van de reciprociteit-Kindertehuis in Amsterdam' ('Az amszterdami árvaház a viszonyosság finom karcolata'), Forum 1961 6/7 195-235. o In: Wim J. van Heuvel, *Strukturalism in Dutch Architecture, Uitgeverij 010 Publishers, Rotterdam, 1992, 16. o* Van Eyck tanulmányaim során megismert hasonlata azért vált meghatározóvá számomra, mert bennem is ilyen a szerethető építész: sosem csak valaminek a karcolata, lenyomata, képe, sosem egyszerű végterméke valamely többbelemű, halmazok közötti összefüggésnek, pillanatnyi indulatnak vagy spekulatív szándéknak. Mindig a kölcsönösség, a viszonyosság, egy formálódó viszonyrendszer pillanatnyi állapota. Állandó kölcsönösség: hatás és viszonthatás egysége, ahol alakítás és alakulás, megítélés és megítéltetés szüntelen dualizmusának mezején formálódik és formál bennünket a ház.

43. *Építészeti archetipusok, melyek mint általános jellegzeteségek határozzák meg egy-egy korszak, csoport formai gondolkodását (ilyen példa a kilencvenes években a magastetős-lapostetős szembeállítás, mely szinte hitvitává súlyosbodott egyes esetekben), de számtalan formálási módszer, megítélés korszakem által meghatározott (pl. szimmetria kérdése, hasonulás vagy szándékolt különbözőség, stb)*

A megidézett építészet egyik szép példája a Loos - Fretton párhuzam, amely Tony Fretton londoni (2) Vörös Háza és Adolf Loos elsősorban a prágai (5) Müller Villája (1930) között érezhető, de a hasonlóság észrevehető Tristan Tzarának tervezett (4) párizsi villájával (1925) kapcsolatban is. Loos a prágai házában (3) nappalijában számtalan ülőbútor közül választhatunk. (vö.: Adolf Loos: *Ornamens és nevelés, válogatott írások, Terc, 2004, 94. o.*) Ennek szinte karikatúrája vagy talán a bennfenteseknek elhelyezett gegg (?) a londoni ház emeleti (1) nappalija, ahol szintén csak egymástól eltérő ülőalkalmatosságokat találunk kényelmünk kielégítésére.

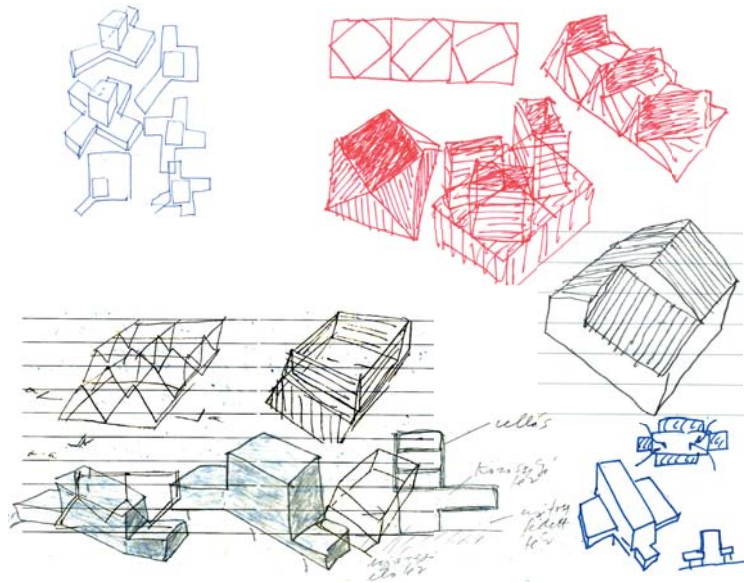
1 2
3 4 5

A folytatás

Az építészet múltbeli kiterjedéshez való viszonya által önmagát, mint a múlt folytatását értelmezi. A múlt értékeihez való viszony sokféle lehet. Az építészet kifejező és csendes változatai között lényeges különbséget képez a múlttal való viszony feldolgozása. A csendes építészet a múltat közvetlenül kapja örökül, éli át és viszi tovább. A folyamatos áthagyományozódás nem kronologikus, történelemszerű folyamat. Tapasztalat, mintanyelv útján távoli múltak és a közelmúlt nyomait egyszerre és egyaránt hordozza a jelenben. A múlt, mint olyan, egységesen, nem szétválasztott minőségeiben képviseli önmagát. A kifejezéseiben élő építészet a múltat mesterségesen rögzíti és dolgozza fel. A múlt értékeiből tudatosan és tematikusan válogat, önnön kifejezhetőségéhez keresi a megfelelőt.

Tökéletességünkben vágyunk már a tökéletlenségre. De: tökéletességünkben a tökéletlenséget is tökéletesnek óhajtjuk. Tökéletes a képzavar. – 13.12.15.

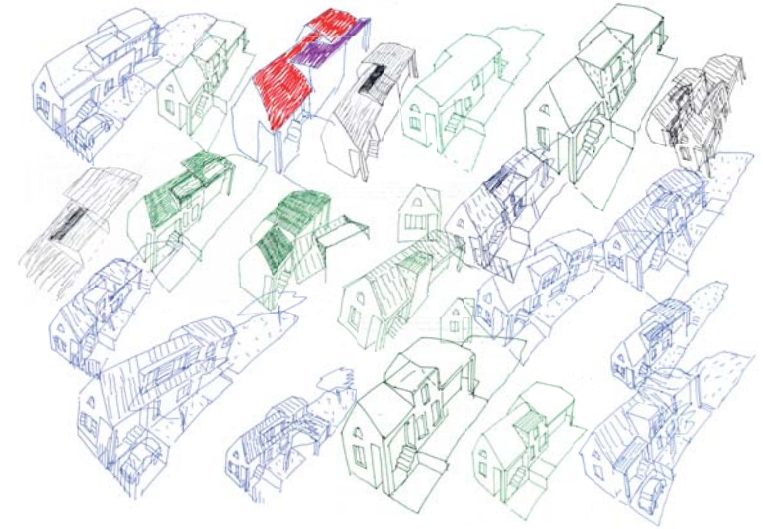

Naplóvázlatok

A szakmagyakorlást, feladatmegoldásokat kíséri egy belső készítés születe folyamatosan bővülő gyűjtemény: spontán formai gondolatredékek jegyzéke, vonatblakban elsuhanó, váratlanul felbukkanó formák sugalmazásai, melyek átmenetileg jegyzetlapokon, tudatküszöb alatt pihennek, majd alkalmadtán tervre lelnék általunk.

A folytathatóság

Minden esetben eljön az a pont, ahonnan a ház a maga útját járja. A legtöbb építésznek van stratégiája arra az esetre, amikor terei már nem a felügyeletükkel élnek életüket. Túlfogalmazott, jellemzően a jelentés terhét hordozó épületek képtelenek az önállóságra. Arra születnek, hogy kiálljék a kor nyelvezetének támogató, értelmező közege vagy létrejöttüket övező, önértelmező tervezői kiegészítések. Felkészületlenek arra a helyzetre, amikor a körülmények változtával önmaguk mentoraivá válva, narratíva nélkül is képesek legye-

Személyes sorozatok - egy folyamat belső forrásai családiház hozzáépítés dilemmái, Budaörs, 2012

nek önértékeik képviseletére illetve semleges közgként hordozhasság a bennük változó módon rendeződő, különböző minőségeket képviselő életfolyamatokat. Vannak esetek, amikor a jövőt sejtő építészet különböző előfogalmazásokkal élve kijelöli annak épített lehetőségeit, irányzékeit (gondoljunk *Jaap Bakema* növekvő ház elképzelésére - 1961, vagy *Alejandro Aravena* szociális lakóömbjére - 2001, 2006, melyeknek sajátja tervezhető bővülés). A jövőidő bizonytalanságai okán ezek jellemzően csak mint teóriák voltak működőképesek, illetve kellőképpen biztosak lehettünk a jövőidejű formálódásban. Amennyiben képesek vagyunk a folyamat törvényszerűségeit feltáró, megfelelő válaszokkal létrehozni házakat, jó eséllyel születik olyan mű, melynek részese a múlt és amely része a jövőnek.

A hasonlatosság külső tartománya

A hasonlatosság külső köre az alkotói folyamatától teljesen független, időbeli összetevőkből építkezik. Hozzá tartozik minden tárgyiasult építészeti elem, amely számunkra az építészet megismerhető, megtapasztalt világát alkotja illetve ahhoz hasonlatos. Kollektív eszköztár, formakincs, külső hivatkozás, valamely eltérő idősík épített valóságára, mely a jelen megéltségének mélységét a múltbeli vagy jövőbeni minősége által befolyásolja, értelmezi, relativizálja.

A hasonlatosság belső tartománya

A megtalált forma, mely önmagában lakozik és mint a világ építészeti elemkészletének része a helyére igazítottatik. Az elveszejtett és megtalált forma, mint az alkotás melléktermékeként született elem, amely a műhely vakfoltján lakozik. Az előcsalt forma, mely a tudat alatti világban lakozik. - 13.05.07.

A hasonlatosság belső tartománya közel esik az eseti folyamathoz, valamely szereplőjének személyes kelléktára, múltbeli megéltések által felhalmozott tárgyi eszközkészlete. Személyes, használt formanyelv, folyamatosan változó formakincs. Ide tartoznak az alkotói sorozatok: bizonyos visszatérő magánmotívumok, melyek tervről tervre követik az embert és mindaddig nem hagynak el, míg be nem teljesítik feladatukat, el nem mondják a bennük rejlő összes esetet.

Származtatott téri minőség

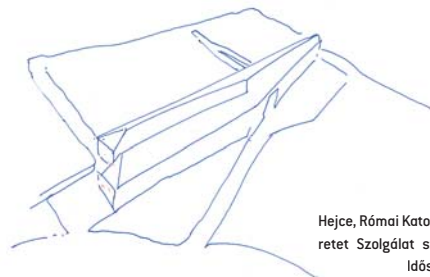
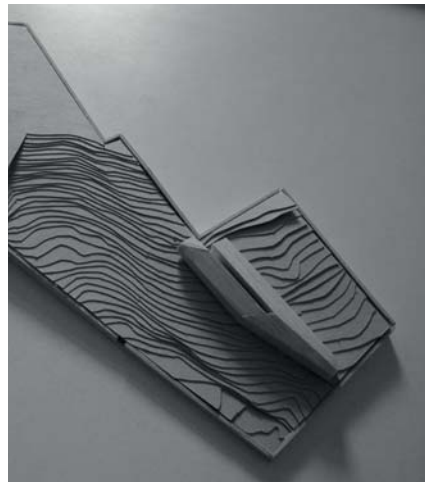
Az egységes, áramló térben bármilyen elhelyezett elem megkülönböztetett viszonyt teremt: helyet jelöl. A megjelölt hely, a tér eltérő minőségű szegmense megváltoztatja a vele összefüggésben létező tériségek minőségét: újabb minőségekre tagolja az osztatlan, homogén kiterjedést és saját minőségének érzelmi által befolyásolja környezetét. A legelemibb, beavatkozás nélkül építészeti térré szelídített, helyé vált tér *lehatárolás, elrekesztés* útján válik önálló minőséggé, a végtelen kozmikus tér domesztikált darabjává. A legegyszerűbb ilyen térszelídítés a *fal* által jön létre. A fal, a kerítés, mint épített elem osztja fel az egységes teret eltérő tartományokra, melyek az egymástól elválasztottság okán más-más téri minőségként léteznek tovább. A lehatárolás mellett ennek lényege a fizikai, tudati átjárhatóság. A lehatárolt minőségek kölcsönösen egymás holdudvarában léteznek. A viszonyosság finom rendszerét alkotják: önmaguk a rajtuk kívül álló minőség által nyer értelmet, önmagukon kívüli minőségek észleléséhez viszont szükséges saját, mint biztos a viszonyítás pontja.

A *Perbáli Gyermekotthon* építésénél a tervezők⁴⁴ elsődleges szándéka volt a település szélén fekvő terület lehatárolása. *Kerítésépítés*, mely definiálja, a továbbiakra előrajzolja a megélhető részét a térnek, átláthatóvá és védetté teszi az életteret. A kerítés a személyessé tett tér rituáléjának eszköze.

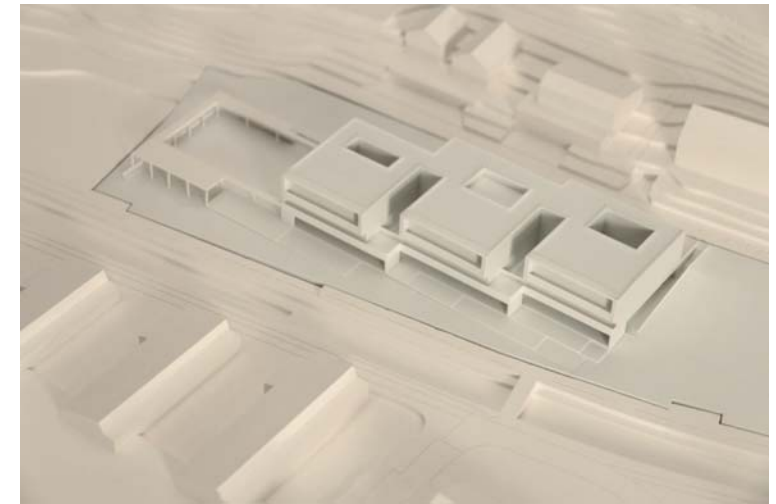
Perbáli Gyermekotthon kerítése kívülről, a megérkezés irányából [fotó: Janesch Péter-Karácsony Tamás, Perbál 1993-2000 CD, mely a Perbál és perzsavásár című N&N galériában tartott kiállításuk [2001.04.18-05.06.] melléklete.]

44. Janesch Péter és Karácsony Tamás, 1993-2000

Hejce, Római Katolikus Egyházi Szertartás Szolgálat számára készített Idősek Otthona, 2005 tömegmodellje: az épület maga kerítészerű viselkedésével igyekszik nem házszerű lenni a kastélyparkban - elkerülve a barokk épülettel való rivális helyzetet - valamint parkterület sajátos déli öblét ön maga számára rekeszti le

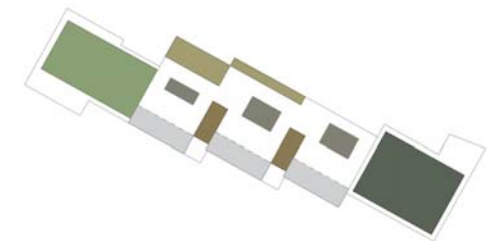
Átriumok rendszere szervezi az iskolateret, teszi ölelhetővé a külvilág egy darabját, átláthatóvá a belső téri kiterjedést Birmensdorf, Haldenacher általános iskola, pályázati terv, tömegmodell, 2013

A *fedél* az építészet másik meghatározó eleme, eltérő términőség megjelölésére szolgál, a tér egy szegmensének módosításával teremt megkülönböztetett minőséget, mely *falak nélkül különül el* környezetétől. A tér, mint közeg, alatta változatlanul szabadon áramlik. Átláthatóak az egymás szomszédságában lévő téri helyzetek. A fedettség, a födém jelenléte, a szférikus lehatárolás által létrehozott minőség minden irányban tagoltá teszi a teret. Bizonyos épületek önmaguk válnak a terek minőségi tagolását szolgáló archetipikus építészeti formaképző elemek megfelelőivé, megtestesítőivé. A *Hejcei Idősek Otthona* épületének alapvetése volt a barokk kastélypark területén belül a déli kertbővületet határoló épület [test] létrehozása, mely *kerítészerűségével*, határhelyzete által saját épületszerűségét kérdőjelezi meg a barokk vadászkastély mellett. Lényege a lehatárolás, az idősek számára jól definiált, védett tér létrehozása valamint az átjárhatóság, a két, egymástól függetlenített parkrész közötti kapcsolatot.

A *Haldenacher Áltános Iskola* felnyíló átriumai, a szabad külső térből igyekeznek egy megragadható szöveget a tanegységek számára tenni személyessé.

Köztes téri helyzetek, mint a külső tér szelídített minőségei Birmensdorf, Haldenacher általános iskola, pályázati terv, térséma, 2013

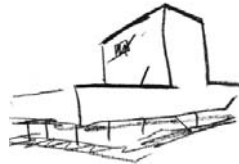

Fosse Ardeatine emlékmű, 1949

A Fosse Ardeatine különleges emlékmű Róma külső körzetében. A náci német kegyetlenkedések áldozatainak állít emléket. Az emlékmű külön síremlékekből áll, melyek félszintes mélységben fekszenek. A kiásott föld dombszerű feltöltéssel övezi a mélyedést. A síremlékek fölé 2 méter vastag, súlyos tömeg kerül finoman ellebegtetve a dombszerű részsű egyenetlen teteje felett, szükséges derengő fényt biztosítva az emlékek helyének. Az emlékhely, de különösen annak egyszerű építészeti nyelvezete különös hatást tettek rám. Csak utólag jöttem rá, hogy számtalan lebegő felhő, súlyos úszó fődémtető ennek hatására került tervekbe. A Klapka Szolgáltatóház első emeletének szintje teljesen ablaktalan. Ablaktalansága súlyos karimaként övezi a földszinti terek peremét. Valójában örömteli volt rátalálnom erre a vastag fődémre. Régi és meg nem fogalmazott hiányérzést szüntetett meg bennem. Az úgynevezett lapostetős házakkal kapcsolatos hiányérzetet. Velük kapcsolatban azt a megfigyelést tettem, hogy a modernista frazeológia megszüntette a magastetőt, de nem hozott helyette mást. A fal tetején egyszer csak véget ér a ház. Nincs átmenet talaj és fal, fal és ég között. Az átmenetképzéssel, melyet a magastető egykor szépen, ma-

Átjárható földszint felett lebegő tömeg Klapka Szolgáltatóház, meghívásos pályázat, Budapest, 2012

45. Új tantermek Denys Lasdun által tervezett, 1951-ben épült Hallfield School bővítéseként, London, 2001-2005

Peremezett tető vagy pártázatot: a tető önálló elemként jelenik meg és veszi közre a talajjal a hangsúlyosan perforált, szalagszerűen körbefutó falsávját Hallfield School bővítése, London, 2001-2005 [forrás: As built . Caruso St John Architects, a+t, 2005]

gától kezelt a modernista építészet nem foglalkozott. A párkányképzés - amennyiben nem vízelvezetési, konstrukcionális szerepű - szintén nem szerepelhetett az építészeti formaképzés eszköztárában. A párkány a tagolás eleme: előkészítő, átvezető szerep háruult rá mindig is. A magastető is technológiai szerepén túl szakrállis értelemmel is bír: kapocs, átmenet a földi és égi szféra között. Nem csak köztessége által, hanem saját elhelyezkedése is átmenet, áthajlás két minőség között.

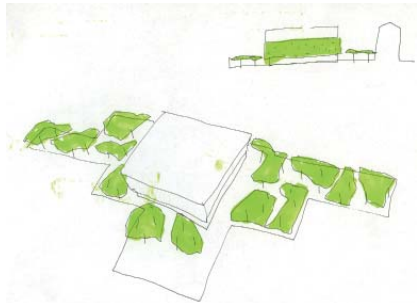
Adam Caruso és Peter St. John Londonban olyan iskolabővítést⁴⁵ terveztek, ahol gyermek-

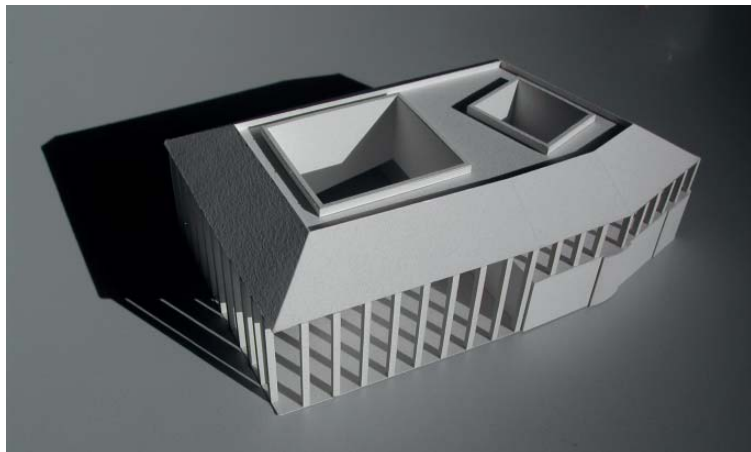
korom lakótelepei szolgáltatóházainak vastag, függőlegesen rakott trapézlemezzel borított tetőlemezeinek emléke érkezett meg újra hozzám. Talán a külön dolgozó konstrukció igényelte annak idején a tetőszerkezet rácsostartóinak magasságában meghúzott vízszintes osztó jelenlétét, ami optikailag rátett elemként, tetőként jelenítette meg a zárófödém szerkezeti vastagságát. Az angol építészpáros esetében a tető tudatosan vállalt kompozíciós elem, mint fajsúlyos elem vesz részt a homlokzati felépítés vertikális tagolásában, a fedett külső közlekedőterek építményeivel való összefüggés megteremtője.

A Klapka Szolgáltatóház emeletmagas zárófödémé - ha úgy tetszik teteje - nem csak lezár, átvezet és elválaszt, a szférikus irányban tagolódo minőségek közé helyez cezurát. Súlyos tömegként, ablaktalanul lebeg a földszinti terek felett. Hagyja azokat önnön nehézsége által könnyűnek érezni maga alatt. Ez a fajta lebegő súlyosság van jelen a Szegei Agóra épületére készített pályázati terveinkben⁴⁶, ahol a földszinti terek többirányú átjárhatósága fontos volt tereink és házunk nyitottságának kifejezéséhez.

46. Agóra Pólus Program, Szeged, országos nyílt pályázat, tervező építészek: Herczeg Tamás, Vági János, Zombor Gábor, munkatársak: Albert Ádám, Dimény Gábor, Turáni Zoltán, alapterület: 5000 m², 2009.(msz: 002)

A Valt Honvédelmi Főparancsnokság és Minisztérium Épülettömbje a nemzet megoldatlan romterülete volt. Rekonstrukciójára és bővítésére született egyik tanulmánytervben⁴⁷ felette lebegő koporsó alakú felhő minden felett lebeg: nagyléptékű városi fedett tér felett, átriumtér felett és éppúgy az *Kalina Mór* féle épület⁴⁸ értelmetlenül meghurcolt romtöredékei felett.

A falas lehatárolás, a kerített téri minőség változata, formaalkotásunk másik visszatérő eleme, toposza: a *második vezérszint esete*. Az épület megközelítését adó fő szint, vezérszint minőségét ragadja meg és kiemeléssel elkülöníti. Ezzel létrehozuk a talajszint másolatát, átíratát: a házhoz tartozó, intim, nyitott, elemelt külső teret, ahonnan szabadon bejárható, új funkciók nyílnak. A második, *emelt vezérszint* kevésbé tudatosan, de egész korai munkákban is tettenérhető (pl. Helemba sziget, *Lekvárgyár*) és folyamatosan visszatérő (Debrecen, *Multifunkcionális épületegyüttes*⁴⁹, Paks, *ESZI* pályázat) elem. Mint köztes téri minőség a tereknek új olvasatot ad. Legtisztább formája a *Klapka utcai Szolgáltatóház*nál nyilvánult meg. Bizonyos változatai fellelhetőek más munkákban (*Cortina*

Úszó, lebegő kompakt tömeg, Vázlat és tömegmodell Agóra Szeged, országos pályázat, pályázati terv, 2009

47. Kis Péter felkérésére vele együttműködésben született terv a Budai Vár Kht. részére, 2008 (msz: E01)

48. Kalina Mór által tervezett neoreneszánsz palota, Budai Vár, Dísz tér, 1895-1897, a második világháborúban súlyos károkat szenvedett, helyreállítására, újrahasznosítására csak 2014-ben került sor

Köztér felett lebegő lakott tető-tömeg Konceptiómodell Valt Honvédelmi főparancsnokság újrahasznosítási tervvázlata, Dísz-tér, Budai vár, 2008

49. MÉSZ Mesteriskola XVII. ciklusa által kiírt pályázat, tervezőtársak: Klobusovszki Péter, Kovács Márton, munkatárs: Falvai Balázs, Debrecen, 2004 (msz: E15)

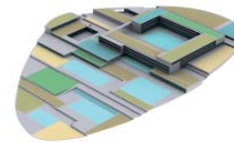
50. Senior City Cortina d'Ampezzo, nyílt nemzetközi kétfordulós építészeti pályázat idősek otthona tervezésére, építész munkatársak: Falb Anita, Juhász Balázs, Cortina d'Ampezzo, 2013 (msz: 044)

51. Művészeti, Kulturális, Oktatási és Technikai Központ, nyílt, nemzetközi pályázat, építész munkatársak: Klobusovszki Péter, Szentirmai Tamás, Siófok, 2010 (msz: 016)

Továbbvitt téri minőségek: a szomszédos udvarok világa beépülve megteremtí az épületünk teljes kölcsönösségét: fényhez és levegőhöz jut és juttat. ISC meghívásos pályázat, tömegmodell és udvari látványterv

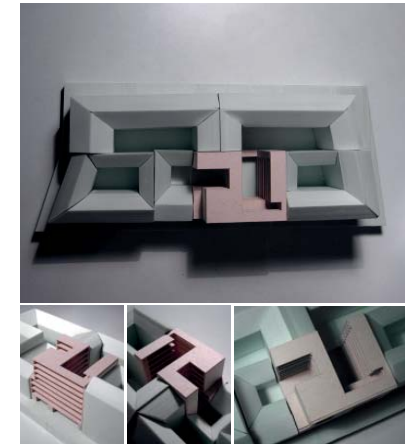
52. Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányi Központ (ISC) új épülete, meghívásos pályázat Karácsony Tamással és Falvai Balázssal, munkatárs: Rose Balázs, 2005

53. Gelse Spa Destination, meghívásos pályázat és továbbtervezési megbízás üdülőterület kialakítására, Karácsony Tamással, munkatársak: Falvai Balázs, Bernard Bea, Dévényi Márton, 2005

Foltok. A beépítési elrendezés a tervezési terület formátlanságát viszi tovább, mint organikus alapelemet és teremt belőle belső telek szintű rendszert. Beépítési struktúra-modell Gelse Spa Destination, vázlat, 2005

d'Ampezzoba tervezett idősek otthona⁵⁰ köztes, félig nyitott udvara vagy a Siófokra készült 360° Művészeti Központ⁵¹ esetében az elemelt szint belső főterei]

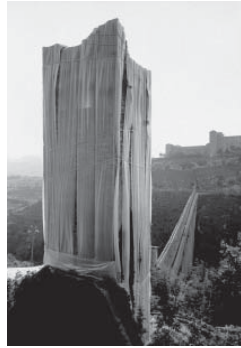

A kiemelt földszinti nivå megismételt téri minőségéhez hasonló továbbvitt minőség, téri köztesesség az ISC⁵² földszinti átriumos belső tere, az utcaszint szabadon bejárható zónája, annak bővületeként hatol épületünkbe, viszi tovább az utca téri minőségét és ennek köztesességéből teremt megérkezést. Hasonlóképpen csatolt az épület többi udvara a szomszéd beépítések udvaros bővületeinek folytatásaként. A Gelse Spa Destination⁵³ tervezésénél a továbbvitt minőség *léptékváltás útján* értelmezett. A tervezési terület tájba ékelődő amorf alakját hasonlóan amorf elemekkel igyekeztünk kitölteni. Mélységi folyamat, ahol a táji forma önmagát sokszorozza, hozzá létre másolatait beépítésünk struktúrája által. Fraktál-szerű szerkesztés: a matrisoska-figurák pakolgatása a tervezési területen kívül kezdődik és akármilyen kis méretű tégig folytatható: minden léptékben érezhető a szerkesztőelv, a téri minőség kiindulópontjának strukturális lényege.

Téri köztesség

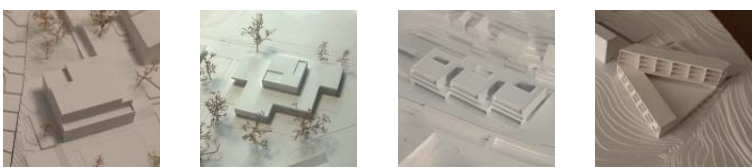
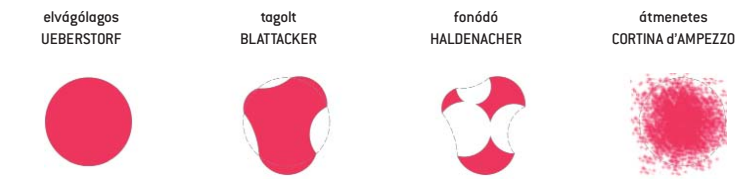
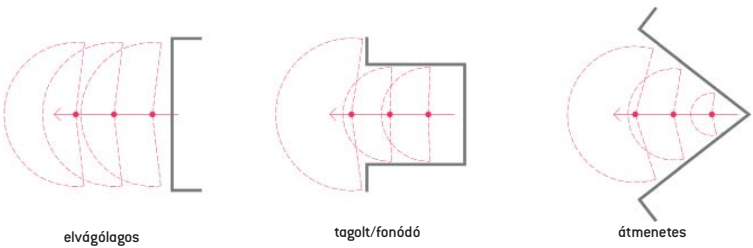
Térérzékelésünket tekintve a köztesség a tér és a nem-tér közötti minőség. A nem-tér nem azonos a tömeggel. Gondoljunk *Christo* tereire, ahol művész becsomagolás által tesz nem térré (belső) tereket. Megszűnnek terek lenni, de tudatunkban léteznek tovább. Épületek esetében is számtalan illye *tudati tér* létezik. A tömeg lényegében a köztesség által borított minőség. A *dimenzió nélküli köztesség*nek nincs fizikai kiterjedése, a tér és nem-tér közötti, mélység nélküli réteg. Mint minőség rendelkezik vastagsággal, melyet hol a térből hol a nem-térből nyer módosítva ezáltal mindkét minőség érzetén. A határoló, fizikai dimenzió nélküli kiterjedés jellege befolyásolja az elhatárolt két téri minőséget. Két téri minőség egymással közvetlen szomszédságban van, elvágólagosan követik egymást és a közöttük elhelyezkedő fizikai, vastagság nélküli határsík adja a köztességet. Érzékelhető fizikai kiterjedéssel rendelkező köztesség a *téri köztesség*, mely a fizikailag bejárható, términőségek közötti átmenet, *köztes téri minőség*. A köztesség mindig átmenetet képez téri minőségek között. A köztesség alapminőség, mely magát a változást képviseli. Mivel a köztesség képi a téri minőségek átmenetét, gondolhatunk rá úgy, hogy általa nyer értelmet, általa lehatárolt minden téri minőség, és a köztességet magát mindig az általa szétválasztott minőségek definiálják. Mivel a terek határoló köztességeik által nyerik jellegüket, mondhatjuk, hogy a téralkotás, a téri minőségek meghatározása a köztes minőségek

Tudati tér Christo and Jeanne-Claude: Becsomagolt középkori torony, Spoleto, Olaszország, 1968

Dimenzió nélküli köztesség: Casa del Mutilato (Palermo, Giuseppe Spatrisano, 1936-38) portikusának árnyéka jellegzetesen átfesti a via G. Donizatti túloldalán lévő épület homlozatát

Térátmenetek jellegrajza elvágólagos, tagolt/fonódó és átmenetes terek esetén

Téri köztességek, köztes téri minőségek négy pályázati mű telepítése esetén

54. Hans van der Laan: Építészeti teretek / I. Természet és építészet in Dom Hans van der Laan, *Architectura & Natura*, 2001, 162.o

megalkotásával történik. A téralkotás így sosem egzakt határvonás létrehozása, hanem átmenet.

Hans van de Laan gyönyörűen írja le az építészetet, mint köztességet szandál hasonlatával:

„Amennyiben a saru pont olyan kemény lenne, mint a talaj vagy pont annyira puha, mint a talpunk, semmi előnyét nem látnánk. Ha legendően kemény, hogy bírja és meglelelően kényelmes, hogy viseljük, akkor harmóniát teremtett talpunk és a talaj között. [...] Ahogy lábunkra csatolt saru testünk kiegészítéseként elviselhetővé teszi számunkra a kemény talajt, a ház a természet toldaléka, mely által a természetes tér teljessé és használhatóvá válik. [...] a mesterségesen lehatárolt tereket a természeti környezet és saját igényeink figyelembe vételével kell megalkotni...”⁵⁴

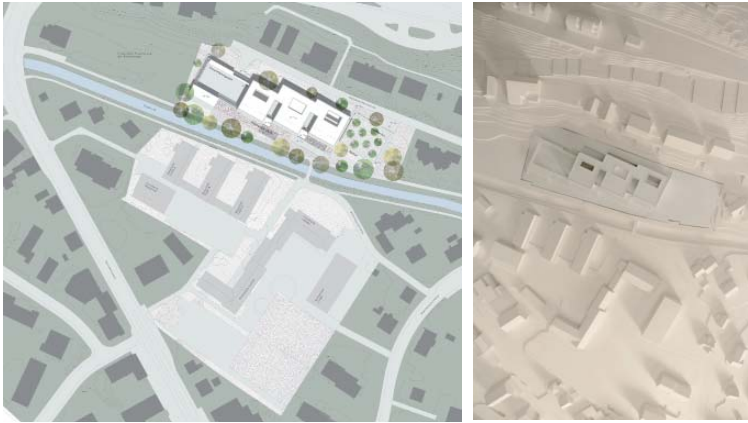
A strukturalista építészet példái között találunk olyanokat, ahol a strukturalista térkép-let, mint valamely végtelen kiterjedésű mátrix szerveződik. Az épület ennek a végtelen mintázatnak beépítési kontúr által kimetszett töredéke, a nagy egész részlete. A *Gelsei spa tanulmánytervével* hasonló szerkesztésmóddal kísérleteztünk. A 64 hektáros terület beépítését a viszonylag heterogén, teleszerű apartmanegységeket előre nem látható ütemezéssel kívánták megvalósítani. A telepítés elképzelt rendszere olyan kellett legyen, hogy elviseli a köztes állapotokat, és képes bármelyik stádiumban megállapodni úgy, hogy mindig egységesen értelmezhető, befejezett struktúrát alkosson. A területet először növényzettel (növényi struktúrával) telítettük, melyből az aktuális igényeknek megfelelően tarvágással távolítjuk el a telepített növényzetet, hogy helyére telepített épületelemek kerüljenek. A létrehozott épületcsoport hasonlóképpen organikus szerveződik a végtelen lerekesztett térelemeként - a pogácsaszagatáshoz hasonló módon - jön létre. Az elemeit

Lakószigetek telepítési struktúrája. Nagyobb rendszer részét képezik képezik vágási felülete sajátosan felnyílik a térszövet.

Lakószigetek beépítési modelljei Gelse Spa Destination, vázlatterv, 2005

Átriumok köré szervezett tanegységek rendszere, tanegység összehelyezhetőségének látványa, átlátások szerepe Birmensdorf, Haldenacher Iskola, nemzetközi pályázat, pályázati terv, 2013

Helyszinrajz és tömegmodell felülnézet
Birmensdorf, Haldenacher Iskola, nemzetközi pályázat, pályázati terv, 2013

55. a Paksi Atomerőmű zRt. által az Energetikai Szakközépiskola bővítésére kiírt meghívásos tervezői pályázat – Gyakorlati Képzési Központ létesítése, Karácsony Tamás, Bernard Bea, Szentirmai Boglárka és Zombor Gábor bővebben <http://epiteszforum.hu/paks-energetikai-szakkozepiskola-bovites-palyazati-eredmeny> [2015.12.10.]

szervező ortogonális geometriát szándékolatlan attól idegen amorf kontúr metszi. Az épített és a növényvel telepített minőség bár elvágólagosan határosak egymással, elvágólagosságuk kontúrja saját belső struktúrájuk rendje által a két minőség egymásba fonódik: a határvonal térileg tagolttá, összetetté válik.

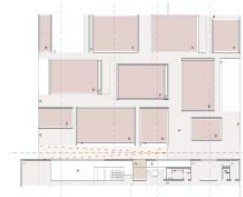
A Paksi ESZ⁵⁵ új tanépületének belső térszervezése hasonló elveket követ, de a városi környezet szabályozott telekformája a struktúrahatárokon is megőrzi a kompozíció alaprendjét, lezárt, befejezett kiterjedést ad, nincs a végtelenségből lerekesztettség hatása telepítésen.

Átláthatóság

Az épített hely egyidejűleg észlelt téri minőségeinek tagolása fontos a befogadhatóság korlátai valamint az átláthatóság miatt is. Az épület téri rendjének átláthatósága személyes otthonosság-érzetünk alapja. A terek átláthatósága folytonos bizonyosság: a hely, a külvilág, az épület és az én helyzetének megnyugtató tisztázata. Mindenki számára ismerős

A kisvárosi térstruktúra és a középület léptékének összeillesztése az épületstruktúra által: egybefüggő nagy földszinti lemez kiálló felülvilágító elemekkel.

Az átriumok rendszere, mely az épület biztonságos átláthatóságát adja. Az átriumokat rejtő tömegek közötti átmenet külső térbe nyíló átrium. A tanegységeket összekötő terasz lakóegységek közötti kapcsolóelem. Birmensdorf, Haldenacher Iskola, nemzetközi pályázat, pályázati terv, 2013

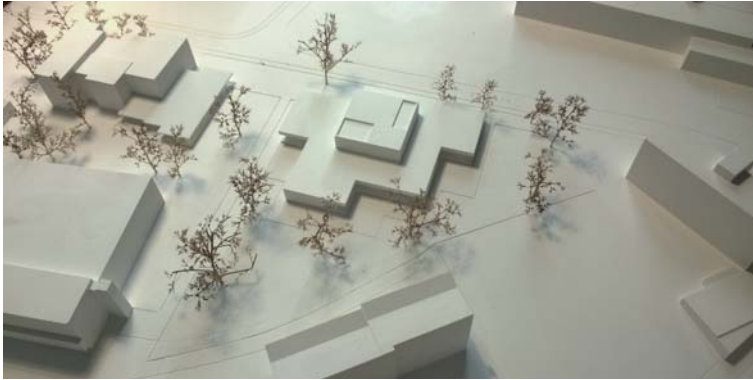
Látvány a patak felől
Birmensdorf, Haldenacher Iskola, nemzetközi pályázat, pályázati terv, 2013

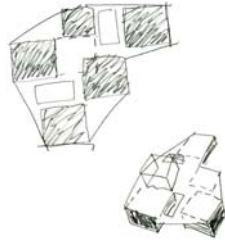
56. nyílt, nemzetközi tervpályázat, kiíró: Birmensdorf Önkormányzata, hely: Birmensdorf, Svájc, volumen: 3.300 m², tervezőtárs: Juhász Balázs, Falb Anita, 2013

Elkülönülés és átláthatóság tekintetében a birmensdorfi Haldenacher Általános Iskola⁵⁶ esetében lényegesnek érzem a tanegységek átrium köré szervezett mikrokörnyezetének kialakítását. A tanuló számára egy ilyen tanegység - mely két egymással összenyitható tanterem együttese a hozzá kapcsolódó csoportszobákkal és az intenzív használatú, az általános közlekedő terekhez képest nagyobb intimítást élvező zsebterekkel, gardróbbal - különösen az átrium jelenléte miatt teljes átláthatóságot, közeli és közvetlen megélhetőséget biztosít. A tanegység által formált terek nagyságrendje közelíti az otthon életterének személyes léptékét, a meghitt családiasság leképeződése. A tömbök egymás közötti átláthatósága, a teraszszinten valós átjárhatósága, a tömbök közötti félintim belsőudvarok teszik értelmezhetővé egyes tanegységek épületen belüli szerepét, helyét és léptékét. Miközben a napi szinten bejárt és használt mikrokörnyezet az otthon minőségét idézi, az átláthatósága, a közlekedőinek, közösségi terekhez való oldott kapcsolatai által a teljes épület érezhető téri dimenziója egy tágabb, közösségi üggyé tartozás érzését sugározza. Biztosítja a személyes térszemlések szabad átjárhatóságát és a gyermek teljes, téri biztonságérzetét adó átláthatóságot.

A Haldenacher Iskola egyes téri minőségeinek hangolásánál fontos volt tisztázni az uniformitás kérdését. A tömbök, egyes elkülönülő mikrokörnyezetek kialakításánál különösen ügyeltünk, hogy dimenzióik és térkapcsolataik tekintetében az egyes sokszorosított épületrészek azonosak maradjanak. Különbözőségeket kizárólag épületen belül felvett pozíciójuk határozza meg. Az uniformitás, a formai egyenlőség nem jelent teljes azonosságot, amely meghasonlósághoz vezetne. Célunk volt létrehozni egy házat, mely mindig eltérő és egyenlő minőségekből építkezik, ahol az elemek azonos szinten, de mélységileg is egy-

Fogazott elrendezés, tömegmodell
Heerbrugg, Blattacker Óvoda, nemzetközi pályázat, pályázati terv, 2014

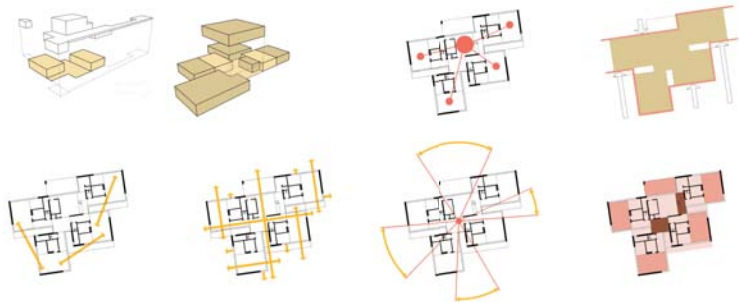

57. nyílt, nemzetközi tervpályázat, kiíró: Heerbrugg Önkormányzata, hely: Heerbrugg, Svájc, volumen: 1.200 m², tervezőtárs: Juhász Balázs, 2014

máshoz hasonlatosak, mégis eltérők. Ezeknek a közel azonos, de nem egészen típusú minőségeknek a mentén alakulnak a terek, fejlődik a ház. Az apró eltérések tartják folyamatos mozgásban az épületet, teszik vibrálónvá tereit.

A tanegységek uniformitásának elve a *heerbruggi Blattacker óvoda*⁵⁷ átalakítása, újjáépítése során is hatással volt a térszervezésre. A meglévő és az újonnan épített foglalkoztatóegységeket úgy rendezték el, hogy azok méretazonos egységekként egymás mellé rendeződve köztességeik által belső közösségi tér formálódjon. Ebből a súlyponti, lényegi térből az egész terület olvasható, belátható. A szemmel bemérhető hely, az óvodakert teljes panorámája a tanegységek tömegei által tagolódik. A külső tér minden iránya jelen van a belső tér súlypontjában. Az átlátható terek illetve a főterek közötti kölcsönös átlátások a korábbiakban leírtakhoz hasonlóan fokozzák a gyermekek kollektív biztonságérzetét, a hovatartozás és a áttekinthetőség érzését: a teljes középület számukra otthonuk léptékével bemérhető, megélhető intézmény. Az épületen belüli átmenetek az átlátási irányokra mérőleges magassági kiterjedéssel, változó belmagasságú terek sorolásával hangsúlyozott.

A téri minőségek egyidejűségére illetve ezek célzott szabályozására épít a *Budaörsi Hársfa Óvoda* pályázati tervében az átlátások sajátos optikai rendszere: közösségi tereket határoló falnyílások és a külső kerítés magassági méreteinek finomra hangolása. Az alacsony

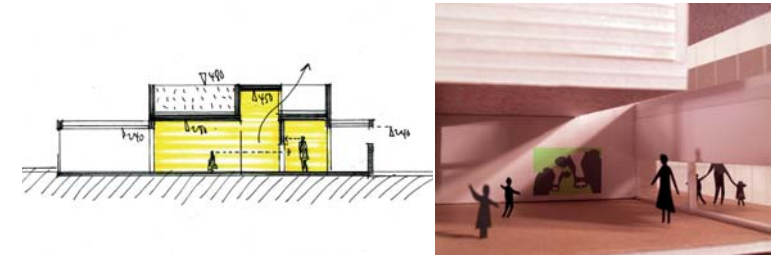
- Heerbrugg-i pályázat kapcsolati sémái:
1. Bővítés a meglévő épület tereinek használatával.
 2. A meglévő épületelemek használata az új épületben.
 3. Centrális terek hierarchija.
 4. Térformálás: utca felé zárt, kert felé nyitott.
 5. A foglalkoztatók közötti átlátások.
 6. Nyitott ház: átlátható terek és kitekintések a foglalkoztatókból.
 7. Külső terek intenzív látványi jelenléte az épület súlyponti zónájában.
 8. Belső terek dinamikája: eltérő belmagasságú terek

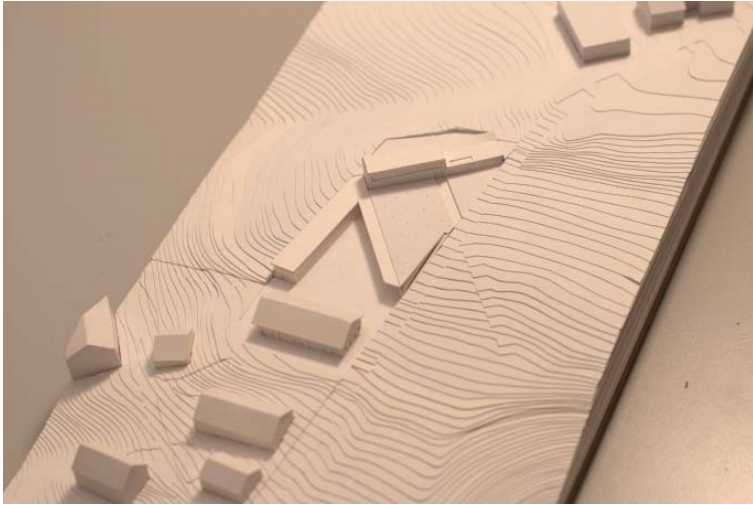
Legfontosabb optikai pont a megérkezéshez köthető: az óvoda csak a kanyarból feltárható, így a kanyar lekerekítésével hoztunk létre parkolólígiert, védett, nyitott átmeneti teret
Hársfa utcai Óvoda, országos tervpályázat, pályázati terv, 2009

perforált kerítés gyermekek számára félig áttekinthető, sejtelmesen pointilista megjelenéssel közvetíti számukra az óvodán túli világ látványát. A megérkező szülő átlát a kerítés optikai rétege fölött megnyugtató betekintést nyerve gyermeke hétköznapijainak színterére, a perforált felület, a kerítés ide-oda is félig átértesztő hárttyája viszont - a perforátumok mélysége miatt - gátolja a felnőtt szem magasságából a direkt, kerítésen keresztül betekintést intimmé téve közvetlen a kert kerítésközei részét. Hasonlóan szabályozott az óvodai foglalkoztatók és a közlekedőterek közötti átlátás meghagyva a gyermekek számára a zavartalanság érzetét és egyben lehetővé téve számukra a korlátlan átláthatóságot a teljes óvodaterületen. A nyílások szemöldökeinek magassága olyan alacsony, hogy kiszűri a felnőtt-tekintetet a foglalkoztatóterekből. A gyermek számára ugyanez a nyílás teszi lehetővé a közlekedőtér intenzív jelenlétét a foglalkoztató terében.

A épület optikai - a szemmagasságok természetes eltérésén alapuló - rendszere: (1) metszetrajz és (2) metszetmodell a foglalkoztatókon és a közlekedőn keresztül, (3) perforált kerítés az egyirányúsított átlátásokra, „haszontalan” magas lapostető
Hársfa utcai Óvoda, országos tervpályázat, pályázati terv, 2009

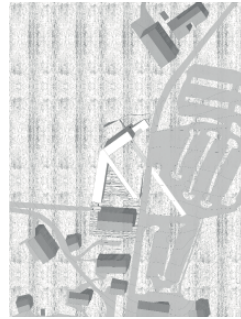

Felvezető (nyitott, üdvözlő, szűkülő) és elengedő (védett, övező, tárguló) terek együttese, tömegmodell és helyszínrajz
Skanzen Glentleiten, új építésű bejárati fogadóépület, nemzetközi pályázat, pályázati terv, 2013

Mikrofolyamatok

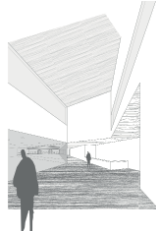
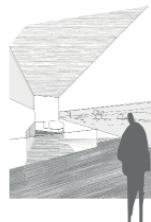
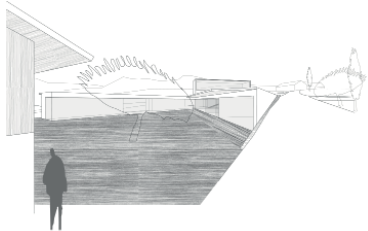
Bizonyos esetekben a széttagolt minőségek nem egy statikus kompozíció egyidejűleg észlelt meghatározói, hanem a tagoltság térben és időben elkülönül. A hely minőségének, jellegének érzetéhez ekkor hozzájárul az a *mikrofolyamat*, melynek során a széttagolt minőségeket felleljük. Fontossá válik a minőségek sorrendisége, egyes minőségek közötti átmenet jellege és számtalan dolog, melyben az egyes elemek egymás összefüggésében nyerik el értelmüket és átmeneteikkel válnak teljes részévé a kompozíciónak.

Tervezéseink során az egyik leggyakrabban vizsgált mikrofolyamat a *megérkezés*, a tervezett együttes megközelítésének dramaturgiája. A *Glentleiteni Szabadtéri Múzeum* bejárati épülete esetében ez különös jelentőséggel bír. A jellemzően autós megközelítés a feltárás dramaturgiájának alaphelyzete. A ház határa, kezdetének érzete önmagán túlmutat: autótömbből kiszállva a bajor népi építészetet bemutató kiállító terület közepén találjuk magunkat, ahol a hagyományos építészet elemeinek diffúz közegében kell megjeljen a bejárati épület tömbjét. A fogadóépület jellegzetesen eltér a skanzen épületeinek karakterétől, de építészetével, kortárs megjelenésével nem szeretne rátelepedni a jelen lévő épületekre. A szükséges épületvolumen nagyságrendileg túllépi a környezetében található épülete-

Mikrofolyamat stációi: [1] a megérkezés pillanata, [2] bejárati előcsarnokban, a táj átfordító szerepe, [3] a belső diszudvar előterében
Skanzen Glentleiten, bejárati fogadóépület, nemzetközi pályázat, pályázati terv, 2013

1 2 3

két, így az épület nagyrésze terepbe rejtett marad és csak olyan nagyságrend van terepszint felett jelen, mely összemérhető a történeti épületek méreteivel. Ahogy a skanzen a tájegység épített karakteréből építkezik, az origóját adó bejárati épület magából a tájból, ahol ezek a házak egykor otthonra leltek. A beépítés, a táj téri minősége sűrűsödésének súlyponti, lényegi tere a hangsúlyos bejárati csarnok, mely befogadó és befoglaló szerepű: két átmenetes térszakasz tengelypontja. A csarnokig vezető szakasz tölcésesen *szűkülő, üdvözlő minőségét* a házba, a csarnoktérbe lépve a megérkezés szélesvásznú látványa, a táj maga, az Alpok ormai törik meg prizmaszerűen és állítják új irányba: a látogató ezután egy *elengedő, tárguló tér* részévé válik, mely a skanzen felé irányítja és elindítja a szemlélődésben. Ezen lényegi pontok a köztük lévő átmenetek és az irányváltások finom, színpadias mechanikája a ház leglényegesebb mondanivalója.

JELLENVALÓSÁG: AZ ÉPÍTÉSZET MEGÉLÉS ÁLTALI KITERJEDÉSE

A *fiú-állapot* a teremtés végpontja: célja, végterméke, felhasználója az ember egy szakadatlan folyamatnak. Utolsó pont, mely csak akkor értheti meg igazán önmagát, csak akkor kerülhet értelmező viszonyba az évezredek teremtő misztériummal, ha átlép az *apa-állapotba*, ahol a teremtés-lánc zárószeme helyett köztesként hirtelen nyilvánvalóvá válik a folyamat, a teremtő erők értelme és eredője. Köztesként, folytatóként, átadóként hirtelen teljessé válnak a dolgok és az addig végállapotban született szigorú elvek a mindenség távlataiban válnak emberivé, lággyá, gyengéden teremtővé és befogadóvá egyaránt. És így van ez a tervezéssel is. Aki zárót mond és a megmásíthatatlan egyedít kergeti, soha nem lesz képes a maradandóra. A végállapotok nem képesek újjászületni, fejlődni és születésükkor sem törekszenek olyan összegző tényezővé válni, melyek gyökeres előzménye a múlt és a létrejöttüket harmonikusan formáló erők eredője. Egy ház, mint teremtmény, akkor válik organikus részévé a teremtő világegyetemnek, ha létrejötté összegző: az öt formáló erők és akaratok, a helynek és körülményeknek sűrített viszonyrendszerének megnyilvánulása. Amennyiben a ház képes az *apa-állapotra*, azaz olyan teremtő köztes részévé válni az életnek, melyből új szálak indulnak. Nem kinyilatkoztatás-szerű merev tézis, hanem beszélhető, formálható nyelv. – 13.10.23.

Az épített világ beágyazottsága, a hasonlatossággal tovább vitt építészeti minőség csak köztes, teremtő szándék által nyer értelmet illetve azzal egyenértékű értelmező néző-

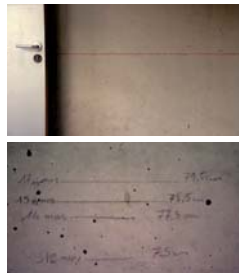
pontból válik érzékelhetővé. Amennyiben az építészetnek csak használói vagyunk, úgy az primer minőségében hat ránk, nem válik számunkra lényegivé áthagyományozódásának végtelen folyamata, helyi vonatkozású örökségének értéke, személyes használatú mintázatainak jelentősége. Mindezek összessége akkor válik láthatóvá, az alakulás folyamatában akkor nyer igazi értelmet, ha az építészet megéltségének használói szintje alkotói- vagy lényegül. A folyamatépítést számára minden állapot köztes, így annak lényegisége teszi lehetővé, hogy átmenetességével átmenetességet képezzen, köztességével köztes minőséget teremtsen, melyek magukba rejtik az átmenetességet és az átváltozásra való hajlamot. A változás és a változtatás készsége az élő szervezetek sajátja, így a folyamatépítést valódi organikus teremtménynek.

A megélt építészet tudati szintje

A jelenvalóság megnyilvánulása a megvalósuló építészethez köthető akaratlagosság következménye. Az építészet tudati szintje a folyamatépítést időbeliségének megfelelően és a folyamatban való jelenlétnek megfelelően sokféle lehet. Építészeti tér létrejöttét megelőzően eredendő *szándék* és *tervezői akarat* által formálódik. A bennünk alakuló tér elvont leképezése, előzménye a megvalósulónak. A tervezés eszközei abba az irányba fejlődnek, hogy minél kevesebb belelő készség legyen elegendő tervezett terekben való fiktív jelenlétéhez. Korunk építésze nagymértékben támaszkodik a technika adta vizualizációs eszközökre, csökkentve ezáltal a terek és terek lényegének az absztrakció csatornáin keresztül való megéltségének lehetőségét.

Megvalósult építészeti tereknek elsődleges használata a *rendeltetés*, ennek tényleges, mindennapi megvalósulása a *felhasználás*, a másodlagos használat. Minél nagyobb a megvalósulás előtti megéltsége a létrejött tereknek, annál biztosabb, hogy a rendeltetés és a felhasználás azonos jelentésű tartalmakká válnak a ház életében. Ezen tartalmak szétválására hajlamosít az építészeti terek túltervezettsége, túlhatározott jellege, ami a rendeltetésre koncentrál. Amennyiben a rendeltetés túlfogalmazottá válik, csökken az esély a felhasználásnak, azaz a módosult rendeltetésnek élethez közelítő megvalósulására. Sokszor a tervalkotás első szakaszában előáll egy erős tudati képlet, úgynevezett koncepció, amelyhez - bizonyos iskolák tanítása szerint - a tervezési folyamat során, mint a leendő ház sorvezetőjéhez minden áron ragaszkodni kell. Ez a sorvezető elsősorban a tervezést segíti. Lehetővé teszi továbbá a kifejező építészet üzenetének egyszerű olvasatát. A könnyen megfejthető koncepció mindezek mellett az építészeti termék piacképességének is a záloga. Mint formai képlet azonban alkalmatlan arra, hogy a tervezés számára befogadó helyzetet teremtsen, a ház számára nyitottságot teremtsen az élet változó elemeinek integrálására.

Ezen a ponton érdemes megidézni a francia sztárépítész *Jean Nouvel* esetét. A *Nemausus Lakótömb*⁵⁸ szociális lakóépítészet egyik sokat publikált épülete volt a 80-as éveknek. A beköltöző lakóknak szerződésben rögzített kötelességük volt⁵⁹, hogy az építés vízíójának

1
2
3

képkockák Richard COPANS és Stan NEUMANN dokumentumfilmjéből Jean NOUVEL: *Nemausus Lakótömbjéről*, Nimes, 1985-1987: (1-2) az eredeti falfelületek, melyeket a lakók szerződés szerűleg megőrizni voltak kötelesek, (3) domesztikál falfelületek

58. Jean NOUVEL: *Nemausus Lakótömb*, Nimes, 1985-1987

59. erről tanúskodik Richard COPANS és Stan NEUMANN dokumentumfilmje [forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=BTZMlpJPDNY>]

60. A Védák mai formájukban négy fő részből [gyűjteményből /szamhita/] állnak. A Rigvéda-szamhita himnuszokat, a Jadszurvéda áldozóigéket, a Számavéda ősi dallamokat, míg az Atharvavéda főként varázsigéket foglal magába. Legősibb közülük az 1028 himnuszról álló Rigvéda, amely valószínűleg a Kr. e. 1000–800 közötti időszakban keletkezett. Ősi memorizációs technikákra [vikriti] támaszkodva e szövegek évszázadokon keresztül szájhagyomány útján terjedtek. Sőt, mivel rituális érteke csak az apáról-fiúra, mesterről-tanítványra élőszóban áthagyományozott szövegnek volt, azért még az írás megjelenése [Kr. e. VII. sz.] után is, egészen a legutóbbi időkig [azaz majdnem háromezer éven keresztül], szinte kizárólag szájról szájra öröztek meg e szövegek. [forrás: Wikipédia]

megfelelően érintetlenül hagyják a nyers felületű szerkezeti falakat a méteres padlóvonal és a kivitelezői, falra írt feliratok megőrzésével.

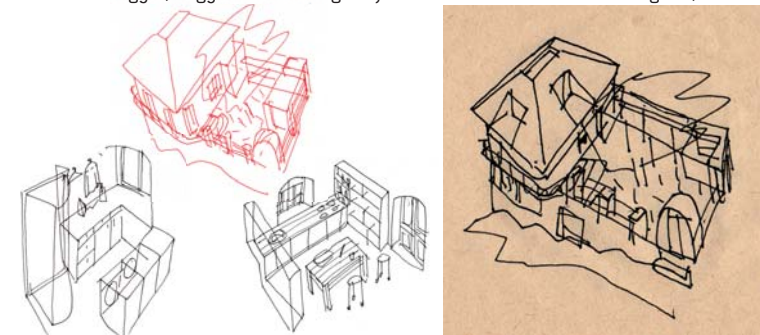
A *fenntartható dizájn* feltételezi azt a tervezői tudatosságot, hogy a terv elegendő rugalmasságot biztosít ezen életszerűen változó, cserélődő használati jellegzetességek követésére, a terek ennek megfelelően történő spontán *átalakulására*. Illetve amennyiben a használat változásának mértéke megköveteli, lehetővé teszi a terek *átformálását*, úgy, hogy annak lényegiségében változás állna be. A fenntarthatóság kapcsán érdemes áttekinteni megépült házainkat és elgondolkozni azon, hogy pont az építészeti dizájn elemei, a kifejező építészet formáltsága az, ami az épület leggyorsabban avuló eleme annak élete során. Amennyiben ez kortünet és a közösség elvárása az építészet felé, úgy meg kellene határozni ezeknek gyorsan változó elemeknek helyét és a változtathatóság módját. A másik kínálkozó út olyan építészeti csinálni, amely kívül esik divatszzerűség épületekkel kapcsolatos elvárásain és felvállalja az állítást, hogy a ház ház.

Az építészeti tér hitelessége azon múlik, hogy alakulása, formálása során a *szándék* és *akarat*, *rendeltetés* és *felhasználás* egymásnak kölcsönösen megfeleltethető, jellegzetes erőpárjai - melynek egyik fele mindig az építészet spontán, maga erejéből alakuló, a másik a kifejező, spekulatív oldala - képesek-e megőrizni a viszonyosság kiegyenlített és feszültségmentes állapotát a teljes folyamat során. Tervezéseink, a folyamatépítést gyengéd építészeti formaadó bánásmódja arra irányul, hogy az erőpár két eleme tartalmilag eggyé váljon.

Ábrázolás

...A papírsík eleve feltételezi az elvonatkoztatási készséget a folyamat során, mely modellezi a tervvalóság-házvalóság kibékíthetetlen különállóságát. Az absztrakt tengely által a dolgok java fejben épül, fejben történik⁶⁰, mely fokozza a szereplők jelenlétét, megéltté teszi a ház tervvalóság fokát segítve ezáltal, hogy a ház is megélt részévé váljon az életnek. - 13.05.15.

A *zebegényi Sipőcz-villa* építettségével különös párbeszéd alakult ki, mely végigkísérte a terv alakulását és az egész építkezést. A leglényegesebb momentum beszélgetéseink során, hogy konzultációra készített vázlatainkból nem kért soha másolatot. Meg akarta érteni a tervet és hagyta, hogy az benne megéledjen.. Nem a centimétereket nézegette, hanem

Tervezési beszélgetésekhez készült vázlatok Sipőcz Villa átalakítása, 2012-2014

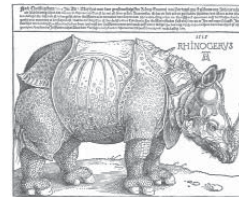
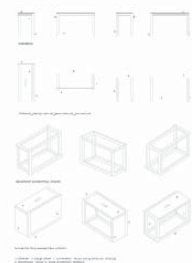
terveink lényegét kereste és azt vitte magával beszélgetéseinkből. A terv lényegében benne is alakult. A dolog megéltté vált benne is. A ház létrejött, a kulcsátadás, a beköltözés - bár jelentős momentum volt mindegyik - nem váltak kizárólagossá a házzal való viszonyának folyamatában, melyben szerepe addig is személyes volt és közvetlen. Intenzív jelenléte tett lehetővé számára, hogy a ház, mint folyamat még tényleges létrejötté előtt egy benne kialakuló esemény folytatásaként váljon harmónikus részévé életének.

Az ábrázolás felelősségére hívja fel a figyelmet a Dürer *Rinocéroszának* története. A mester 1515-ben ismeretlen alkotó vázlatára és leírására alapján elkészítette metszetét. Az állatot élőben soha nem látta, így annak ábrázolása nem pontos megfelelője a rinocérosznak. Ennek ellenére az elkövetkező három évszázadban az orrszarvú hiteles képeként meghatározta az európai elképzelést az állat kinézetével kapcsolatban. Az építészeti ábrázolás kínálta lehetőségek is szerepet játszanak abban, hogy a terekkel kapcsolatos tényleges megélttség nem áll elő, mert a velük kapcsolatos képi olvasatok azok helyébe lépve elnyomják érzelmeinket és a képi látvány válik jelenvalóvá. Pályázati munkáink során tapasztaltuk, hogy a legtöbb kiíró egyenesen tartózkodik az építészeti elképzelés vizualizációjától.

Customize

A befejezetlenség teremtő állapot. Annak kiegészítése, a történet lezárása személyes megélttség kérdése. Amennyiben a terek nem túlhatározott rendszerek, úgy a jelenlét, a személyes megélttség, a bensőségesség érzése kialakítható. Így a tereket létrejöttük után is a használó általi teremtő gondoskodás övezi. Az elegendő építészet lehetővé teszi a terek az éltető használatát. A terek nem túlfogalmazott kirakat-terek, hanem élő, lélegző, változni képes helyek. Ezt segítik a terekben nyitva hagyott kérdések, a variálhatóság lehetősége: azok a szabad gyökök, melyek a térformálás személyes eseteinek engednek beleszólást.

A *Mesteriskola*⁶¹ 2003 nyarán kiírt ötletpályázata az iskola saját előadótermének belső építészeti átalakítását valamit ehhez kapcsolódóan szék tervezésére vonatkozott. A két szándékot egybefűzve olyan dobozszerű ülőbútorra tettem javaslatot, melynek három irányú eltérő dimenziója által meghatározott három eltérő funkció (szék, asztal, dobogó) a válaszfalaktól szabaddá tett oktatói helyiség berendezését minden lehetséges igénynek megfelelően lehetővé teszi. A szabad variálhatóságon túl, mely a tér személyes és helyzethez igazított átrendezésének, átalakításának, a tér önfeledt megélttségének élményével kecsegtet, a három tömör felülete kiemelhető, cserélhető. A Mesteriskola egymást váltó

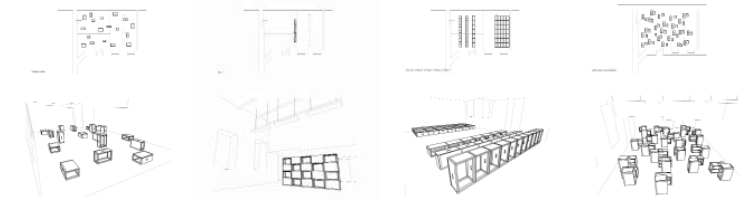
Dürer Rinocérosza fametszet [21,4 cm/29,8 cm] British Museum, London Albrecht Dürer, 1515

61. A Magyar Építőművészek Szövetsége és a Magyar Építész Kamara támogatásával 1953 óta működő posztgraduális iskola

Ülőbútor mintadarab önálló előadó, oktatóterem tervezésére és ülőbútor kialakítására kiírt pályázat, Mesteriskola XVII. ciklusa

Három eltérő dimenzió adta három eltérő funkció és számtalan elrendezési lehetőség által a bútor játékszertárs a terek megélttéséhez [1] ülőbútor gyártmányterve, elrendezési vázlatok: [2] szórطان, [3] falként, [4] előadósor, szék-asztalos rendben. önálló előadó, oktatóterem tervezésére és ülőbútor kialakítására kiírt pályázat, Mesteriskola XVII. ciklusa

ciklusainak minden hallgatója hazavihet magával egy bútorlapot, helyére pedig saját, személyes kialakítású bútorlapját illeszti a ciklus végének zárógesztusaként. A personalizált lapok diaszporájára így vándorol, terjed szét, válik egy iskola végzettjei titkos szövetségének metaforájává.

*Tele vagyunk tárgyakkal*⁶² és ezek egyre személytelenebb⁶³ serege hemzseg körülöttünk. Meghatározzák életünket, de már nem élnek igazán velünk. Szükségtelessé válik egy-egy bútor vagy tárgy teljes életben való jelenléte. Nem gondolunk rájuk családtagként, amely mindenképp velünk kísér minket élettereinken át. A ház és annak terei, a bennük hordozott használati tárgyaink velünk együtt alakuló életfolyamattal bírnak. Minden tervezés folytatása ezen életfolyamatnak, a hely szereplői által közösen írt történetnek. A tárgyak és használói általuk létező érzelmi alapvetők közös változásukból kinövő új élet számára. A *Bem utcai* tetőtér telítetlen felületei, a határoló szerkezetek egytónusúsága, semleges fehér színe homogén hátteret képez több generációt ölelő használati tárgyak sokaságának. *Mindennapi használati tárgyainkban a múlt töredékei, apró darabkái vettek körül minket. Olyan teret szerettünk volna, mely nem harsogja túl ezt a nyugzsgó forgatagot, élni hagyja a sokféleség egyenként szép elemeit és neutrális foglalatot képez: elhatárolja és külön-külön teszi láthatóvá, megélttővé mindennapi tárgyainkat. A ház többszöri felújításai idősíkainak összemásával, a téralkotók teljes desaturálásával teremt közös nevezőt: csak az eltérő anyaghasználat felületi minőségeit hagyja meg, kivonja a dolgok színét a termeghatározók közül, az érzékeléshez szükséges kontrasztot teremt. A téralkotó szerkezetek idézetszerűvé válnak. Az egyszerű festés által ily módon homogenizált tér nem csak tárgyainkat tette élővé: a környezet ablakokon beáramló látványt felélénkítette, megsokszorozta. A diófánk szinte a szoba közepén áll. A történetileg használt földszinti terek hagyományosan színes, élénk és összetett terei felől érkező tetőtér ragyogó fehérsége kápráztat, a lépcsőtér nyílásán keresztül a földszinten is jelen van. Minden kortárs bú-*

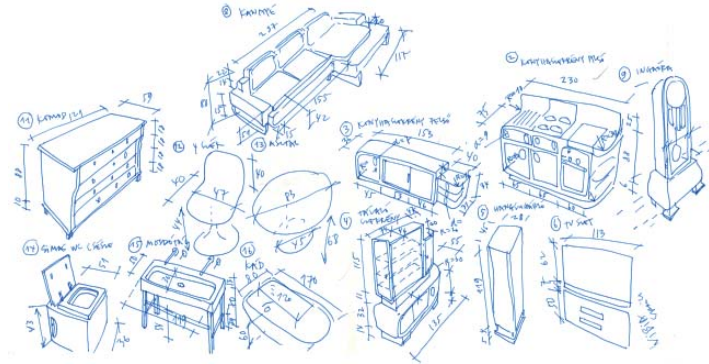
63. Id. JANÁKY, István: A jelentőség és a szerep in: A hely, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1999, 218.o.

Neutrális tér, mely befogadja az élet személyes elemeit, megélttővé teszi a teret: tárgyaink által, az elegendő építészeti jelenlét által valósul meg saját jelenlőségünk Tetőtérátalakítás, 2008

tordarab hasonlón steril, háttér-szerű: alaptípus jellege által semleges.⁶⁴

A Jávor utca tetőtér-átalakításánál a szeretett tárgyak daraboként felmérésre kerültek és velük együtt alakult a tervezés. A falak mellett minden egyes tárgy kereste velünk a helyét a térben.

64. Jevište pro každý den [Tetőtérbe-építés Kispesten] in: ERA21 #speciál Dobré bydlo, Good Hearth, 2012, 44. o.

Az élet minden apró résztvevője résztvevője a tervezési folyamatnak is, szerepet kap a terek formálásánál, Tetőtérátalakítás, 2012

El nem kezdett, befejezetlen és be nem fejezett házak

Ismerünk el nem kezdett házakat. Megtervezték őket, de soha el nem kezdtek épülni vagy még nem házszerű állapotukban maradtak. Olyanok ők, mint meg nem született, köztünk bolyongó lelkek, akiknek szándékai, elvetéltségük bánata egy másik házban kel majd életre. A befejezetlen házak tőlük csak annyiban teljesebbek, hogy van házszerű testük. Bár az ő megelégedésüket is gátolta valami, szerencsésebbek abban, hogy a valóság olyan meg nem született gyermekei, akik minden lehetőséget magukba rejtenek még. Nem viselik a használat kínjait. Bölcsek és sejtelmesek. A be nem fejezett házakat élet járja át. Megszülettek, de nincsenek kész. Nem is lesznek soha. Magukba rejtik azt az igazságot, hogy soha semmi sem készülhet el igazán. A jó épület ilyen: be nem fejezett ház. Az élet nyers minőségét, apró csorbázatokot tartogat ahonnan bármikor folytatható, továbbítható állapotának pillanatnyisága. Nincs szomorúbb látvány a véglegesen befejezett házaknál. Ahol nem mindenre gondoltak, hanem mindent kitaláltak előre. Ahol a rendezettség nem hagy helyet apró balgaságoknak, az élet esetlegességeinek. A véglegesség, a befejezettség a kifejező építészetnek is végét jelenti: a további mondanivaló hiányát. Az állítás, a végigmondott üzenet, a megfejtett képlet befejezetté teszi a házat, megszünteti annak további értelmét. Az épületek születésükkor - az építéstechnológia nyelvén a szerkezetkész állapot idejét

1 2 3

Meg nem épült házak, provizórikus kiegészítések, elhagyott épületek - mind a építészet furcsa vakfoltjai. Átmenetiségük, pillanatnyi ártatlan szándéktalanságuk számtalan lehetséges módon való kiteljesedés lehetőségét rejtik: a folyamat szimbólumai

[1] félbehagyott ház Balatonsomos határában, [2] ideiglenes üzletportál kialakítás Budapesten [Rákóczi út 15.], [3] megszüntetett HÉV megálló Budakalászon [Pomázi út]

65. vö.: Janáky István: A befejezetlen ház [egy kiállítás megnyitója], in: A hely, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 103. o

66. Carl Gustav JUNG: A tudattalan megközelítése, in: C.G. JUNG, Az ember szimbólumai, Göncöl Kiadó, 1993

67. A környezetpszichológia gondolata a hatvanas évek végén alakult ki. Első hivatalos szervezete az USA-ban jött létre 1968-ban, amelynek ma is működő utóda az Environmental Design Research Association (EDRA). 1969 óta létezik az Environmental and Behaviour című folyóirat, 1980-ban létrehozták az első Környezetpszichológiai Tanárséket Lundban, Svédországban. [forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6rnyezetpszichol%C3%B3gia> [Wikipédia, 2014.11.09.]]

68. hasonlatképpen Jackson POL-LOCK (1912-1956) absztrakt expresszionista képzőművész állítása: „The painting has a life of its own. I try to let it come through.” lásd még: Luis KAHN: Forma és terv [a priori iskola] in Mérhető és Mérhetetlen, Typotex, 2000, 135. o.

- szépállapotúak. Befejezetlenségükben az a természetesség lakik, amely a csendesség építészetét befejezett állapotban is jellemzi. Másképpen: minden épületnek van csendes magva, mely még befejezetlensége állapotában nyilvánul meg. Vakolatlan falak, csupasz földémelek, kialakult, de beszélni még nem tudó terek hordozzák azt az önmagáért valósgot, melyet később a rárakódó elemek, a véglegesítés, a befejezettség építészeti kifejezőeszközei tesznek már valamennyé: látják el kölcsönvett minőségekkel, mondanivalóval, szándékokkal. Ez az utazó, hasonló hajlam hívja életre az építészet tanult elemeit, mi-metikus rétegét, a különböző irányokban érzékelt kiterjedését.⁶⁵

A megéltség képzetes szintje

Olyan dolgokról szólók, amelyeket tudatosan láttunk, amelyekről hallottunk és később elfelejtettük. De mindannyian sok dolgot látunk, hallunk, szagolunk és ízlelünk anélkül, hogy tudatában lennénk. Részben azért, mert nem figyelünk rá, részben azért, mert érzékszerveinket ért ingerek oly gyengék, hogy nem érik el a tudatos benyomás szintjét. A tudattalan azonban tudomást vesz ezekről. Mindennapi életünkben fontos szerepet játszanak az ilyen tudatküszöb alatti érzések. Anélkül, hogy tudatában lennénk, befolyásolják mind az eseményeket, mind pedig a reakcióinkat.⁶⁶ Az építészet képzetes valóság-szintje a tudatküszöb alatti régióban létező. Az építészet megélésének leglényegesebb tartománya, a kifejezéstelen építészet hatásterülete. Ahol az építészet nem mondanivalója által hat ránk, nem a figyelmünket foglalja le, hanem egész lényünk tudattalan tartományában képes kifejezni működését. Az építészet kiterjedésének tudatküszöb alatti zónájában való megéltségével a környezetpszichológia⁶⁷ tudományterülete behatóan foglalkozik. Analitikus vizsgálatai képesek jó közelítésekkel szolgálni olyan esetekre, ahol az ember, mint a közösség kiátlagolt egyede szembesül az építészeti terek hatásaival. Nem vitatva ennek hasznosságát tervezőként az ember mégis arra keresi a választ, hogy mint önkéntelen alkotója építészeti tereknek legbensőbb önmaga, a tervezett terek lényegisége és azok használóinak tudattalanja, a környezet milyen rejtett dimenziókkal rendelkezik és a megéltség által ezek felfejtésének esetileg mi a módszertana. Tervezőként azt élem meg, hogy a terv nem bennem alakul. A formálódás középpontja ugyan közel esik hozzánk, valahol közelünkben található, de sosem esik egybe saját vágyaink epicentrumával. És ez így helyes. Mintha létezne házaknak, helyeknek előre megírt sorsa, melyet az építész csak beteljesít.⁶⁸ Nem a műhely határozza meg a házak jellegét, hanem a műhely képes arra, hogy egy-egy történet a jellegének megfelelően manifesztálódjék. Ehhez szükséges, hogy minden szereplő résztvevője legyen a folyamatnak, képviseltesse magát a történetben, a lehető legteljesebben, már tervállapotban megélje az épület lényegiségét, járjon tereiben és adja közre képzetes élményeinek tanulságait. Amennyiben ezekben a kollektív, párbeszédalapú folyamatokban bárki a másik vagy a többi szereplő fölé helyezkedik, elnyomja annak személyes jelenvalóságát, a terv sikere kétes, az épület élete bizonytalan. Az építészeti szépség a ház ezen kollektív megéltségnek szerelemgyermeke.

KÉT ÉPÍTÉS ZEBEGÉNYBEN

Sajátos lehetőség, a sors furcsa, tanulságos játéka, hogy hét év és harminc méter eltéréssel adott két tervezési munkát Zebegényben. A tervezési feladatokban csak a szűken vett mikrokörnyezet számít azonosnak. A furcsaság valójában ebben ki is merül. Minden más részleteiben és összefüggéseiben, szándékaiban, lefutásában, mélységeiben különböző. Az egybeesés ugyanakkor a két építészeti mű eltérő jellegzetességeinek fontos és folytonos szembesítésére készítetett, megerősítve még inkább bennem a hitet, hogy az építészet folyamatszerű dolog. A benne fellelhető minőségek állandó változásban vannak, állapotai átfogó folyamat részét képezik. Nem feltétlen tényleges időbelisége okán, hanem együttműködésük finom, hálózatos kiterjedése által. Az egyik mű, melyet jelen értekezés mesterműként kezel, a fokozatszerű elindításakor kézenfekvő választásnak tűnt az elméleti rész kifejtéséhez, téziseinek értelmezéséhez. A másik mű viszont a doktori értekezéssel egyidőben készült így a általa képviselt építészeti fragmentumok jobban illusztrálják a tanulmány mondanivalóját illetve az egyidejűség okán gyakran a jelen oldalakon taglalt dilemmákkal egyidőben keletkeztek egymásra mindenképp elemi és közvetlen hatást gyakorolva. Mindezek okán történik, hogy a második zebegényi ház (nem a mestermű) némiképp alaposabban taglalt.

Udvari, déli homlokzat

ELSŐ ZEBEGÉNYI HÁZ (HRSZ 97): A MESTERMŰ

építész: Zombor Gábor

tervezés ideje: 2005-2006

építés ideje: 2007-2008

munkatársak: Tolnay Barbara, Vörös Tamás

belsőépítész: Fülöp Krisztina

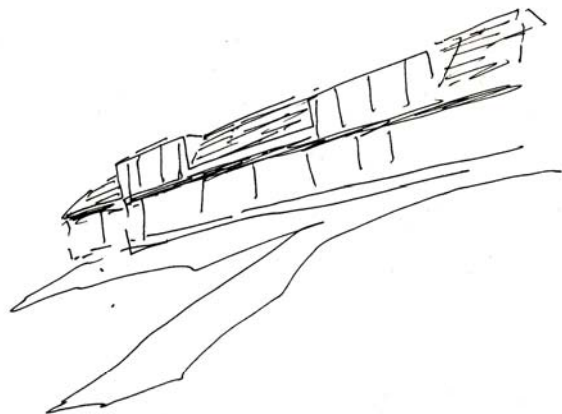
statikus tervező: Baratta Egon

épületgépészeti tervező: Jerkó Anikó

generálkivitelező: Molnár Ferenc

épületasztalos munkák: Bargel Károly

modell: Mikett

Előzmények

Az eredeti ház nem nevesíthető a Napraforgó utcai házak sorában. Sok év elhagyatottság után árusította ki önkormányzat jelenlegi tulajdonosának, aki a tervezéssel megbízott. A telken álló épület anyagszerkezeteinek megfelelően kevésbé volt szerencsés, mint a szintén sok évig használatlanul álló, kőből és téglából épült Sípócz-villa. A vályogépület nehezen viselte a megromlott állagú tetőszerkezeten keresztüli folyamatos ázásokat, a falszerkezetek némelyike az összedőlés határán volt. Le kellett mondanunk róla. A tervezés üres telken indult, ahol a bontási előzmény a mi döntésünk alapján állt elő.

Az utcai homlokzat zártságának előképe egy korabeli útifutó (oldalhatáron álló lakóépület, Csór)

Szándékok, elrendezés

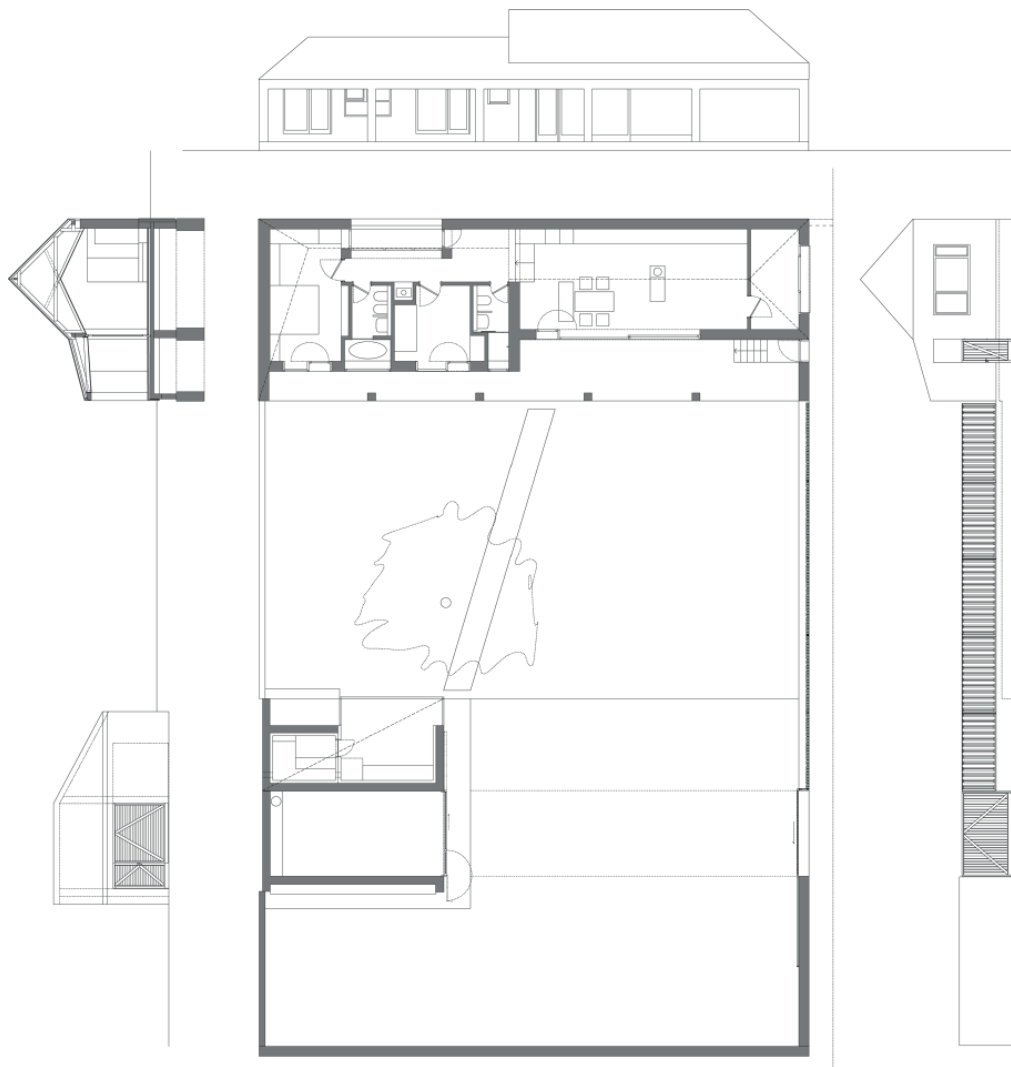
A telepítés az elbontott ház emlékét őrzi: formájával, elhelyezkedésével, fő arányaival annak egykori minőségét idézi. Szándékunk volt a Napraforgó utca házainak elrendezését követve, egyfajta kétarcúságot létrehozni: az utca felé szigorú, archetipikus formájú épület, mely a belső fedett tornáccal fordul délre, néz a hegyek irányába. Épületünket úgy terveztük, hogy az esetlegesen áradó Duna vízvonala csak bizonyos tereket érhesse el a házon belül. Legyen olyan zónája, mely emelt padlóvonalra által száraz marad. Fontos volt, hogy az épület kihasználja utcára merőleges teljes telekszélességet, ne teremtsen hátsó-kerti helyzetet. Az árvízről való félelem a tulajdonosban meghozta a döntést, feltöltötte a teljes kertet fél méter magasa. Ez a feltöltés a háztól elkülönülő, garázst és szaunát vagy kisebb dolgozóteret magába foglaló kertlak mentén vált. A feltöltés magasságát használja ki a kerítés metszeti kialakítása, mely lehetővé teszi, hogy alacsony kerítés kialakítása esetén is gátolt legyen az utcai belátás a kertbe. A főépület terei az oldalhatár mentén hosszanti elrendezésűek. Az említett szinteltolás révén a hátsó, hálózónák magasabban vannak, míg a nappali és az utcai szoba a kert szintjére került. Ez az épületrész félnyereg tetővel fedett. A tetőformában megfogalmazott kettősség ezáltal a belső téri világ leképezése. A hálórész megközelítését szolgáló közlekedőt és a körülötte kialakuló tereket átriumszerű fényudvar látványa és annak fényei gazdagítják. A keresztirányú hátsószoba mélyebben fekvő részeinek természetes megvilágítást biztosít. A nappali tér nagy összefüggő tér étkezővel, konyhával, előszobával. Lényegében a terasz, a kert folytatása. Az épület mentén végigfutó, eltérő mélységű tornác kíséri a ház belső tereit.

Eredeti ház utcai homlokzata

Eredeti épület udvari látványa

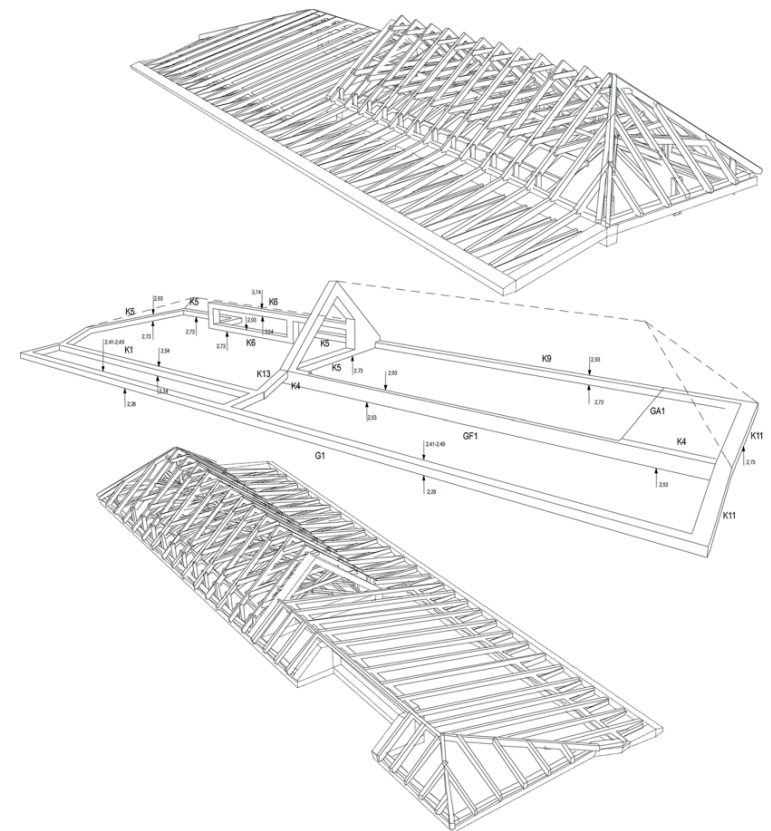

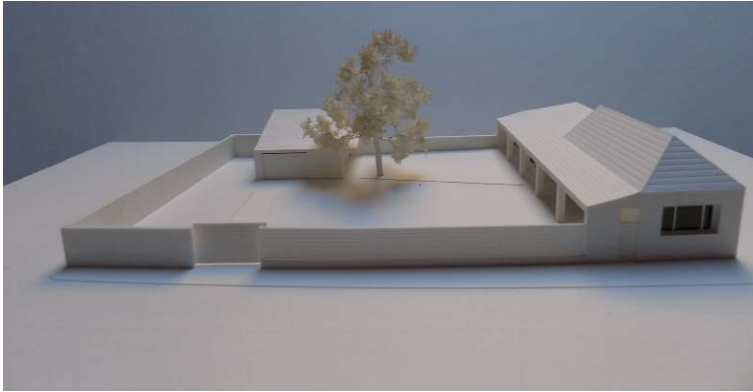

Tervezett épület alaprajza, homlokzati metszete
Felülnézeti modellfotó

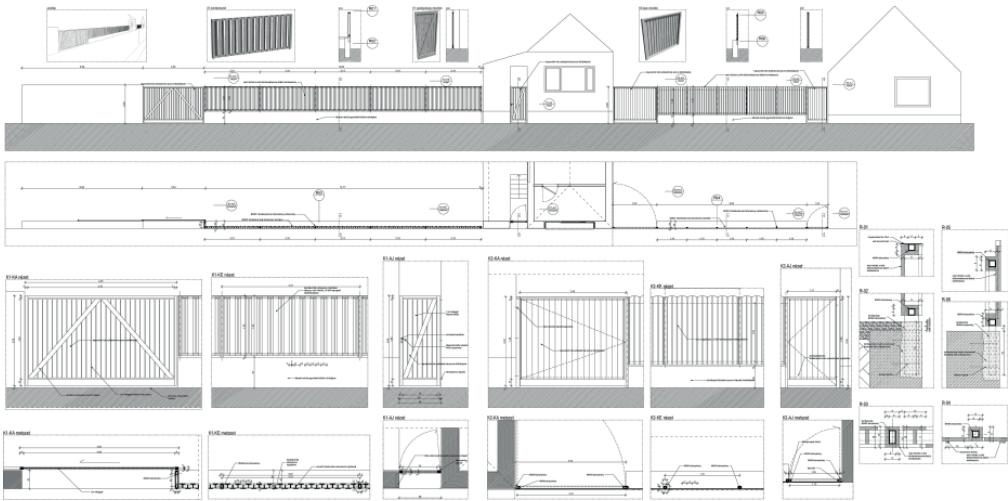
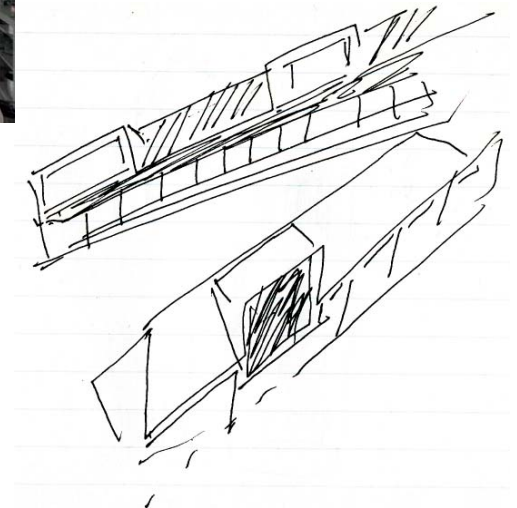

Utcai homlokzat képe a megközelítés irányából

Modellfotó nézet az utca felől

Kerítéstervek

Kerti homlokzat háttérben a Duna
érzetével
Utcai homlokzat

Modellfotó

Belső tér látvány a fényudvarral
Udvari homlokzat részlete

MÁSODIK ZEBEGÉNYI HÁZ (HRSZ 100): NEM A MESTERMŰ

építész: Zombor Gábor, Juhász Balázs
 tervezés ideje: 2012-2013
 építés ideje: 2013-2014
 statikus tervező: Baratta Egon
 generálkivitelező: Bók Tamás
 épület- és bútorasztalos munkák: Bargel Károly

Helyi tervtanács bírálati tervéhez készült modell

Előzmények

Az épületet Schwarzmaier Gyula egykori miniszteri tanácsos emeltette az 1900-as évek elején. Az építésben, tervezésben segítségére volt barátja, Maróti Géza építész, kinek feljebb a Duna-parton áll villája. Halála után örökölte dr. Sipócz Jenő, egykori budapesti főpolgármester, kinek felesége 1955-ben eladta az épületet a Kőbányai Textilgyárnak.

„...ügyi főtanácsos, méltóságos úr. Szintén igen nagy testi erejű jó darab vállas ember, aki az egész világgal pörösködött, ócskavasakat, építési anyagokat és nagyon szép régi bútorokat gyűjtött. Dunai falépítés és háztervezgetés és telekszakértés volt a szenvedélye, amiben én nagyon a kezére jártam és sokat dolgoztunk együtt, - úszónadrágban – csendes nyári délutánokon. Ő mondta – én rajzoltam. Gyula úr soktornyú középkori kastély mentalitásban élt és erről alig lehetett megszoktatni. Nagy küzdelem volt vele, amikor csak úgy barátságból az emeletes dunaparti házát terveztem, melyet aztán berendeztünk értékes régi bútorokkal, óriási Mária Terézia szekrényekkel.

Ezen a házon igazi elsőrendű renaissance vaskorlátok is vannak elhelyezve, amelyeket nem tudom milyen ócskavasasnál szerzett, aki nem ismerte az értékét. Gyula egy öreg kályha vagy festett parasztbútor miatt a fél országot beutazta és bennem bízott a legjobban, mint szakértőben.”⁶⁹

Tőlük 1959-ben a Magyar Állam tulajdonába került, melyet 1962-től a SZOT Üdülési és Szanatóriumi Főigazgatósága gyermeküdülőként üzemeltetett. A dunai vízerőmű megépítése miatt ugyan nem került az OVBER tulajdonába, mint az összes többi parti ingatlan, ugyanakkor üzemeltetése 1988-ben megszűnt. 1996-ban a már lakatlan épület magántulajdonba került.⁷⁰ Az új tulajdonos nekilát az épület rekonstrukciós munkálatainak, ugyanakkor az átalakítás befejezetlen marad. A befejezetlen, romló állagú épület telke az utóbbi években megosztásra és külön értékesítésre került: a déli telekrészen Salamin Ferenc által tervezett lakóépület született. Az északi telekrész az épülettel 2012-ben került értékesítésre. Jelenlegi tulajdonosa, tárgyi tervezés megrendelője az épület alapvető építészeti értékeinek megőrzésére, egykori karakterének visszaállítására törekszik.

Az épület eredeti látványja egy korabeli képeslapon a Duna felől

69. In: Lapis Angularis IV: Maróti Géza: Emlékiratai, 51.o., Forások a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből, Magyar Építészeti Múzeum, 2002, ISSN 1219-3216

70. Kőpánczi Rózsa: Maróti Géza és Zebegény, in: Maróti Géza 1875-1941, „Mi vagyunk Atlantisz”. Vederema, Iparművészeti múzeum, 2002

Hasonló helyzet alakult ki egy Tegyong hegyi présházátalakításnál. A tetőforma megővése érdekében illetve a tetőablakok kedvezőtlen látványos okán a toldást befelé léptettük, az ablaksáv elé lécvázat helyeztünk, mely tompítja a tükröződések fényeit

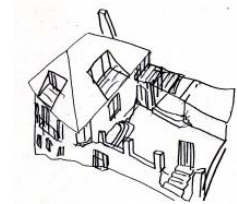

Az épület jelenlegi dunai látványja és a tervezés előtt közvetlen

Szándékok

A ház furcsa kómából ébred. Az elmúlt harminc évet teljes tudatlanságban élte meg. Közben elvesztette egyik legföltettebb kincsét, az egykor dísznövényekkel gazdagon telepített déli parkját, melyre a dunai főiránynál is szívesebben tekintett. Első látogatásaink alkalmával érezte, hogy számára minden pótolható. Olyan helyet jelölt ki neki a sors, ahol a hely minden érzete integrálható, az összes irány jellegzetes és fontos. Az szerettem volna elérni, hogy az épület tetőzetének átalakítása - mely lakottsága által egykori minőségén változtatva deklarálta korunk hozzájárulása a megtartott épület kiegészítéseként - egy térbe próbálja sűríteni a hely összes jellegzetességét, jelenvaló minőséget, a tér energiáit. Fontos volt számomra, hogy az emeleti tér nem a dunai főirány elsődlegességét hangsúlyozza, hanem a téri táj minden iránya képviseltesse magát, átlátható, belátható, érezhető jelenléttel bírjon. Fontos volt, hogy ezek a kapcsolatok erősödjenek meg külső terek köztesességével, létrehozva változó méretű teraszok sorát minden égtáj irányába. Ezek teljes szélességű megnyitással egy olyan kiterjedés érzetét adják és integrálják a tetőtér - más esetekben amúgy fogyatékosnak mondható - használatába, melynek határai a horizontig érnek. Ennek a térnek az érzete, a mindenség folyamatos jelenléte olyan minőség, amely méltó, építészeti pedig visszafogott eleme a nagymúltú épületnek.

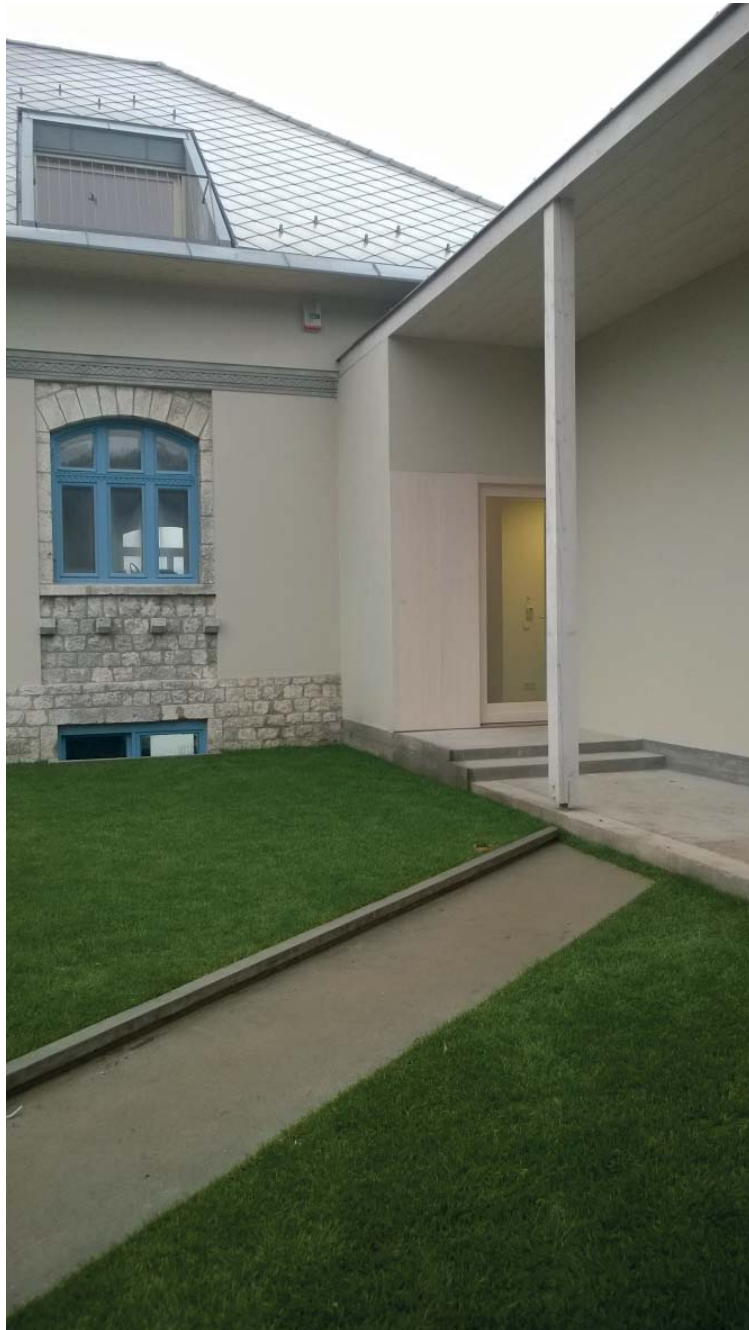

Megtartott eredeti ajtó tokszerkezet és cementlap burkolat

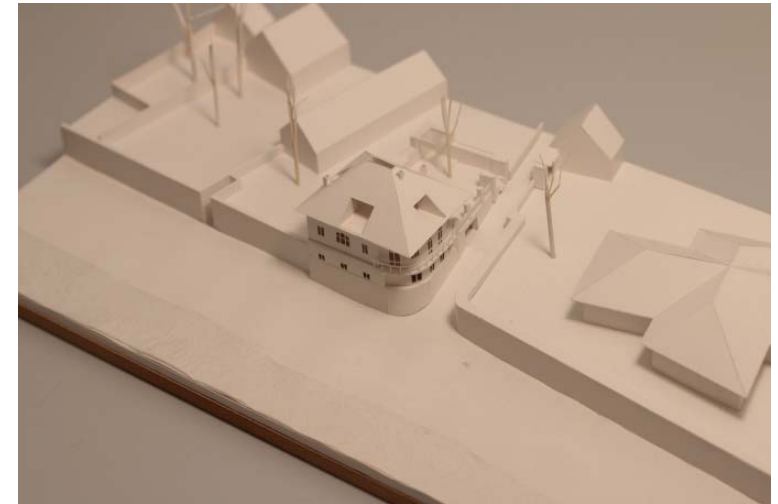

Beépítés

Az L alakú beépítés udvara az épület előkertje, bejáratának kertes előtere volt. A tényleges kert, melyre épületünk egykor főhomlokzatával visszanezett az a déli telekrész, mely jelenleg nem tartozik a tervezési területhez. Az elvesztett déli főirányt és a díszkertet a tervezett átalakítás a beforduló, épületszerkezeti egy Schwarzmaier-i örökséggel történetileg nem integráns cselédszárny elbontásával, traktusának vékonyításával, igyekszik pótolni, teret nyerve ez által a kertnek: felszabadítja, és maga felé fordítva a villa keleti arcát létre-

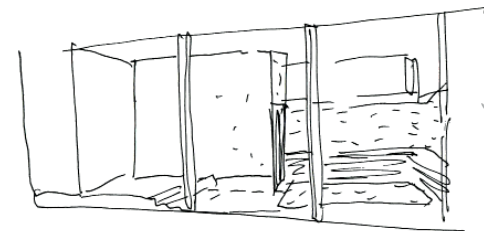

Bejárati építmény és az eredeti épülettömeg csatlakozása a kapu felől

Tömegmodell

hozza a jelenkor új tengelyét: a kelet-nyugati axist, mellyel a ház haránt irányú táji füzér elemévé válik. Az északi irányba megnyitott kert a ház takarásában is indirekt részese a Duna jelenlétének. A beforduló szárny – akárcsak az egykori manzárd-szerű fedéssel kialakított furcsa kis zömök tömeg – karakteresen eltér a főépülettől és határozottan kifejezi kerti lak, pavilon jellegét: ahova jó kimenni a házból, ahonnan jó visszanézni a házra.

Elrendezés

A tervezett elrendezés földszintje, a kert felőli megérkezés vezérszintje örzi az eredeti helyiségkiosztás a hármas tagolódását. A térkapcsolatok a málló vakolatok repedései által kirajzolt falnyílások újra kibontásával válnak teljessé. Az elbontott oldalszárny helyére épülő bejárati pavilon a földszint vizesblokkját fogadja, lehetőséget biztosít a megtartott rész eredeti hármas tagolásának. Az alagsori, egykori kiszolgáló szinten eredetileg két hálólhelyiséget alakítunk ki a szükséges fürdőszobákkal és gardróbokkal, valamint itt kaptak helyet gépészeti és tároló helyiségek. A kivitelezés előtti hónapokban - amíg a hatósági

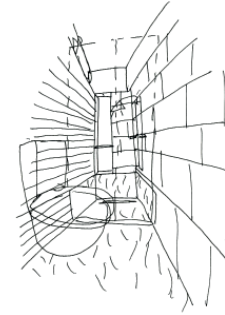
Földszint, nappali tér

döntéshozatalra vártunk - megjött az eddigi legmagasabb dunai árhullám. Bár addig is számítottunk olyan tetőzésekre, melyek átlélik az alsorsori padlóvonalat⁷¹, a 2013-as júniusi árvíz minden addigi elképzelésünket felülírta. Rá kellett jönnünk, hogy az alsorsori szint a Dunáé, bármi más kerül oda, csak vendégként van jelen. Ha jön az ár, beengedjük a Dunát, ha távozik, megmutatjuk neki készségesen a kifelé vezető utat. Amíg nincs jelen, használjuk tereit. Így élünk vele együtt, hiszen ez egy dunaparti ház. Az alsorsori szint keleti oldalán a kert alatt alakítottuk ki a gépkocsi tárolót, mely a támfal átnyitásával megközelíthető nyitott tér stílusban tartott vaskapu határolással. A korábban beépítetlen tetőszint beépítésre kerül. A megtartott eredeti tetőforma magasságilag használható zónájában egybefüggő teret alakítunk, melyet a négy égtáj felé teraszokkal nyitunk. A tető megnyitásai közötti bűvőterekben kapnak helyet a bútorfalon keresztül megközelíthető kiszolgálóhelyiségek.

Megtartott ház

A ház sajátos műemlék. Helyi védettséget élvez, ugyanakkor a vonatkozó építészettörténeti elemzések nem tartják Maróti-háznak. Elolvassam a hivatkozott idézeteket, Maróti szükségű feljegyzéseit és átélve a falak között rejlő téri összefüggéseket a történeti bizonytalanságokat én a következőképp egészítettem ki, melyben benne rejlenek hasonló tapasztalataim is. Maróti Géza a barátjának, Schwarzmaier Gyulának tervezte a házat, aki maga laikusként is rendelkezett építész ambíciókkal. Az építész ilyen esetben játékos módon hátralép, nem tesz tönkre barátságot a feltétlen szakmai okvetetlenkedésével. Hagyja, hogy alakuljanak a dolgok és segít, ha szükségét látja. A ház e furcsa kettősség, számomra kedves tisztatlanság nyomait viseli. Az átalakításban rejlő építészeti szándék az eredeti, Maróti-féle karakter külső megjelenésének visszaállítására. Nem akartuk a történeti hitelesség jegyében restaurálni az eredeti állapotot, hanem az eredeti arányok visszaállításával olyan felújításra törekedtünk, mely viseli a ház személyes történetének nyomait. A házat a 90-es években megkezdett tetőtéri átalakítás térfal visszabontására kerül, a

71. A vízügyi adatszolgáltatások alapján a padlóvonalat 170-180 cm-rel meghaladó mértékadó vízállás figyelembe véve terveztünk vízvédelmi rendszert az egész épületre

tetőt az ereszvonallal együtt visszaépítettük eredeti szintjére. A tervezett tetőhajlásszög (40°) a tetőtér-beépítés ellenére igyekszik közelében maradni az eredeti, archív fotókról leolvashatónak (35-36°). A tetőforma megőrzése érdekében a megnyitások tetőkontúrján belül képztettek, a tetősíkon kívülre nem kerül építészeti elem. A köztesség tető menti furcsa esete, ahol két határos minőség közti dilemma: melyik építkezik melyikből? A tető negatív formája engedje, hogy a tér, a hely ereje egy lépéssel az enteriőr közelébe kerüljön, vagy a belső teret növelve mohón lépünk mi a négy égtáj irányába. A ház a tájat szeretné. Nem elfoglalni, hanem beengedni. A tetőtéri dekk - mely második vezérszintként az elvesztett kertet is hivatott pózolni - megnyitásaival hagyja áramolni a külső teret szabadon. Mindenfelől. Hasonlóképpen viselkedik a földszint déli homlokzatának kiegészítéseként, az formailag követő függőfolyosó-terasz, mely a zárt verandát kíséri, külső térrel szabaddá, átjárhatóvá téve annak terét hagyva a kert tereinek, a táj tereinek áramlását. A tető negatív bemetszéseinek másik szándéka, hogy a mélyen ülő nyílászárók üvegfelületei, illetve függőleges elhelyezkedésük még az érzetét is kerüli a jelenkor klasszikusnak számító tetőablakos, akár a korábbi elhalt próbálkozás óvatosnak tűnő, kutyaólszerű felépítményével megkísérelt tetőtér-beépítések ízének – ezáltal jobban idomul ahhoz a korhoz, amikor a tetőtér nem lakás céljára volt használt, illetve jobban idézi a manzárd-szerű használatot. A nyílások vertikális pozíciója rokonítható az épület többi nyílászárójának kialakításával, nem az égbolt derült csillogásának visszfényét adja, nagyméretű kialakításuk a földszint tereihez hasonló, kellőképpen nagyvonalú tereket sejtet. A földszinti étkező teraszát keleti és nyugati irányban megnövelve a déli, sarkokon lekerekített alaprajzi kontúr követő kilépő teraszt terveztünk kialakítani a kor stílusjegyeinek megfelelő anyaghasználattal, tagolt kialakítású korlátelemmel. Ez az épületelem oldottabb kapcsolatot teremt az étkező és a Duna között és kevésbé direkt viszonyt ápol a dél felé eső egykori kertrésszel.

Tetőtér

TÉZISEK

1. KÉT MINŐSÉG: KIFEJEZŐ ÉS CSENDES ÉPÍTÉSZET

Épített világunk két folyamatosan jelenlévő minőség - a csendes és a kifejező építészet - meghatározó erőterében alakul, értelmezése ezek polarításában zajlik.

E kettőség jellegzetességeit az építészeti teória is több ízben tárgyalta. Ez a dualitás az építészet kiterjedése, minőségeinek egymásra hatása, folyamata szempontjából fontos. A *csendesség* spontán, szándékaltalan, leíró, alakuló minőség, míg ennek ellentétpárja, a *kifejezőség* hivatalos, kinyilatkoztató, mondanivalót hordozó, formált. A műépítészet kimerítette a kifejezésben rejlő lehetőségeket. *Vissza kell térnie a csendességhez*, ahol a ház a teljesség ereje által kerül közvetlen kapcsolatba a mindenséggel, válik a „viszonosság karcolatává” (Aldo van Eyck). A kettős jellegzetességek egymással harmonikus megfeleltetése az a szükségesség, se több-se kevesebb elv, mely az épített világ beágyazottságának alapját adja. Ez az elegendő építészet.

2 FOLYAMATSZERŰSÉG

Épített terek esetében soha nem beszélhetünk befejezettségről. Minden átmeneti állapota az anyagnak és az alkotó szellemnek. Az építészeti leképezései, egyénileg értelmezett minőségei által számtalan egymással összefüggésben lévő dimenzióban léteznek.

Az építészet alapvetően *folyamat jellegű*. Nem kizárólag annak a nyilvánvaló ténynek köszönhetően, hogy térben és időben való kiterjedése ezen dimenzióknak folytatást és további folytathatóságot képez. A folyamatszerűség, a folyamathoz való illeszkedés szempontjából sikeres építészet kellőképpen semleges, nyílt rendszer, mely a maga állapotában mindenki számára hozzáférhető, értelmezhető és továbbírható. Az így létrehozott terek teremtő terek. Közösségüknek megfelelően rendelkeznek teremtő potenciállal.

3 ILLESZKEDÉS

Helyhez-kötöttsége, használatísága és értelmezései által a világ tárgyi rendszerének elemei közül az építészethez köthető, építészeti mőtípus az egyetlen, melynél a beágyazottság jelentős szerepet játszik. Ennek vizsgálata nem nélkülözhető az építészeti formaadás során.

Az illeszkedés köznyelvi értelmezés szerint nem több, mint kizárólag a formaadó elemek viszonyrendszerének megfeleltetése a vonatkozó környezeti meghatározók, minőségek összességéhez. Valójában illeszkedőnek mondható az az építészeti elem mely egy átfogó, lényegi folyamatnak kontinuitást biztosít. Meg kell keresni minden helyzetben azt a lényegi minőséget, melyet a hely képvisel. Amennyiben ez a fellelt lényegiség alapja az illeszkedésnek, úgy lehetségessé válik, hogy a terv, a ház folyamata integráns részévé váljon egy nagyobb kiterjedésnek. Ez még abban az esetben is igaz lehet - egy ház még abban az esetben is lehet illeszkedő - ha ennek fizikailag mérhető vonatkozásait nem lehet határozottan megjelölni.

4 HASONLATOSSÁG

A hasonlatosság az építészetnek, mint folyamatnak a köztesség állapotából vonatkoztatott kiterjedése. Viszonyulás, mely létrehozta a köztesség beágyazottságát illetve új köztességet teremt. Általa válik értelmezhetővé minden viszonylagos minőség.

A téri folyamat, a folytatólagosság minőségei mindig bizonyos helynek és helyzetnek a sajátjai. A hely számtalan egymástól elkülönülő minőség együttese. Ezek a minőségi elkülönülések illetve azok érzetei a tér megéltsége által manifesztálódnak. A lépték, az arány, az összetettség, a zártság, a könnyedség, az áttörtség, az átláthatóság, stb. mind ezen fellelhető minőségek közelítő, köznyelvi fogalmi, melyek az építészet kifejezés-területén, különösen a hely viszonylatában történő személyes megéltség által, a folyamat összefüggéseiben sajátos értelmezéssel bírnak. Minden helynek vannak sűrűsödései, kitüntetett súlypontjai, melyek az eltérő minőségek érzeteinek, összefüggéseinek együttes észlelését lehetővé téve képeznek különleges centrumokat a körülöttük lévő mikrokörnyezetnek. Lényegi terek, ahova a hely erőterét adó érzetek tartanak és ahonnan egyéb lényegi észlelések kiindulnak. Egy ház mindenképpen ilyen lényegi tere a fizikai térnek. Sok esetben egy épület több ilyen lényegi térrel rendelkezik, melyek együttes hatása, a közöttük áramló tér és a kialakuló mikrofolyamatok együtt határozzák a hely jellegét, szellemét, érzeteinek lényegét.

5. MEGÉLT ÉPÍTÉSZET

Az épített világ beágyazottsága, a hasonlatossággal tovább vitt építészeti minőség csak köztes, teremtő szándék által nyer értelmet illetve azzal egyenértékű értelmező nézőpontból válik érzékelhetővé. A jelenvalóság megnyilvánulása a megvalósuló építészethez köthető akaratlagosság következménye.

Amennyiben az építészetnek csak használói vagyunk, úgy az primer minőségében hat ránk, nem válik számunkra lényegivé áthagyományozódásának végtelen folyamata, helyi vonatkozású örökségének értéke, személyes használatú mintázatának jelentősége. Mindezek összessége akkor válik láthatóvá, az alakulás folyamatában akkor nyer igazi értelmet, ha az építészet megéltségének használói szintje alkotóivá lényegül. Ez teremtő állapot, ahol a jelenvalóság által az építészet megélt minőséggé válik.

6. ELEGENDŐ ÉPÍTÉSZET

Az elegendő építészet egyfajta önredukció. A teremtő én korlátozása a szükséges szintre. A se több-se kevesebb elvét vallja: létrehozta az egyes helyzetekben rejlő építészeti minőségek összhangját, hogy az minden szereplő számára megélhető építészeti helyzet teremtsen.

Megnyilvánulásában nem azonos a minimalista kánon építészetével, ahol a kifejezés lényege a kompozíció elemeinek végletes, a befogadhatóság, megélhetőség és funkcionalitás kárára történő redukció. A megteremtett egyensúly által válnak a terek befogadóvá és teremtvé egyaránt. Kellőképpen összetett és semleges rendszer, hogy bármilyen elemet integráljon. Nem tartalmaz végkövetkeztetéseket, tartózkodik az építészet megmásíthatatlanságának érzésétől, ez által új minőségek kiindulópontjává válik.

ÖSSZEGRZÉS

Értekezésemben saját szakmai, alkotói munkamódszerem elemzésével, a velük kapcsolatos dilemmák feltárásával - egyfajta önvizsgálattal - igyekszem választ keresni korunk építészeti szakmagyakorlásának sajátos problémáira.

A vizsgálódás alapja az a személyes belátás, mely az építészetet két állandóan jelenlévő minőség elegyeként határozza meg. A csendesség mint spontán, szándéktalan, leíró, alakuló minőség, míg ennek ellentétpárja, a kifejezőség mint hivatalos, kinyilatkoztató, szándékolt mondanivalót hordozó, formált minőség. Ez a dualitás az építészeti minőségeinek egymásra hatása, folyamata szempontjából fontos.

Az építészeten belül, sokszor hivatkozott, ugyanakkor meghatározhatatlan kérdéskör az illeszkedés. Az illeszkedés határhelyezeteinek vizsgálatai vezetnek annak megállapításához, hogy az építészet folyamatszerű dolog: térbeli és időbeli kiterjedése folytán folyamatosságot és folytathatóságot képvisel. Leképezései, egyénileg értelmezett minőségei által számtalan egymással összefüggésben lévő dimenzióban léteznek. Meglátásom szerint illeszkedési szempontból az építészet akkor mondható sikeresnek, ha képes minél átfogóbb módon integrálni feltételeit és indítékait. Ennek eléréséhez folyamatszerű megközelítés szükséges. Az építészet mint folyamat eltérő téri minőségek halmaza és ezek közötti átmenet, hasonlatosság rendszere. A folyamatépítészeti által létrehozott terek (a maguk átmeneti állapotában) mindenki számára értelmezhetők, hozzáférhetők és továbbírhatók. Teremtő terek, melyek köztes minőségüknek megfelelően rendelkeznek teremtő potenciállal.

Az értekezés sorra veszi ezen téri minőségeket, tagolásukat, megragadhatóságukat és a közöttük lévő, alakuló kapcsolatokat, állandó kölcsönösségüket. Saját példákon, illetve esettanulmányokon szemlélteti az építészet folyamatszerűségét. Az eltérő minőségek és a köztük létrejött átmenetek a jelenvalóságnak, az építészet személyes megéltségének összefüggései által léteznek. Az elegendő építészet megteremt az egyes helyzetekben rejlő építészeti minőségek összhangját, és ezáltal minden szereplő számára megélhető építészeti helyet teremt. Kellőképpen összetett és semleges rendszer, hogy bármilyen elemet integráljon. Nem tartalmaz végkövetkeztetéseket, tartózkodik az építészet megmáshatatlanságának érzésétől. Ez által válik új minőségek kiindulópontjává.

ABSTRACT

The purpose of this dissertation is to address the specific problems of contemporary architectural practice by analyzing my own creative working methods and exploring the associated dilemmas, thus conducting a sort of self-examination.

My study is based on a personal insight that defines architecture as a combination of two omnipresent qualities. These are quietness as a spontaneous, aimless, descriptive and changing quality and its opposite, expressiveness as an official, declarative, meaningful and shaped quality. Such duality is essential for the interactions of the qualities, and the process, of architecture.

One of the most elementary and much-cited yet indefinable problems of architecture is fitting in. It is the examination of the transitional situations of fitting in that leads to the notion of architecture being a process-like thing: due to its spatial and temporal dimensions it represents continuity and continuability. Through its perceptions and individually interpreted qualities it exists in countless interrelated dimensions. In my view, architecture can be considered successful in terms of fitting in, if it is able to most comprehensively integrate its conditions and motives. To this end, a process-like approach is required. Architecture as a process is a set of different spatial qualities as well as a system of transitions and similarities between them. The spaces created by Process Architecture can – in their transitional state – be interpreted, accessed and continued by anyone. They are creative spaces that possess creative potentials in accordance with their intermediate qualities.

This dissertation looks into these spatial qualities, their divisions, their apprehensibility, the links forming between them, and their permanent correlation. It presents the process-likeness of architecture through the author's own examples and case studies. The diverse qualities and the transitions between them exist within the context of presentness or the personal experiencing of architecture. Sufficient Architecture creates harmony between the architectural qualities lying in the various situations, thus resulting in well-experienceable spaces for all stakeholders. It is an adequately complex and neutral system to be able to integrate any further elements. It offers no final conclusions and refrains from regarding architecture as unalterable. This is how Sufficient Architecture becomes a starting point for new qualities.

ÖNÉLETRAJZ

ZOMBOR GÁBOR építész

1973	született Budapesten
1987-1991	ELTE Apáczai Csere János Gimnázium, Budapest speciális fizika tagozat
1992-2000	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építész Szakirány
1997-	oktató asszisztens ill. meghívott oktató a BMGE Középülettervezési Tanszékén
1996-1999	N&n Építész Stúdió munkatársa
1999-2005	Janesch-Karácsony Stúdió munkatársa
2001-2004	BMGE, Középülettervezési Tanszék mesterképzős hallgatója
2002-2004	Magyar Építész Szövetség Mesteriskolájának hallgatója (XVII. ciklus)
2003-	az N&n Galérii kuratóriumának tagja
2006	Londoni kutatói munka a Magyar Állami Eötvös ösztöndíj keretében
2006	négy hónap Tony Fretton építészirodájában
2005-09	megalapítja az EgyPerEgy Építész Műterem Kft.-t Falvai Balázssal, Gerzsenyi Tiborral és Kovács Mártonnal
2009	megalapítja saját cégét Monostudio néven
2012	meghívott oktató a Debreceni Egyetem Építésmérnöki Tanszékén
2013	tanársegéd a Debreceni Egyetem Építésmérnöki Tanszékén

DÍJAK, ÖSZTÖNDÍJAK

2000	a Magyar Építész Szövetség diplomadíja
2001-04	hallgatói ösztöndíj a BMGE Mesterképző kurzusán, Középülettervezési Tanszék
2006	kutatói ösztöndíj Nagy-Britanniába, Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj

PÁLYÁZATOK

1993	Szék a széken, visegrádi építésztábor, megépült pályamű
1993	református kápolna, Gara
1995	MÉSZ székház tetőtérátalakítás, Berkeczki Istvánnal és Sallós Csabával, Budapest
1995	Népstadion átalakítás, Berkeczki Istvánnal és Sallós Csabával, Budapest
1995	diplomataház, Normafa
1996	kísérleti szófa, Dema bútorpályázata
1999	Törökbalint új településközpontjának kialakítása, hallgatói tervpályázat, Klobusovszki Péterrel, munkatárs: Rose Balázs, megosztott II. díj
2000	diplomadíj pályázat, a Magyar Építészakadémia diplomadíja
2001	Tihany, móló körüli partszakasz rendezése tervpályázat, Kovács Mártonnal
2001	Budakeszi, Német Közösségi Ház tervpályázat, Klobusovszki Péterrel, munkatárs: Szentirmai Boglárka
2001	Pilisborosjenő jövőbeni arculata, mesterképzős tervpályázat Kovács Mártonnal, I. helyezés
2002	MÉSZ Mesteriskola XVII. ciklus felvételi tervpályázata, sikeres felvétel
2003	MÉSZ Mesteriskola Corvin-Szigony sétány kapuja, ötletpályázat, Anschau Péterrel, Kovács Mártonnal
2003	Dobos C. József Vendéglátóipari Szakképző Iskola épületbővítés és tornaterem építés, nyilvános tervpályázat, Herczeg Tamással, Karácsony Tamással, Klobusovszki Péterrel, II. helyezés
2003	MÉSZ Mesteriskola belsőépítészeti és széktervezési pályázat, I. helyezés
2003	Budaörs Város önkormányzati épületének bővítése, országos nyilvános tervpályázat, Janesch Péterrel, Karácsony Tamással, Kovács Mártonnal, megvétel, 2003
2004	MÉSZ Mesteriskola Jovardaátalakítás, ötletpályázat, Tata, Lévai Tamással, Szabó Árpáddal, Tóbiás Tamással, megosztott I. helyezés
2004	MÉSZ Mesteriskola pécsi látomások, ötletpályázat, Pécs
2004	MÉSZ Mesteriskola Multifunkcionális Épületegyüttes, tervpályázat, Debrecen, Klobusovszki Péterrel, Kovács Mártonnal
2005	szociális lakóépület pályázat, Budapest, VII. kerület, József utca Karácsony Tamással, Janesch Péterrel, III. hely
2005	Paksi Energetikai Szakközépiskola, Gyakorlati Képzési Központ, Karácsony Tamással, Bernard Beával, Szentirmai Boglárkával

2005	Gelse Spa Destination, meghívásos pályázat Karácsony Tamással, Falvai Balázssal, munkatárs: Rose Balázs, Szóke Mariann, I. hely
2007	Hotel Mária Valéria****, Esztergom, meghívásos tervpályázat, Karácsony Tamással, Rose Balázssal, Szentirmai Tamással
2007	Hotel Dorothea****, Budapest, Dorottya utca, szállodatervezés, meghívásos pályázat Fülöp Krisztával
2007	Komárom, Csillagerőd Nemzetközi Művészeti Központ, meghívásos pályázat
2009	Agóra Pólus Program – Szeged, tervpályázat Herczeg Tamással, Vági Jánossal, munkatárs: Albert Ádám, Dimény Gábor, Turáni Zoltán
2009	Hársfa utcai óvoda – Budaörs, tervpályázat, munkatárs: Falb Anita, Fazekas Kata, Mezey Tamás, Rose Balázs, Turáni Zoltán
2010	320o Művészeti, kulturális, oktatási és technikai központ tervpályázat - Siófok, Klobusovszki Péterrel, Szentirmai Tamással
2012	Klapka Szolgáltatóház és környékének megújítása, meghívásos tervpályázat, Szabó Leventével, munkatárs: Biri Balázs, Kohout Dávid, Páll András, Simon Orsolya
2013	Skanzen Glentleiten, Németország, skanzen terület új fogadóépületének megfogalmazása, nemzetközi tervpályázat Falb Anitával, Juhász Balázssal
2013	Senior City, Cortina d'Ampezzo, Olaszország, idősek otthonára nemzetközi tervpályázat pályázat Falb Anitával, Juhász Balázssal
2013	Birmensdorf, Svájc - Haldenacher, új iskolaépület kialakítására nemzetközi pályázat Falb Anitával, Juhász Balázssal
2014	Ueberstorf, Svájc – új torna- és rendezvénycsarnok, nemzetközi tervpályázat Juhász Balázssal
2014	Heerbrugg, Svájc – Blattacker Óvoda, nemzetközi tervpályázat Juhász Balázssal
2014	Köniz, Svájc – általános iskola és sportcsarnok, nemzetközi tervpályázat, Juhász Balázssal, munkatárs: Kárpáti Fanni

KIÁLLÍTÁSOK

1998	Tervezésoktatás a Középülettervezés Tanszéken, BMGE Központi Épület, aula, 03. 09-14.
1998	Csikmásoklatok – térfalkisérletek Szolnok városközpontjában csoportos hallgatói kiállítás Földesi Zoltánnal, Gerzsenyi Tiborral, Horváth Attilával, Lipka Balázssal, Szabó Tiborral, Szűcs Balázssal mester: Karácsony Tamás DLA Városi Közösségi Központ, Szolnok, 05.29. - 06.12.
1999	DISPLACE - 8 építészeti terv, megnyitó: Janesch Péter, csoportos kiállítás Boár Andrással, Klobusovszki Péterrel, Kühn Péterrel, Lévy Jenővel, Marián Balázssal, Sagát Ágnessel, Szabó Zoltánnal, Taraczky Dániellel Kortárs Művészeti Intézet, Dunaújváros, 04.16.-05.22.
2000	Diplomadíj Kiállítás, BMGE Központi Épület, aula, 10. 12-16
2001	4 tsa megnyitó: Reimholz Péter, csoportos kiállítás Bulcsu Tamással, Fábry Zoltánnal, Herczeg Tamással, N&n Építész Galéria, Budapest, 02.14.-03.04.
2004	A Széptől a Szépig és vissza / BAND AID 9. Nemzetközi Velencei Építészeti Biennálé, BAND AID mint a Magyar Pavilon installációja; kurátor Janesch Péter, 09.08.-11.07.2004
2004	Esztergomi Modellek [válogatás a Középülettervezési Tanszék tervezési munkáiból] megnyitó: Cságoty Ferenc DLA, csoportos kiállítás, Duna Múzeum Európai Közép Galériája, Esztergom, 10. 06-31.
2005	Beadás, tervezésoktatás a Középülettervezési Tanszéken, N&n Galéria, megnyitó: Cságoty Ferenc, kurátor
2005	55 podeszt, csoportos kiállítás, FLATSHADED, N&n Építész Galéria, Budapest, 16.03-11.04.
2011	4TSA+10 tíz év építészete a nagybálintgalériától a nagybálintgalériáig, 02.16-03.09
2012	Munkaközi No.8 – AKTUÁLIS MAPPÁK, kiállítás a Budapesti Építészeti Központban, 2011.11.15-12.01.15
2014	Monomorf leképezések öt év építészeti kísérletezés a monoSTUDIOban címmel nyílt, a műterem öt éves munkásságát áttekintő önálló kiállítás anyagából, FUGA Budapesti Építészeti Központ, 2014. 05. 14-22

PUBLIKÁCIÓ, ÉPÍTÉSZETI TERVEK PUBLIKÁCIÓJA

Fotóillusztráció, Építőművészet 1996/3.

Klobusovszki Péter Displace, 8 építészeti terv, Balkon 1999/3-4., [A szerkesztő hibájából Páldi Livia néven jelent meg.]

Klobusovszki Péter: Displace, 8 építészeti terv, Érték és forma

Displace, 8 építészeti terv, kiállítási katalógus, Kortárs Művészeti Intézet, Dunaújváros, 1999

Z. Halmágyi Judit: Displace, kiállítás a Dunaújvárosi Kortárs Művészeti Intézetben, Octagon, 1999/2, 60.o.

Dr. Simon Mariann: Helykeresés, Displace 8 építészeti terv a dunaújvárosi Kortárs Művészeti Intézet kiállítására, internet: www.arch.eptort.bme.hu

Építézmérnöki Kar Milleniumi Könyv-2000, díjazott diplomatervek 2000, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem kiadványa, 2000

4 tsa – diplomatervek kiállítása az N&n Galériában, Budapest – Új Magyar Építőművészet 2000/2; Beszélő 2000/3; Magyar Építés Közöny 2000/4

ARX Portugal képzelt séták portugál házakban, Beszélő, 2002. december

Aldo van Eyck: Városi Árvaház, Amszterdam, strukturalista épület kritikája_ http://arch.eptort.bme.hu/24/24zombor.html

ERA21 #speciál 2012 Dobré bydlo Good Hearh_Jevišt pro každý den – Tetőtérbeépítés Kispeszen

Octagon, Min dolgozik?, 2012. december

FONTOSABB MUNKÁK

1996	Hirdetésfelvételi iroda, belsőépítészeti átalakítás, Oktogon, első megvalósult terv
1996	öt ápolóház, Nagy Bálint munkatársaként
1999	kereskedelmi- és lakóegyüttes, Fiath János utca, Budapest, Nagy Bálint munkatársaként
1999	idősek napköztiotthona, Pesthidegkút, Karácsony Tamás munkatársaként
1999	grafikai stúdió és nyomdaátalakítás, Budapest, Karácsony Tamással
2000	lakópark és üzletház, Sopron, Karácsony Tamással, Janesch Péterrel, Kern Orsolyával
2000-02	Tass-ház, Solymár
2001	kézművestelep, Piliiszentlélek, Karácsony Tamással
2001	római és középkori szabadtéri kőtár, Esztergom, Karácsony Tamással
2001	Euritmias mozgásszínház és általánosiskola-bővítés, Solymár, Karácsony Tamással, Janesch Péterrel
2002	Üzlet-, iroda-, lakóegyüttes, Esztergom, Karácsony Tamással
2002	MAG-ház, Budapest (Harminckettesek tere), Janesch Péterrel, Boór Andrással, Kern Orsolyával, Klobusovszki Péterrel
2002	luxuslakások, Gellért-hegy, Somlói út, Janáky Istvánnal és Janesch Péterrel
2003	Római Katolikus Szeretet Szolgálat Idősek Otthona, Dabas, belsőépítészet Karácsony Tamással, Kovács Mártonnal
2003-05	idősekotthona belsőépítészet, Dabas Karácsony Tamással, Kovács Mártonnal
2003	Római Katolikus Szeretet Szolgálat Idősek Otthona, Hejce, Karácsony Tamással
2003	DunaBay, lakóépület-együttes a Duna-part pesti oldalán, Karácsony Tamással, Janesch Péterrel az MCXVI műteremmel együttműködve
2004	IX. Nemzetközi Építészeti Biennále magyar pavilonjának installációs tervei
2005	Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányi Központ új épülete, meghívásos pályázat koncepcióalkotásra Karácsony Tamással, Falvai Balázssal
2005	Principal Spa Destination, Karácsony Tamással, munkatárs: Bernard Bea, Dévényi Márton
2006	Tanuszoda és Termálfürdő, Gelse Karácsony Tamással, munkatárs: Báger András, Bernard Bea, Falvai Balázs, Turai Balázs, Vági János, Vörös Tamás
2006	Esztergom, lakótömb beépítési tervei az egykori Pipagyár területére
2007	családi ház, Zebegény, munkatárs: Tolnay Barbara, Vörös Tamás
2008	Budapest, Dísz tér volt Honvéd Főparancsnokság és volt Honvédelmi Minisztérium épület-tömbjének rekonstrukciója és bővítése, Kis Péterrel
2008	Budapest, Apor Vilmos tér, Hegyvidék Bevásárlóközpont koncepcióterve, Kis Péterrel
2007-08	Haris Park Rendezvényközpont és Apartmanház, Marczibányi tér, Budapest, Falvai Balázssal, Gerzsény Tiborral, Kovács Mártonnal, munkatárs: Báger András, Falb Anita, Fazekas Kata, Szalántzy Kolos, Vörös Tamás
2009	Borászat és birtokközpont, Eged, Kis Péterrel
2009	Török Sándor Waldorf-Pedagógiai Alapítvány intézetének bővítése, Solymár, Janesch Péterrel
2010	Római Katolikus Szeretet Szolgálat Idősek Otthona, Hejce, Karácsony Tamással

2011	Római Katolikus Szeretet Szolgálat Szent Erzsébet Otthona belső átalakítása, Ipolytölgyes, Juhász Balázssal
2011	NPC irodaház – Raiffeisen Gmbh., állagfelmérési munkák és átalakítási javaslatok, Budapest, Juhász Balázssal
2011	Római Katolikus Szeretet Szolgálat Szent Erzsébet Otthona, fűtetlen növényház, Ipolytölgyes, Juhász Balázssal
2011	Szentkirályi 18 irodaház – Raiffeisen Gmbh., állagfelmérési munkák és átalakítási javaslatok, Juhász Balázssal
2011	lakás-átalakítás a Mészöly utcában, Budapest, Juhász Balázssal
2012	Jávor utcai tetőtér átalakítása, Budapest, Juhász Balázssal
2012	Sipöcz-villa átalakításának tervei, Zebegény, Juhász Balázssal
2013	présház-átalakítás a Tagyon-hegyen, Juhász Balázssal
2013	bejárati fogadó tér és köztes terek rendezése, Dreher Sörgyár, vázlattervek, Fülöp Krisztával, munkatárs: Glavanovics Orsolya, Juhász Balázs, Balotai Zsuzsanna, Vereb-Dér Anna
2014	lakóépület és borászat, épületátalakítás, Tállya, Juhász Balázssal
2014	irodaátalakítás, Budapest, Juhász Balázssal

NYILATKOZAT

Alulírott, Zombor Gábor kijelentem, hogy ezt a mester-értekezést magam készítettem, abban csak a megadott forrásokat használtam fel. Minden olyan részt, amelyet szó szerint, vagy azonos tartalomban, de átfogalmazva, más forrásból vettem, egyértelműen, a forrás megadásával jelöltem meg.

Hozzájárulok doktori értekezésem interneten történő nyilvánosságra hozatalához korlátozás nélkül, de eseti hozzájárulásommal.

Budapest, 2014. december

IRODALOMJEGYZÉK

70-es évek - B28-30_80/2

Arc'4 - az Új Magyar Építőművészet negyedéves melléklete, Gyorsjelentés Kiadó, Budapest, 2000

CARUSO ST JOHN ARCHITECTS: As built, a+t, Ed. Aurora Fernandez Per, 2005

ERA21 #speciál . Dobré bydlo Good Hearth, 2012

GIEDION, Sigfried: Space, Time and Architecture_the growth of a new tradition, Oxford University Press, London, 1967

HEUVEL, Wim J. van: Strukturalism in Dutch Architecture, Uitgeverij 010 Publishers, Rotterdam, 1992

JANÁKY István: Az építészeti szépség rejtekei Magyarországon, Terc Kiadó, 2004

JANÁKY, István. A hely, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1999

JUNG, Carl Gustav: Az ember és szimbólumai, Göncöl Kiadó, 1993

KANT, Immanuel: A Tiszta Ész Kritikája - A transzcendentális esztétika, Akadémia Kiadó, Budapest 1981.

KERÉKGYÁRTÓ BÉLA Szerk.: A mérhető és mérhetetlen - építészeti írások a huszadik századból, Typotex Kiadó, 2004

Közelítések az időhöz, tanulmányok, Néprajzi Múzeum, Budapest, 2002

LAAN , Hans van der: Dom Hans van der Laan, Architectura & Natura, 2001

Lapis Angularis IV: Forások a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből, Magyar Építészeti Múzeum, 2002

LE CORBUSIER: Új építészet felé, Corvina Kiadó, Budapest, 1981

LOOS, Adolf: Ornamentés és nevelés . válogatott írások, szerkesztő: Kerékgyártó Béla, Terc, Budapest, 2004

MALEVICS, Kazimir: A tárgynélküli világ, Corvina, 1986

MIRCEA, Eliade: A szent és Profán, Európa Könyvkiadó, 1999

„Mi vagyunk Atlantisz?”- Vederemo, Iparművészeti múzeum, 2002

MORAVÁNSZKY Ákos – M. GYÖNGY Katalin: A tér. Kritikai antológia, Budapest, Terc Kiadó, 2008

Ornamentika és modernizmus, Ernst Múzeum, Budapest, 2006

RUDOLFSKY, Bernard: Architecture without architects_A Short Introduction to Non-Pedigreed Architecture_Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1964

SHINOHARA, Kazuo: Houses, 26 N.58/59, Editorial Gustavo Gili, SL, Barcelona, 2011

TONY FRETTON ARCHITECTS: Abstraction and familiarity, a+t, 2001

The Müller Villa in Prague, City of Prague Museum, 2002

VIDOTTO, Marco: Alison + Peter Smithson . Obras y proyectos / Works and Projects, Editorial Gustavo Gili, SA, Barcelona, 1997

WHITEHEAD, Alfred North: Folyamat és valóság - kozmológiai értekezés, Typotex Kiadó, Budapest, 2001